ცისკარი.

1865

ფებერვალი.

წელიწადი მეცხრე.

წოდება თხზულებათა:

I—1, ქპბენი არამი, ანგლიური რომანი. (თარგ.) ივ. კერე-სელიძისა.

II— (ლექსები.) **1**, ელეგია. ივ. კერესელიძისა.—**2**. რიონი. პარ. ლორთქიფანიძისა.—**3**, მშვენიერია. დიმ. ბერიევისა. **4**, პატიმარი. (შილლერით.) ივ. კერესელიძისა.—**5**, ქარ-თველს. დიმ. ბერიევისა.

III— ფრანცუზის მოგზაურობითგან. გ. დიდებულიძისა.

IV— ერთი საზოგადოების სურათი ტფილისში.—ოტია თავმრგვა-ლაძისა.

V— სხჳა და სხჳა ანბავი. (იხილე მეორე გვერდზედ)

ტფილისს.

კერესელიძის ტიპოგრაფიაში.

ევგენი არამი.

ანგლიური რომანი.

სერ ედუარდ ბულვერ ლიტონისა.

ნათარგმნი ივ. კერესელიძისაგან.

1862 წელსა.

ტფილისს.

კერესელიძის ტიპოგრაფიაში.

საქართველოს ... თბილისი

Дозволено цензурою. 1865 г. 18. Января.

I

ქალაქის ლონდონის განშორებით მდებარეობს ერთი სოფელი, რომლის ნახვა ხშირად შემთხვევის ხოლმე, ან გავლილი ან გამოვლილი არ შეიძლებოდა იმ სოფლის გზას აუცდენილვიყავი, ისეთი მოსწონი და მიმზიდველია, რომ როცა მოვშორდებოდი, შეუძლებელიყო დაუნანებლად მოვშორებულვიყავ იმის მშჳენიერს გარემოებას. მართალია ის სოფელი მამაგონებს ხოლმე ერის გასაოცარს და საშინელსა შემოხვევასა, მაგრამ არ შეიძლება არ მიაქციოს მოგზაურმა მაინც კიდევ ყურადღება იმ ყოვლის ფრით შემკობილს სოფლიურს ბუნებასა. მრავალჯერ მიმოგზაურია, ჩემს მოგზაურობაში ბევრი კარგი მხარეები მინახავს, და იმისთანა მშჳენიერს იშჳათს მცენარეებს თჳთქმის არსად შევხვედრივარ. ეს სოფელი (მოდი დავარქჳათ გრასდელი) მდებარეობს ვრცელს მინდორზედ, რომელსაცა გარს ახვევიან ურიცხვ ბაღები და აქა იქ მომაღლო გორაკები. ალაგ-ალაგ მიფანტულ-მოფანტული სოფლის სახლების, რომლის ყოველს კარს წინ ნახავთ ბაღჩებს ყვავილებით და ფანჯარებში შენიშნავთ ყაფაზე-

ბს, რომელთშიაც სხედან რომელიმე მოჭიკჭიკე ფრინველები, ესეთი სახლი-კარიანობის და მომართულების მოწყობილება ისეთ ნაირათ მოქმედებს მოგზაურზედ, რომ არ შეიძლება არ შეუყვარდეს ეს სოფელი. სხჳათა შორის ესეცკი არის შესანიშნი; ასე მადიანათ ფუტკარი არა მხარეს არ ეტანება როგორც ამ მხარეს. მანდერის შუა გულს ჩამოუდის მდინარე; ამ მდინარის მომწვანო კიდეებზედ გამოიკვებებიან გრასდელის საქონლები. სოფლის ბოლოს არის გოსტინიცა, (ამას დაკარქჳათ ქართული სახელი სასტუმრო) რომელშიაც თავს შეაფარებენ ხოლმე ფასით გამვლელ-გამომვლელნი და მოიტანენ ახალ-ახალს უცხო ქჳყნის ამბავს. პიტერ დილტრის, ამ სასტუმროს მეპატრონეს, არ შეეძლო ცხოვრება მხოლოდ ამ სპოტტედ დოგის შემოსავლით (ამ სასტუმროს სახელი ეს გახლავსთ) და ამისათჳს ჰქონდა კიდევ ერთი ფერმა, რომელსაცა შეიმუშავებდა დიდის მეცადინეობით; პიტერ დილტრი გახლდათ ამ სოფლის მღჳდელი, მეზობლებისაგან დიდად პატივცემული და მთელის სოფლის მცხოვრებთ დიდ გონიერ და ჭკჳან კაცად მიაჩნდათ. ეს მღჳდელი იყო დაბალის ტანისა, გამხდარი და გრძნობისა მქონე კაცი; ჰქონდა მახჳლი მეხსიერება, იცოდა მთელი ფსალმუნი ზეპირად და, როდესაც ელაპარაკებოდა ვისმეს, შეუძლებელი იყო ფსალმუნითგან არა გამოეკვლია მაგალითისათჳს. ამ ჩჳენგნით აღწერილს პირსა, უფრო შეჰფეროდა მღჳდელობის წოდება, ვიდრე წოდება სასტუმროს მეპატრონობისა. თუმცა სასულიეროს წოდებისა იყო, მაგრამ თუ ადაგს შეხვდებოდა, არ შეიძლებოდა კომპა-

ნიისათჳს ორიოდე რუმკა ლიკორი არ გადაეკრა და ხუმრობაც არ დაუწყო.

სოფლის საშუალს ალაგს, იდგა პატარა სახლი, ახალად თეთრად შეღებილი, ახალის ღობით შემოღობილი, რომლის ნახვით შეატყობდით, რომ სახლის პატრონს უყვარს სიწმიდეო. აქ იდგა ქვრივი კაცი, მოხუცებაში შესული, მაგრამ მაინც კიდევ ყურადღებას აქცევდნენ ამ სოფლის გასათხოვარი ქალები, რასაკჳრველია უფრო ისინი, ვინც ამაზედ ხნით უფროსნი იყვნენ. ჯანკობ ბონტიგი—(ეს ერქჳა სახელად ამ დასანიშნავს კაცსა) რამდენიმე წელიწადი მსახურებდა სამხედრო ნაწილში, მიაღწია კაპრალის ჩინამდინ (კაპრალი და უნტერ-ოფიცარი ერთი და იგივე წოდებაა) შეიგრიბა ცოტა ფულებიც, რომელმაც მისცა ღონისძიება უფიქრელად და მეჯჳ რჯებლად ცხოვრებისათჳს, ახლანდელს მდგომარეობაში. იმას ენახა ქჳეყნები, ენახა ბევრი რამ და ამისათჳს დიდი გამოცდილება ჰქონდა. არ იყო ამაოდ მორწმუნე, არა ჰქონდა ლოცჳაში ფარისევლობა და მრთელს სოფელში მხოლოდ ის მისდევდა პიტერ დილტრის ფსალმუნებს. ჯანკობი იყო მაღალის ტანისა, თჳალ საჩენი; ტანისამოსი მარად ეცვა გაწმენდილი, გასუფთავებული, თმა დავარცხნილი, ერთის სიტყჳთ ყოველი მიხრა-მოხრა და შესახედაობა ჰქონდა სალდათისა, ყოველს სიტყვაში, ლაპარაკის დროს შეუმლებელი იყო, არ დაეტანებინა, რომ უნახავს სხჳა და სხჳა ქჳეყნები.

საღამოხანზედ, თუ რომ მოუხდებოდა ისე, რომ ჩაის, ან ლეკორის, ვერ დალევდა, ეს ჩჳენი ჯანკობი პიტერ

დილტრისთან, სასტუმროში, ერთათ თავის მეგობართან, რომელსაცა ასე ხადოდა, მაშინ იჯდა თავის კარების წინ სკამეიკაზედ, მოკეცილი, ჩიბუხი პირში. ეს იყო იმისათვის პირველი კმაყოფილება.

ის მდინარე, რომელიცა მოვიხსენიეთ ზემოთ, ჩამოდიოდა ამ სახლის ახლოს, ხოლო გაღმა იდგა ძველის არხიტექტურით ნაშენი სახლები, რომელიცა ეკუთვნოდა ამ სოფლის მებატონეს. ეს სახლები იდგა შიგ გორის ძირში, რომელს უკან ჰქონდა მდიდარი, მშვენიერი ტყე, სახლების წინ იყო ბაღი, რომლის ღობის ერთი მხარე, ეკლესის გალავანსა საზღვრავდა; მაგრამ მიჯნის აყოლებით ნაძვის ხეები ისე ზრქლად აღზრდილიყვნენ, რომ სრულებით ვერ სჩანდა ეკკლესია გამოღმითგან. სახლების მესაკადთან იდგნენ ხეხილები და ათას ნაირი ყვავილები; ბაღი დაყოფილიყო ხეივნებად, ყოველგან აღმოსცენდებოდნენ ყვავილები, ყოველი მცენარე თითქოს იღიმებსო, ერთის სიტყვით ყოველგან დაატყობდით, რომ პატრონს დიდი მზრუნველობა ჰქონდა ამ ბაღზედ. ამ ბაღის დიდება იყო ერთის მხრით წაბლის ხე, რომელიზედაც დიდი მრთელს იმ სოფლის გარემოებაში არსად მოიპოვებოდა და მეორეს მხრით ბაღის შუა გულს თალარი, ვაზთაგან შედგენილი და გარეშემო აჭრელებულის ყვავილებით შემოხვეული.

ამ სახლების პატრონი იყო როლანდ ლეისტერი. ამის წინაპარნი ორის საუკუნის განმავლობაში ისე თურმე სცხოვრებდნენ ამ სოფელში, რომ გარეთ ფეხი არსად გაუდგამთ და არა თუ ქალაქი, თავიანთ სოფლის გარდა

სხჳა სოფელიცკი არ ენახათ, თავიანთ სიცოცხლეში. ამ როლანდ ლეისტერმა პირველად გასტეხა ეს გვარში ჩა-თესილი ჩჳეულებს, გავიდა უცხო ქჳეყნებში, იმოგზა-ურა ბევრი, რომელმაცა შეჰმატა ბევრი კარგი იმისს გონებას და გამოცდილებასა. ის და თავისი უნცროსი ძმა ადრე დაობლდნენ, თითონ უნდა შექნილიყვნენ თავის თავის პატრონი. უნცროსი ძმა გოტფრიდი, იყო დაუდგრომელი კაცი, ლხინის მოყუარე, მსმელი და აქაი-მოსიარული. ბუნებითვე იყო გამბედავი, თავისუფლების მოყუარე, უფიქრელი, ერთის სიტყვით იმასში წმინდა არა მოიპოებოდარა,—ოღონდა კი შეესრულებინა თავისი სუ-რვილი და, ზედ გადააგებდა თავის ცხოვრებასა. მოუხვდე-ბოდა ხოლმე ბევრჯელ, რაც ებადა დაჰფანტავდა, ჯიბეში გროში არ უჩხაოდა, უცებ ნახავდით, საიდამაც გამოუ-ტყვრებოდა ფულები,—დაიწყობდა კიდევ სმასა, შექცევასა, ლხინსა და მარად იყო ამ უხრუნველს ცხოვრებაში. ის იყო ორმოცის წლისა, რომ უცებ, მოულოდნელად, რა-ღამაც გაუელვა თავში და შეირთო ახალგაზდა ქალი ცოლათა, საკმაოს მზითევით, საუბედუროთ ეს ქალი ვერ იყო ლამაზი და ამისთჳს თუ, ქორწინების თჳთ მოკლეს დროს შემდგომს, ქმარმა ერთს დილით ადრე, დაკრიფა რაც რამ კარგი ებადათ სახლში და დაიკარგა, დღესაც მოდის. ცოლსაც კი არ გამოესალმა. ცოლს არაფერი არა დაუგდორა გარდა, სახლისა, ვალისა და ერთის პაწაწა ვაჟიშვილის მეტი. რომელ წელიწადსაც გაიქცა, იმ წელიწადს ჯერ კიდევ ისმოდა ხმა, რომ ვითომც ის ენა-ხათ ინდოეთში, ზოგნი იძახდნენ ლონდონში უნახავთო,

ზოგი რას ანბობდა, ზოგი რასა. შემდგომს წლებში კი აღარაფრისთანა ცნობა აღარა იყორა. შინაურებმა იფიქრეს უთუოთ მოკუ̂და სადმეო და გადაივიწყეს. ძმა კი იმისი ლუსტერი იძახდა თავისათჳს რომ, გოტფრიდი ასეთი მოხერხებული რამ არის, ხიფათს არას მიეცემოდა ადვილათ და არა მგონია მკუ̂დარი იყოსო, უეჭველად დაბრუნდება როდისმე, და დიდს საუნჯესაც მოიტანსო.

დატოვებულმა ასეთს მწუხარებაში და სიღარიბეში გოტფრიდის ცოლმა, მიმართა თავის მაზლს როლანდ ლუსტერს, რომელმაცა მიიღო და გადმოიყვანა თავისს სახლში, პატარას შვილით, გადაუწყვიტა ვალი რაც რამ ემართა და გამოიხსნა თავისი რძალი მოვალეებისაგან, მაგრამ დიდ ხანს ვერ ისარგებლა რძალმა სულგრძელის მაზლის ლუსტერის მზრუნველობით, მწუხარებით თავისის ქმრის გამო რამდენისამე თვის შემდგომს გარდაიცვალა, ყმაწვილი დარჩა ობლათ, უნდა მოევლო და ეპატრონა ბიძასა.

როლანდ ლუსტერი იყო გრძნობისა მექონე კაცი, მხიარული და ჰქონდა მაღალი კეთილშობილური პატიოსნების მოყვარება. ერთს საათს რომ გაეცნო ვისმეს და ელაპარაკნა იმასთან, არ შეიძლებოდა არ გაეღვიძებინა მსმენელში პატივისცემა და არ მისცემოდა სიყუ̂არული. იმან შეირთო ცოლი თავის ძმის გაქცევის შემდგომს ერთის წლისა, მაგრამ სრულებით სხუ̂ა პირობით. იმას შეუყვარდა ერთი ღარიბი კაცის ქალი და მზითვათ მოჰყვა თანა მშუ̂ენიერი მაღალის გრძნობის სული, რამდენიმე ხანი დატკბებოდა ცოლთან მიწიერის ბედნიერებითა;

მაგრამ ხვედრმა ეს ბედნიერება დაიშურა იმისათჳს; რამდენიმე თვის, მეორე ქალის დაბადების შემდეგ, მოუკჳდა ლესტერს ახალგაზდა ცოლი. ამ დროს მოვიდა ძმის ცოლი, თავისის პატარა შჳლით შემწეობის სათხოვნელათ. ლესტერი იყო ჩვილის და ლმობიერის გულისა, თუმცა ცოლის სიკჳდილმა სრულებით არ მოკლა, მაგრამ საკმაოდ კი შეუცვალა ხასიეთები, პირველად, როდესაც ცოლი ცოცხალი ჰყვანდა, იყო საკჳრველი მხიარული, და როდესაც მოუკჳდა, შეიქმნა მოწყენილი, ისე რომ სრულებით ფიქრათ გარდაიქცა, თავ ჩაკიდებული დადიოდა და ცდილობდა მორიდებოდა საზოგადოებასა; მეტად უყვარდა მარტო და განშორებით ყოფნა. მაგრამ როდესაც რძალი თავისის შჳლით გადმოუსახლდა სახლში და, როდესაც ძმის წული მოეზარდა, არ იყო რომ ცოტათი ადრინდელი მხიარულება კიდევ შეეპარა, ფიქრობდა კიდევ, რომ სახლკარიანობა სრულებით არ მომეშალათ.

ამ ჩვენის მოთხრობის დროს, ლესტერის უფროსი ქალი მაგდალინა იყო თვრამეტის წლისა, მრთელს იმ მხარეზედ იმაზედ უკეთესი და მშჳენიერი ქალი არ მოიპოვებოდა. მაგდალინა იყო მაღალის ტანისა, წამოსადეგი; ფერი ჰქონდა მინაზებული, კბილები მიუგვანდა ჩინებულს სადაფსა და დიდროვანის იმის შავის თვალებითგან გამომეტყველებდნენ მინაზებული და დამაფიქრებელი ყუმანკოება. სიყრმიდგანვე მაგდანილას მეტის მეტად უყჳარდა სხჳა და სხჳა სწავლის საგანები, და ამისთჳს არა თუ მიელტოდა იმათს სწავლასა, დიდი პატივისცემაც-კი ჰქონდა იმისი, ვისაცა ჰქონდა შეზინებული ამ საგანების

სწავლა. განშორებით, მიყრუებულს და საზოგადოებას მოკლებულს მაგდალინას არა ჰქონდა შემთხვევა მიეღო მომატებული ჰსწავლა და ამისათჳს მხოლოდ წიგნების კითხვით, ჰქონდა ზოგი ერთის საგნის გაგება, მრთელი თავის მამის ბიბლიოტეკა გადაკითხული ჰქონდა. და იმისი, ელეონორა ორის წლით იმაზედ უნცროსი იყო აგრეთვე მშჳენიერი ქალი, მაგრამ იმისთანის მაღალის მიმართულების ქალი კი არ იყო, როგორის მიმართულებისაც იყო მაგდალინა. ელეონერა უყურებდა თავის დასა, როგორც მაღალის ღირსების ქმნილებასა. დაუშურებლად ამპარტავნებდა იმისის მაღალის ღირსებით და მშჳენიერებით. ის აღიარებდა, რომ ჭკვის მხრით, გონებით, მშჳენიერებით, თუ ხასიათებით ბევრით სჯობდა იმასა. მაგრამ ელეონორასაცკი ჰქონდა ზოგი მხრით მიმზიდაობის ღირსება. ბედნიერება და უმანკოება ცხადად აჩნდა პირის სახეზედ. იმისი უმანკოებით ლაპარაკისა და ღიმილისათჳს არ შეიძლებოდა მსმენელს არ მიექცია ყურადღება. ის იყო როგორც ჩჳენში იტყჳან, ცოცხალი ქალი, ჩქარი მოლაპარაკე, ქარიანი, მაგრამ მეტის გრძნობის მქონე. სადაც უნდა ყოფილიყო ელეონორა, ქალაქში, თუ სოფელში, შეუძლებელი იყო თავისის ხასიათებით არ მოეპოვებინა თაყვანის მცემელი უმაწჳლი კაცი. ორნივე დანი იყვნენ წმინდის გულისა და უმანკონი.

ამ ქალების ბიძაშჳლი გოტფრიდ ლეისტერის შჳლი ამ დროს იყო ოც და ერთის წლისა, მაღალის ტანისა, ჩინებულის შესახედაობისა, გონიერი, გამბედავი, მოუთმენელი და ცხარე უმაწჳლი კაცი. მეტის მეტი ეჭჳანი

იყო იმაზედ, ვინც უყვარდა, მაგრამ ამეებს ისე დაფა-რულათ, ისე მხიარულად ეჩურჩნებოდა და ინერგვიდა გულში, რომ სრულებით ვერავინ შეატყობდა, ხშირადა სწუხდა ამ აზრით, რომ იყო ობოლი. გამოიკვეხებოდა სხვათა ლუკმით და სხვათა მონებასა ქვეშ იყო, ეს ფიქრები ხში-რათა სტანჯავდნენ და აწუხებდნენ.

II

ეს იყო გაზაფხულის დრო, საღამოხანი; პიტერ დილ-ტრი და ამისი მეგობარი ოსტავკიდგან გამოსული კაპ-რალი, ისხდნენ სპოტტედოგის სასტუმროს კარებთან და სვამდნენ ლიკიორსა, მკითხველმა უნდა წარმოიდგინოს წინ ეს ორნი პირნი როგორც სრულებით სხვა და სხვა ღირსების კაცნი; ერთი — იყო მდაბლის ტანისა, გამხდა-რი, ხასიეთებით მიუფერებელი და როგორცა სჩანდა იმი-სის ჟილეტკა გახსნილის და თავისუფალის ჯდომისაგან, იყო დაურიდებელი; მეორე — იყო მაღალი, სწორე, მაღალის გუ-ლისა, ამაყი, და ისე სწორეთ იჯდა სკამზედ, რომ თი-თქო გამოქანდაკებული რამ ძეგლი არისო, და სკამზედ დალურსმულიაო. საღამო იყო მშვიდი, მშვენიერი; მზე ის ის იყო ჩასულიყო, და ჩასულის მზის სხივი ჯერეთ კიდევ შეავარაყებდა ცასა. შორით ჩანდნენ აქა-იქ მიყრილ-მოყრილი სოფლიური სახლები, მოსჩანდნენ მწვანედ გა-ხავედრებული ბაღები და ფრინველნი მხიარულათ მიაშუ-რებდნენ თავიანთს ბუდეებს.

— ჩინებული საღამოა, — სთქვა პიტერ დილტრიმ, მი-უდგა რა ახლოს კაპრალს რუმკა, აბა ეს მიყვარს, აი;

დღევანდელი საღამო მომაგონებს მე. . .

—რასა?—ჰკითხა გაპრალმა, და მოსწივა გულიანათ ჩიბუხს, რომელიც კბილში ეჭირა.

—იმ მშჳენიერს ფსალმუნის გალობასა ჩემო ბონციგ. ესა სთქჳა და დააპირა სიმღერა.

—კარგი ერთი, თუ ღმერთი გწამს, მეზობელო, უთხრა გაპრალმა, რას ჩასციებიხარ აგრე ახირებით, მაგ შენს ლექსებს. მაგგვარები მიანერე პაწაწკუნა ქალებსა, რომელნიცა დადიან შკოლაში სასწავლებლათ. მე მინახამს ბევრი ქჳეყნები, ბატონო დილტრი, ძალიან ბევრი ქჳეყნები!

—ფუ, ჩემო მეზობელო! ცოდვა არ არის აგრეთი ღჳთის წინააღმდეგობა! მაგაზედ ცუდი რაღა იქნება ქჳეყანაზედა. აი რა სწერია ფსალმუნში. . .

—მე კიდევ ამას გეტყჳ, რომ ამბობ სიცრუეს. განა მაგიითი უნდა ღმერთს თავი შეაყვარო? ხა! ხა! ხა!

—ჰო, რატომაო, ხუმრობა რა ცუდია;—მიუგო კეთილმა პიტერ დილტრიმ. ახლა სხჳაზედ ვილაპარაკოთ. როგორ მოგწონს უფალი არამი, ჩჳენი დიდი მსწავლული, რომელიცა დგას სოფლის განაპირებით, მინდვრის იქით. მგონია ამაზედკი აღარ გაიცინოთ, ჰა? რაო, შენის ჭკუისა არის თუ არა?

—ჩემის ჭკუისა არისო? ჩემის ჭკუისა რათ იქნება მაშინ, როდესაც რომ დადის პაოსკის დუგასავით მოკაკული!

—დიახ, ეგ მართალია; ის ყოველთჳს თავჩაღუნული დადის; მაგრამ ჰო, ეგ მეცა მჭირს ჩჳეულებათ. მაგრამ რა ჩინებული კაცია! მე შევიტყე, ვითომც ებრაულათ კითხულობს ფსალმუნსაო. საკჳრველია, რომ ისეთი ნას-

ჭავლი კაცია, და ისეთი ალერსიანი და მშჳდობიანი არის ყველასთანა.

—იცით რა გითხრა თქვენ მე? მე ბევრი ქვეყნები მინახამს, ცოტა მეც ვიცი რამ ბატონო დოქტორი. ეგ ძალიან ცუდია, სამაგელობაა! თავჩაღუნვით კი არ უნდა მოდიოდეს ჩემზედ კაცი, ისე უნდა წამოვიდეს, როგორც ზარბაზნის ტყვია, სწორეთ და არა ქვეშამძრომობით.

—დიახ, ისე პირდაპირ, როგორც ყმაწვილი კაცი ქალისაკენ გასწევს ხოლმე, შენიშნა პიტერმა.

კაპრალმა გაიღიმა.

—კარგა რამ მომაგონე ქალები,—თქვა მხედარმა და მოავლო სერთუკის ღილების კვრას, რა ჩინებული ქმნილებაა ლუსტერის ქალი! რა თვალები აქვს! რა ცხვირი! მე და ჩემმა ღმერთმა, რო არ შემრცხვეს, ახლავე პოლკოვნიკის ღირსია, პოლკოვნიკისა არა, თუნდა გენერლისა.

—ჩემის ჭასრითკი, ელეონორა უკეთესია.

—საყვარელი ქალია! სთქვა კაპრალმა პატივის ცემით. სუს! ეს ვინ არის?

ეს კითხვა ეკუთვნოდა კაცს, რომელმაც გადმოუხვია გზასა და მიუახლოვდა სასტუმრო სახლს, სადაცა ესენი ისხდნენ. უცნობი კაცი იყო შუათანა ტანისა, ჩასხმული და როგორც სჩანდა ძრიელ კაჟკაცი. ტანისამოსი ეცვა მკელი და სრულებით მტვრიანი; თვალები ჰქონდა წვრილი და ელვარენი; ცხვირი მსხვილი, ნესტოები გამობერილი და შუბლი ბრტყელი. მამაცი კაპრალი არ შეძრულა ალაგითგან, დაფარულად სჩხრეკდა მოულოდნელს სტუმარსა და ბოლოს წაუჩურჩულა დოქტორს.

— აი, ესეც შენი სტუმარი!

უცნობი კაცი მიუახლოვდა სტოლსა, შედგა; მოავლო ხელი ლიკიორით სავსე რიუმკასა და ერთის მოსმით გადაუსრჳა.

კაპრალი გაოცებული იყო ამ გვარის უგჳანის ქცევით, წარბები შეიკრა, ვერ მოასწრო გამოეთქჳა თავისი უკმაყოფილება, რომ უცნობმა მოიწმინდა კალთით პირი, და უთხრა მოტევების ნიშნათ:

— მაპატიეთ ბატონებო. დღეს რამდენიმე ვერსი გზა გამოვიარე ფეხით და ძრიელ დავიღალე.

— ჰმ! — წაიბუტბუტა, ცოტათი დამშჳდებულმა კაპრალმა; თქჳენ სამხედროს ნაწილში ხო არა მსახურებთ?

— ახლა არა; მიუგო მგზავრმა, შემდგომს მიუბრუნდა პიტერ დიეტრის და უთხრა: თქჳენ ხართ ამ სასტუმროს პატრონი?

— მე გახლავართ.

— მაშ აბა ჩქარა, მიბრუნდი, გასწიე! უთხრა მგზავრმა და თან ხელი დაჰკრა მაგრათ მხარზედ; მოიტანე კიდევ ღვინო, სტაქნები და თუ გაბადია კიდევ სხჳა რამ და ჩქარა მობრუნდი? გესმის თუ არა?

პიტერმა, ამ გვარის ქცევით უკმაყოფილომ, თავიდან ფეხამდის ეს მგზავრი აათვალიერ-ჩაათვალიერა და გამოუცხადა ცივათ.

— აგერ ჩემი ცოლი კარებში დგას, და რაც სასმელ-საჭმელი გინდა იმას უთხარი.

— გესმის რა, — უთხრა შეტევით მგზავრმა, — იცი რა მე უმსგავსო შენა, ე მაგ თავს ზედ შუაზედ გავიპობ

მაგ შენის უზრდელად მოქცევისათჳს? შენა ხარ პატრონი! შენა ხარ ამ სასტუმროს შემნახავი! წადი ამ საათში, თორემ...

—გაპრალო! გაპრალო! ყჳროდა პიტერი, რა ჩქარა წამოხტა თავის ალაგითგან, მოგზაურიკი მივარდა და უნდოდა მუსტი თავში დაეშო. მე მგონია თქჳენ არ მოგვცემ ნებას, რომ საქმე ჩხუბამდინ მიაღწიოს. გამომესარჩლე, ჩემო ძმავ და მეგობარო, გამომესარჩლე, ხომ გარგათ იცი ამ პრიხოდის მღჳდელი ვარ, მღჳდელი; და თქჳენ პასუხს გამცემთ საღმრთო პირის შეურაცხებისათჳს.

ზონტიგმა წარბები შეიკრა, პასუხი არა მისცარა და განაგრძელა ჩიბუხის წევა. ამ პიტერის წამოხტომაზედ, რა ნახა მგზავრმა დაცარიელებული იმისი ადგილი, მივიდა და ჩამოჯდა იმის სკამზედ, მიიწია წინ სტოლთან, ქუდი მოიდო გვერდზედ და ორივე ჴლებით დაებჯინა სტოლსა, თითქოს თავის სახლშიაო, ისე თავისუფლებით.

პიტერ დიეტერი იყო მშჳდობის მოყვარე კაცი, მაგრამ ამ შემთხვევაში ძრიელ შესწუხდა. იმისი პატიოსანებითი გრძნობა შერყეული იყო ამ შეურაცხებისაგან, უმეტესად, ამისთჳს რომ ცოლის თანდასწრებით მოხდა! როგორც რომ მოთმინებითგან გამოსულმა ორივე ჴლები ჩაიწყო ჟილეტკის ჯიბეებში, გადგა განზედ და სასტიკის გამოთხოვნით მიუბრუნდა მგზავრსა:

—გამიგონე, შენ, უსაქმოვ! აგრეთი უგვანო ქცევა ჩუჱნში მოდათ არ არის. სამჯობინაროთ შენთჳს იცოდე, რომ ჩემი ერთი ძმა აფიცარია სამხედროს სამსახურისა.

—კარგია, უფალო!

—კარგია უფალოვო! ჰმ! გესმით რა! კარგიაო! არა, უფალო, კარგი არ არის, არათუ კარგი არ არის, ძალიან ცუდია; და თუ ახლავე, არ მომცემ ფულს იმ ერთის რიუმკის ლიქიორისას, რომელიც წეღან შენ გადაჰკარი და არ წახვალ აქედანა, მე უბძანებ შეგკრან როგორც უპასპორტო მატანტალა.

ამ გვარი სიტყვების წამოთქმა პირველი იყო დილეტრისათჳს თავის სიცოცხლეში; თავის დღეში არ გაებედნა ამ გვარად მოქცევა ვისთანმე, მაგრამ ამ შემთხვევაში ისე მოცოცხლებით და გაბედვითა ლაპარაკობდა, რომ თჳთქმის გაპრალიც მომხნევდა და სთქჳა: ყოჩაღ! აგრე აი! თქჳენ მაინც ამ შემთხვევებში, აგრე ყოჩაღი ხართ! მაგ მხნეობით, მეორმოცე პოლკშიაცკი გამოდგები.

რაღაც დაცინებითი ფერი აჩნდა მოგზაურის პირის სახეს, როდესაც ის, უყურებდა დილეტრის და განიმეორებდა:

—მატანტალა! ჰმ! ერთი მითხარი შენი ჭირიმე რას ნიშნავს მატანტალა?

—რას ნიშნავს მატანტალა? განიმეორა, არეულმა პიტერმა.

—ჰო, მიპასუხე!

—ჰო! და, რა. მატანტალა იმ კაცსა ჰქჳან, რომელიც ტყუილათ დაეხეტება და ჯიბეში ერთი გროში არ უგდია.

—გესმით რა! შენიშნა უმცნობმა და გაიღიმა; გარეგათ ახსნა. მე რომ დაგიმტკიცო რომ ეგ აგრე არ არის?

სთქჳა ესა და ამოიღო ჯიბითგან მუჭით თეთრი ფული; შემდგომს დაყარა სტოლზედ და სთქჳა:

ჭა, საკმაოა რაც არახუნე. ახლა ხომ ნახე, შემიძლიან მოგცე ფასი, რასაც მასმევ და მაჭმევ; მოიგონე შე უღმერთო, რომ დაღალული კაცი ვარ, მშიერი და მწყურვალი.

რამწამს პეტრემა დაინახა ფული, ისეთს გაცხარების სიმაღლეზედ ასული, უცებ ჩამოვარდა ძირს და შეიქნა მშვიდობიანი. ამასთანავე მოგზაურმა რომ ახსენა დაღალვა და სიმშილი, არ იყო, შეუვიდა კაცთ-მოყჳარეობის და შებრალების გრძნობა. სრულებით დაავიწყდა შეურაცხება და უპასუხა:

—დაღალული და მშიერი კაცი? რატომ წეღანვე არა თქვით ეგა? მე რომ ვიცოდი, მაშინ საკმაო იქნებოდა პეტრე დილტრისათჳს. მადლობა ღმერთსა, ცოტა პურის ტკბილი მეცა მაქჳს მშიერს კაცზედ, მეცა მაქჳს გული,—დიახ, მაქჳს მეც გული! დაღალული და მშიერი! ახლავე მოგიტანენ ყველას, რაცა რამ გსურს.... მე იქნება ცოტა ცხარე კაცი ვიყო, მაგრამ მაინც კეთილი ქრისტიანე ვარ. თუნდა აი ამ გამვლელს ჰკითხეთ. რა სწერია 141 ფსალმუნში, ხომ იცით?

და განიმეორა რა ზეპირათ ფსალმუნის ერთი მუხლი, პეტრე მიბრუნდა და გასწია სახლისაკენ საჭმლის და სასმლის მოსატანათ. გამვლელმა დაიწყო ლაპარაკი, თეთრმა ფულებმა ამაზედაც საკმაოდ იმოქმედეს.

—რა ტკბილი ღვინოა უფასოდ. თქჳენი სადღეგრძელო იყოს! ჰო, მე კინაღამ დამავიწყდა რომ ჩემი რუმკა თქჳენ მიირთვით! რაო? თქჳენ იძახით წეღან უფასოდ, რომ ახლა სამსახურში აღარა ვარო. მომიტევეთ ამ კვა-

რის გითხვისათჳს, მაშ ნიშნავს ადრე გიმსახურნიათ?

—ჰო, მიმსახურნია, რამდენიმე წლის წინეთ.

—რომელს პოლკში? მე, ვიყავი მეორმოცეს პოლკში. ხომ გაგიგიათ მეორმოცე პოლკი? ჩუენი პოლკოვნიკი იყო დიზარტი; კაპიტნათ ტროტტერი; კაპრალათ ბონსტიგი, ესე იგი, მე თქუენი უმორჩილესი მოსამსახურე.

—მადლობელი ვარ მაგ ცნობების მოცემისათჳს, ცივათ უთხრა მოგზაურმა. დიდხანს მსახურებდი?

—დიახ! ოცდა სამი წელიწადი ვიყავი სამსახურში. მერე როგორა ვმსახურებდი!

ამ დროს მოვიდა დიტლირი, ღჳნო მოიტანა და საჭმელი მოგზაურისათჳს.

—იმედი მაქუს, სთქუა მოგზაურმა,თქუენთან გამატარებინებთ დროს და ჩემთან ინებებთ შექცევას.ესა სთქუა, სტაქანი ხელიდამ ჴელში გადადიოდა და იმათის ურას ხმითა იქაურობა თჳთქმის ირყეოდა.

მოგზაური ეჩვენა დიტლირსაც და კაპრალსაც მხიარულ ყმაწჳლ კაცად; მაგრამ უნდა ესკი ვსთქუათ, რომ თჳთან ცოტას ლაპარაკობდა. ის იცინოდა დიტლირის და კაპრალის ლაპარაკზედ, თჳთან მაგდენს მონაწილეობას არ იღებდა იმათს ლაპარაკში და, მხოლოდ ჭამისა და სმისათჳს მიეყო ხელი.

—ეს მხარე, საკჳრველი მიყრუებული და განმარტოებული მხარეა, სთქუა ბოლოს მგზავრმა, რომელსაც გარგათ გამოძღა და გადაუსვენა სკამზედ,—გასაოცებელი ალაგები ყოფილა აქეთ. ეს ვისი სახლია, ფაქიზათ რომ დგას, რომლის წინათაც გამოვიარე?

—ეს სახლი უფლის ლეისტერისა არის, ჩინებულის მებატონისა.

—მდიდარი კაცი უნდა იყოს უთუოთ. იმაზედ კარგი სახლი ამ მხარეზედ არავისა აქვს, სთქვა უცნობმა.

—მდიდარიო! დიაღ, იმ სახლების პატრონი გონივრულათ ჰსცხოვრებს. თვითო გროშის უკუგდება იცის შავის დღისთჳს.

—ცოლი ჰყავს?

—ორი ქალი ჰყავს და ერთიც ძმის წული.

—ძმისწული არ უნიავებს მერე ქონებას? ბედნიერი ბიჭი ყოფილა! ჩემი ბიძა აგრეთი ბედნიერი არ იყო, დაუმატა მოგზაურმა.

—არა, უფალი ვალტერი, ჩინებული ყმაწვილი კაცია, იმ ბედნიერს ბიძას კარგი ძმის წული ჰყავს, უპასუხა კაპრალმა.

—კაპრალო, მოიტანე სტაქანი ერთი კიდევ დავლიოთ, სთქვა უცნობა.

—ლეისტერის სახლობა პატიოსანი სახლობაა, დაიწყო პიტერმა: უფალი როლანდ ლე'ტერი ბევრს დაცემულს ქვრივს და ობოლს ხელს უმართავს. ამისათჳსაც არა ჰსცხოვრებს მდიდრულათა, არ უყვარს მდიდრულათ ცხოვრება, აბა იმ ლორდს უყვარს აი, მდიდრულად ცხოვრება, რომელიცა დგას დიდს სასახლეში.

—დიდს სასახლეში? მერე სად არის ის დიდი სასახლე?

—ამ სოფლიდგან ორმოც და ორს ვერსზედ არის. მაშ თქვენ არ შეგიტყვიათ იმ ლორდზედ არაფერი?

—როგორ არა, რასაკვირველია. ის ლორდი ჴელმწიფის კარის კაცია. სხჳა ვინა დგას კიდევ აქა?

—ვინა დგას და, აქა დგას კიდევ ერთი ძრიელ შესანიშნავი პირი—დიდი მსწავლული, მეტის მეტად მსწავლული. აი, აბა უყურეთ, აქ ლანა ხჩანს... რაღაცა ჭკჳა.... ფუ, დამავიწყდა სახელი, ერთი რაღაცა ააშენა კოშკისავით, რა არის ვარსკვლავებზედ ახლოს ვიყოთო. ამბობენ რაღაცა მისნები თურმე აქჳს და იმ მისნებიდანა ხედავს მთოვარეში კაცები როგორაც დადიან,—მაგრამ მე და ჩემმა ღმერთმა, სწორეთქი უნდა გითხრა, რომ არა მჯერავს ზოგი ერთი რასაც ამბობენ. აბა რა დასაჯერებელია თქჳენი ჭირიმე, მთოვარეში კაცების გარჩევა.

—ძალიანა გონიერათა ლაპარაკობთ. მაგრამ ერთი ესეც მითხარი, ის მსწავლული კაცი მდიდარია თუ არა? ახლა ჰსწავლით კაცი წინ ვერასოდეს ვერ წავა! ჰა? კაპ-რალო?

—სწორეთ ბძანებთ. ჰო, თუ სწავლითაც ისწავლის კაცი, თუ როგორ [illegible] თავისი მამული, კიდევ რა ვარგა, თუ არა და, რა ჯაიაბათ მისთანა ბევრი მსწავლული კაცები. ანგლიას სალდათები უნდა, სალდათები? მაგრამ მე და ჩემმა სულმა ესეც უნდა გითხრა, რომ მშჳდობიანი და თავაზიანი კაცი კია...

—არა, მაინც ისე ლამაზი არ არის, რომ საკუთარს კარი ეჭიროს, დაუმატა პიტერმა; მაშ მაშინდელს ცივს ზამთარში იმდენი დაურიგა გლახებს, რამდენიც თჳთონ ლორ-ტერსაც არ მიუცია.

—იქნება მართლა! სთქვა უცნობმა; მაშ ხჩანს ეგ

მსწავლეული კაცი მდიდარი ყოფილა?

—და არა თუ ღარიბი, მთელი ამ გარემოების მცხოვრებნი მეტის მეტად პატივის მცემელნი არიან იმისი; ოთხ კუთხითგან მოდიან იმასთან დიდი-კაცები მდიდრულის ეკიპაჟებით სანახავათ. რასა ბძანებთ, ჩვენში მსწავლული ევგენი არამი, ამისთანა ნასწავლი კაცი, არა მგონია იყოს სადმე. დიდით პატარამდის ყველა იმის საკვირველს სწავლაზედ ლაპარაკობენ.

—როგორ! შეჰყვირა უცნობმა და პირის სახე ერთს მინუტში სრულებით შეეცვალა ამ სახელის ხსენებაზედ, ის წამოხტა სკამიდგან. როგორ! არამი! რა სთქვ? არამი? ღმერთო ჩემო! ეს საკვირველია!

პიტერი განცვიფრებული იყო, ამ უცნობის ასე უცებ ამღვრეულობაზედ და უცქეროდა პირ გაღებული; თვითონ გაშრალმაცა გამოაცალა პირიდგან ჩიბუხი და დაუვარდა დედამიწაზედ.

—რა ამბავია? ჰკითხა პიტერმა, განა იცნობთ? ჰა? გაგიგიათ განა იმისი ქება ჰა?

უცნობმა არა უპასუხა რა; როგორც ეტყობოდა, თითქოს რაღაც ფიქრში შევიდა; ბუტბუტებდა რაღაც გაუგონარის სიტყვებით; იფშვნეტდა ხელებს, გაივლიდა და გამოივლიდა; გაიცინებდა როგორღაც მხეცურათ და შემდგომს დაეცემოდა სკამზედ. მხედარი გაშრალი და მღვდელი უყურებდნენ ერთმანეთს, არ იცოდნენ რა ექმნათ. ბოლოს ისევ გაშრალი მომხნევდა და დაიწყო ლაპარაკი:

—დასწყევლოს ღმერთმა, ავი კაცის თავი! რა ამბავია, ბერიას შენი ხომ არ შეუწუხებია იმ კაცსა, ან პაპა თქვენი!

—თქვენ, სრულებით მოუფიქრებლად ძრიელ დამავალეთ, ჩემო მეგობარო. ეგენი არამი ჩემი დიდის ხნის მცნობია, აგერ რამდენი წელიწადია აღარ შევხვედრივართ ერთმანერთს. მე სრულებით ფიქრათაც არ მამსვლია, რომ ის აქ იდგებოდა, არც ვიცოდი თუ სად სცხოვრებდა. არ შეგიძლიანთ წარმოიდგინოთ თვალთ წინ, თუ როგორ გისიამოვნე რა შევიტყე იმისი სამყოფი ადგილი.

—როგორ? არ იცოდით მაშ სადა სცხოვრებდა? მე მგონია მრთელმა ხმელეთმა იცის მეთქი! უნივერსიტეტებიდგან მოდიან ამ განთქმულს მსწავლულთან და, ნუთუ თქვენ არ იცოდით ესა?

—ეგ ძალიან შესაძლებელია, მაგრამ მე ხომ მსწავლული კაცა არა ვარ, რომ მცოდნოდა ეგა.

პიტერს აღარ დასცალდა მიეცა პასუხი, რომ უცებ დაუძახა ცოლმა:

—რატომ არ წამოდგები ფეხზედ? სადა გაქვს თვალები? განა ვერა ხედავ პატარა ქალბატონებს?

დიდერიმ იმ წამსვე ქუდი მოიგლიჯა თავითგან, გაშრალი წამოხტა უცებ თავის ალაგითგან და გამოშტერებული დადგა; უმცნობი არ ადგებოდა, თუ დიდერის საყელოში ხელი არ წაევლო და სკამიდან არ აეგლიჯა, რომელზედაც მოგზაურს უნდოდა თავისი უკმაყოფილება წამოეთქო ამ შეურაცხების მიყენებაზედ, მაგრამ სრულებით გაშრა და ვერა თქვა რა, როდესაც დაინახა ისინი, ვინცა შეარყიეს ამათი საუბარი.

მაგდალინა და იმისი და, გამოსულიყვნენ სასეირნოთ და შემობრუნდნენ სპოტტენ დოგის სასტუმროს პა-

ტრონის ცოლის სანახავათ, რომელიცა იჯდა სახლის წინ და ისვენებდა მუშაობის შემდეგ.

—თქვენი ჭირიმეთ ნუ შეწუხდებით, ჩვენ არ გვი-ნდა დაგიმალოთ, უთხრა ელეონორამ რა მიუახლოვდნენ იმ სამთ ამხანაგებს. უცებ რა დაინახა ელეონორამ უმც-ნობი კაცი, შეკრთა და შედგა, იმ დროს, ისეთი რაღაც რამ გამომეტყველებდა მოგზაურის პირის სახითგან, რომ შეუძლებელი იყო არ გაეღვიძებინა მაყურებელში შიში და რიდი. ამასთანავე არ შეიძლებოდა არ გაოცემულიყო, რადგანც უმცნობ პირს ამ მხარეზედ ძნელად შეხვდებო-დნენ. მოგზაურმა იმავე წამს შენიშნა, როგორც იმოქ-მედა იმისმა ნახვამ ამ ქალებზედ, მაგრამ მაინც იმავე იძულებითის ღიმილით როგორც შევნიშნეთ წინათვე, დაუკრა პატივისცემით თავი.

—როგორ! უცნობი! სთქვა მაგდალინამ, რადგანც იმა-ზედაც ისე იმოქმედა უმცნობის დანახვამ, როგორც ელე-ონორაზედ და რამდენიმე წამის ხმა გაკმეტის შემდეგ, რა შეხედა იმისი დაგლეჯილს ტანისამოსს, ჰკითხა: მწუ-ხარებაში ხომ არახარ?

—არა ბატონო! უპასუხა უმცნობმა, თუ რომ მწუხა-რებას იმას მიაწერ, რომ ვითომც ღარიბი ვიყვე,—არა, როგორც მხედავთ, ისე არ გახლავარ.

მაგდალინას შერცხვა, ჩქარა თავი დაუკრა და მოშორდა თავისის დითა.

—როგორი ამპარტავანი დედოფალია! შენიშნა უცნო-მა და თან უკან უყურებდა ქალებს, როდესაც მიდიო-დნენ.

მაშინ ყველანი გამოესალმნენ, მოგზაურიც მომატყუ-ბულს არ აუსირდა, რაც ფული დაედო ხმა ჯამისა გა-დაიხადა და შეუდგა გზასა.

—მეორეს ნახვამდის, სთქჳა იმან და გაუშჳრა ხელი გავრალსა. ჩვენ იქნება კიდევ შევხვდეთ ერთმანერთსა, მაშინ ვილაპარაკოთ დანარჩენი და, ახლა მაჩვენეთ ის გზა, რომელიც მიდის იმ მსწავლულის კაცისაკენ.

—ხომ დაინახე რომელს გზაზედაც წავიდნენ ქალები, უპასუხა პიტერმა; თქჳენც იმავე გზაზედ უნდა წახჳდეთ, მერე შემოუბრუნდებით მარჯვნივ, გორის ძირში, ვრცე-ლს მინდორზედ, განმარტოებულს ადგილს დაინახავთ ცი-აგს სახლსა, რომელსაც ზემოთგან მიშენებული აქჳს აბსერვატორია... ძლივს არ მამაგონდა სახელი. ის სახლი არის ავგუნი არამისა.

—მადლობელი ვარ.

—მერე რა მშჳენიერი გზა არის! იმ სახლამდის სულ ჩინებული თავადთათჳს მოსაწონი მისასვლელ-მოსასვლელობაა; ამისათჳს დასეირნობენ კიდეც ყოველს ამ დროს სადა-მოზედ ლისტერის ქალები.

—ჰმ! მაშ მე იმათ კიდევ შევხვდები.

—და თუ რომ შეხვდეთ, უთხრა პიტერის ცოლმა მი-მავალს მოგზაურს, ისე მოექეცით პატივისცემით, რო-გორც ჩვენ მოვექცევით ხოლმე.

—საკჳრველი კაცი უნდა იყოს ეს ვიღაც არის! ჰსთქვა პიტერმა, რა უყურებდა მიმავალს მგზავრს უკან. ნეტა-ვი ვიცოდე ვინ არის და სადაური? მგონია განათლებუ-ლი კაცი უნდა იყოს. საუცხოვო მოლაპარაკეა!

—აქედან სჩანს, განათლებული კაცი უნდა იყოს, რომ ყოფილა სამხედროს სამსახურში. უპასუხა გაპრალმა, მაგრამ ესეც არ მითხრა, რომელს პოლკში უმსახურნია. მეკი სულ წვრილად გამომკითხა და თვითონკი არა მითხრა რა.

—მაგისთანა კაცს, აგრე ადვილად შენ ვერას გამოჰკითხავ! შენიშნა ლილტრიმ. ოჰ, როგორა სვამს, ღმერთო, როგორ მადით სჭამს საჭმელს!

—ყოჩაღის! სამხედროს სამსახურისაა და, იმ საათ... მე შეეტყობა!

III

ეს ორნი დანი მაინც დასწორნობდნენ. ბუნების მდ... სედაობა ოთხკუთხივ იყო მშვენიერი; სოფელი თითქ... დამარხულიყო და შიგ არავინა დგასო, ისეთი მყუ... როვნა და სიჩუმე იყო;—არსად არ ეტყობოდა სიცოცხლის ნიშანი. მარჯვნივ მხარეს ამაღლებული იყო ჩინ... ლი მომწვანო გორაკი და ზედან გასაცჳრლად გადაკრ... იყო მოწმენდილი ცა; მარცხნივ ეყარა ქვები და შიგა და შიგ მოჩანდნენ მწვანედ შეფუჩქნილი ჯაგები, წყარო... და იმას იქით მაკად შემოსილი ტყე. ერთის სიტყვით, ბუნება აქ ისეთი ველური და შემზარავი იყო, რომ ძნელი იყო დაეჯერებინა კაცს, სცხოვრებდა სულიერი ვინმე თუ არა. იმ უდაბურს და მიყრუებულს ადგილს.

—დიახ, გარწმუნებ შენ, მიილაპარაკებოდა ელე...რა, მე შენ გარწმუნებ, რომ არ შემცდარვარ; ისე გა... ცხადად როგორც შენა გხედავ.

—ბმერდზედა ჰქონდა?

—დიახ; როდესაც კედცახოცი ამოიღო, ცხადად შევნიშნე დამბაჩა.

—იქნება მართლაც! მე მგონია, ფიცხლავე უნდა უთხრათ მამასა, რამწავს შინ მიკალეთ; მაინც უნდა ფხიზლად ვიყვნეთ და ვერიდებოდეთ, თუმცა ჩვენ გრასდელში, არ მომხდარა თუღონა, აგერ ანბობენ ოცი წელიწადი მეტიაო.

—მაშ რისთჳს ჰქონდა დამბაჩა, ამ მშჳდობიანობის დროს? რა შეხედულობა ჰქონდა? მაშ ვერ შენიშნე იმ პირუტყულს და შესაზარებელს სახეს?

—მაგრამ, ელეონორა, უნდაკი გაგიტყდე და გითხრა, რომ შენ მეტად სასტიკათა სჯი უმკნობ კაცზედ. რა იცი, იქნება დამბაჩას სიფრთხილის გულისათჳს ატარებს; იქნება ის ლონდონის გარეშემო ერთერთის სოფლითაგან არის, სადაც თურმე როგორც ამბობენ დიდი ავაზაკობა არის. შესაზარავიაო, ეგგი მართალია. მე მგონია, ისეთი დამაზი რომ ყოფილიყო, როგორიც დამაზი ბიძაშჳლი ვალტერი არის, მე მგონია მაშინკი არ შეუშინდებოდი, იმის დამბაჩასა.

—ეჰ, ნეტა რას ამბობ ქალო, ეს სთქჳა ელეონორამ, შეწითლდა და პირი შეაქცივა.

შეიქნა მცირე ხანს სიჩუმე. შემდგომს ისევ ელეონორამ დაიწყო.

—მაგას თავი დავანებოთ მაგდალინაჳან და, ახლა სხჳაზედ გადავიდეთ; ეს რა უბედურება არის, აქამდინ ვერ იქნა და ვერას გზით ვერ გავიცანი, ეს ჩვენი საკჳრველის ხასიეთების მეზობელი. ისე ხშირათ მამა არავისთან

დაღის, როგორც ხშირათ იარება ევგენი არამთან და ისკი ერთხელაც არ გაიწაწნებს ჩჳენსა. არათუ დაიარება, თით-ქოს გვერიდებაო; ამ გვარი ქცევა არ ეკადრება შენს მშჳენიერებას მაგდალინა!

—ძალიანი ვწუხვარ, რომ ისე ერიდება საზოგადოება-სა, მიუგო მაგდალინამ, ამისათჳსაც ის ყოველთჳს ისე ჩაფიქრებულია, შეჭურუთებული და სცხოვრებს განმარ-ტოებით. საზოგადოებაში რომ ქვლო, დროს გატარებს ცოტათი მოაფხიზლებდა, უმეტესად მამიჩჳენის ლაპარაკი.

—მე მგონია უფრო ბევრს ნუგეშსა ჰპოვებს ხოლმე, როდესაც მამა ჩჳენს ელაპარაკება. რასაკჳრველია, ეს გა-საოცებელი არ არის! როგორ პირი გაუმხიარულდება ხოლმე, როდესაც მამა ჩჳენი ელაპარაკება, ისეთის მჭე-ვრმეტყველებით, ისეთის გამოთქმით ლაპარაკობს ხოლმე, რომ მაშინ მეჩჳენება, თითქოს ერთი რაღაც მშჳენიე-რი ქმნილება არისო და, იმაზედ ლამაზი აღარსად არა მგონია.

—დიახ, მართლად და ლამაზია,—ნამდჳლად ლამაზი კ'ცია, სთქჳა მაგდალინამ თითქოს მხიარულის სახით.—რა მშჳენიერათ უხდებიან იმისს მისუსტებულს და მი-ნაზებულს, ჩამაფიქრებელნი და მიუწდომელნი თვალები.

ელეონორამ გაიღიმა, ახლა რიგი მაგდალინასი იყო რომ გაწითლებულიყო.

—მართალია დაოჯან, სთქჳა უცროსმა დამ,—იმაში რაღაც მიმზიდველი ღირსება მოიპოვება ისე, რომ არ შეიძლება კაცმა თუ ნახა გული არ შეუყვარდეს, თუმცა ისე გულგრილად იქცევა.

—რისი ლაპარაკი? რომელსაც ლაპარაკობს, თითქოს მუზიკა არისო, განაგრძელა მაგდალინამ, იმისი აზრები, თვითონ სიტყვებიც ათასში რომ იყოს, გაფიცავთ ირჩე-ვა მე ვწუხვარ, რომ ისეთი ხასიეთების არის.

—და კიდევ რა არის იმაში შესანიშნავი. ისე მოქუ-შმუშული და დაფიქრებული რომ არის, როგორადაც ადა-მიანი ქრიდება, აი რასაკვირველია ისეთი რომ იყოს მაგ სწა-ვლასთან, როგორიც მიხრა მოხრისა იყო წელანდელი უც-ნობი მგზავრი, მაშინ სხუა იქნებოდა, არც მე შემეშინ-დებოდა.

—ახ! შენ კიდევ ის მგზავრი გაგონდება? რაო, აქ რომ შემოვიდოდა ახლა, რას იტყოდი?

—ღმერთმა დაგვიფაროს! შესძახა ელეონორამ და თან თვალ-კუთხივ იყურებოდა და... რა გგონიათ მკითხვე-ლო, თითქოს მაგდალინას წინასწარმეტყველი იყო; ელეო-ნორამ დაინახა რამდენსამე ბიჯზედ მოშორებით უცნობი მგზავრი, რომელიც სიჩქარით მისდევდა იმათ კვალს.

ელეონორას ყვირილით შეკრთა განკვირვებისა და შიშისა-გან მაგდალინამ მიიხედა ამ ყვირილზედ და იმასაც ისე-თი შიშის ზარი დაეცა. იმათ გარშემო ისეთი სიჩუმე, ისეთი უხმაურობა იყო, რომ თვალწინ წამოუდგათ სიკუ-დილი, ცდილობდნენ არ გამოეჩინათ შიში, გაიგმირეს გული და ჩუმათ რაც შეეძლოთ მიეშურებოდნენ, ხანდისხან ქურდულათ მოიხედავდნენ უკან, შეეტყოთ კიდევ მის-დევდა უკან თუ არა ეს მოგზაური და ხედავდნენ, რომ რაც ძალა და ღონე ჰქონდა ესეც იმათ უკან მიზდევდა, ბოლოს უეცრ გაქრა და ამ ქალებმა ცოტათი დაიმშვიდეს

გული, გამოვიდა რამდენიმე მინუტი, მოიხედა ელეონორამ და დაინახა კიდევ ის უცხო კაცი.

—ჩქარა! ჩქარა მაგდალინა ღვთის გულისათვის! თორემ საცაა მოგვეწევა და დავიღუპებით, დაუყვირა იმან.

მეტი გზა არ იყო, რაც მალა ჰქონდათ გაიქცნენ; მოგზაურიც მირბოდა იმათკენ. ეს გზა გავიდოდა ტყეში, რომელიც თან და თან ხშირდებოდა; საწყალი ქალები მირბოდნენ, ქანქანებდნენ, ცალკე შიშისა და ცალკე დაღალულობისაგან. უცნობი თან და თან უახლოვდებოდა. უცებ, ამ საშინელს მდგომარეობაში, როდესაც ისინი ფიქრობდნენ, რომ ყოველიფერი გათავდა, ეს ეს არის ხელში ჩაუცვივდითო, გზამ გადაუხვა სხვა გზისკენ, ტყეს მოშორდნენ და გამოჩნდა ვრცელი მინდორი და საშუალ სახლი ევგენი არამისა.

—მადლობა ღმერთს! ძლივს დაიძახა მაგდალინამ.

იმან ერთი კიდევ მიიხედა უკან, და რა უნდა მობრუნებულიყო, უცებ წამოჰკრა ფეხი ქვასა და დაეცა. ისეთნაირათ იღრძო ფეხი, ისეთი შეაწუხა ტკივილმა, რომ ველარ შეიძლო ადგომა. მაგდალინა ხედავდა, რომ უცხო კაცი შორს არ იყო; ის აგრეთვე შედგა, ცოტათი რაღაზედაც დაფიქრდა, შემდგომს შეუხვა გზასა და გაქრა ჯაგებში.

ელეონორამ, რის ყოფით ააყენა მაგდალინა, საცოდავმა იღრძო ფეხი და ვერას გზით ველარ ადგებოდა დედამიწას ცალფეხსა, მაგრამ, რა არის დას არ შაეშინდესო, მაინც ლაპარაკობდა ღიმილით.

—ძალიან არა მტკივა ელეონორა. მაგრამ ახლა რა

ვქნათ? ცალი ფეხი სულ ვერ დამიდგავს და მინამდინ როგორ მივიდეთ?

—მართალს ამბობ, რომ ძალიანი არა გტკივა? ჰკითხავდა ტირილით ელეონორა; მამეშველეთ მე, ღმერთის გულისათვის! ჩვენი არამის სახლამდინ მაინც მივაღწიოთ როგორმე; იქ შეგვიძლიან შევიცადოთ, მინამ ჩვენსა გაგზავნიდეს ვისმე ეკიპაჟის მოსატანათ.

—ეჰ გარეი, მაგრამ ამ დროს რომ მივიდეთ, რას იფიქრებს? ხომ გაუკვირდება! სთქვა მაგდალინამ და ლოყებმა დაუწყეს ელვარება.

—რა დროს მორიდებაა, თუ ღმერთი გრწამს? შენიშნა ელეონორამ. წავიდეთ, გევედრები, გამიგონე და წავიდეთ. თუ კიდევ შევიცდით, ის საშიში კაცი შეგვხვდება სადმე და დაგვეცემა. ოჰ, აი, აგრე? რაო? ძალიანა გტკივა?

—არა, კი არა მტკივა,—მიუგო მაგდალინამ; მაგრამ ჩვენმა მისვლამ კაი თუ შეაწუხოს? ის ისეთ ნაირათ შეჩვეული მარტოობას,—რომ სწორე გითხრა მეშინიან...

—შეაწუხოსო, წაართვა სიტყვა ელეონორამ,—იქნება მართლა შენ აგრე ცუდათ ფიქრობ იმაზედა? იქნება მართლა შენა ფიქრობდე, ისე განმარტოებით რომ სდგას' იმაში არ მოიპოვებოდეს კაცობრიობის შებრალება! მომეშველე მაგრათ.

როგორც იყო წყნარის სიარულით მიუახლოვდნენ არამის სახლსა, გზაზედკი იხედებოდნენ, ის უცნობი კიდევ ხომ არ მისდევდა უკან. ელეონორამ ჩამოჰკრა ჩვენი არამის სახლის ზარსა. გარეშემო ისეთი სიჩუმე და მყუდროება იყო, რომ ამ ზარის გამონაცემმა ხმამ

თითქოს დაარღვა ბუნების სიმშჳდე. დიდ ხანს არ მო-უხდათ კარებთან დგომა, შემოესმათ ფეხის ხმა, გაიღო კარები და იმათწინ იდგა თჳთან ქვგენი არამი.

ეს იყო კაცი ოცდა თხუთმეტის წლისა; მაგრამ პირ-ველად რომ შეგეხვედნათ უფრო ამ ხანზედ პატარა გეჩვენებოდა. ის იყო მაღალის ტანისა; გამხდარი, წკრია-ლი და ჩინებულის მოწყობილებით მოყვანილი. პირის სახე ჰქონდა მკრთალი და ნაზი, მაგრამ ეს სიმკრთალე სახეზედ ედვა უფრო ფიქრისაგან და არა ავათმყოფო-ბისაგან. იმისი გრძელი, შავი თმები უკან იყვნენ გადავა-რცხნილი და ამით უფრო გამოაჩენდნენ იმისის გარდაშ-ლილის და დიდებულის შუბლის მშჳენიერებასა, იმის შეხედულობაზედ ისეთი ღრმა დაფიქრებული აზრები იყო გამოხატული, რომ უეჭუელად განახათ, იტყოდით, ამ კაცს-უცხოვრია, უთვალიერებია, გამოუკვლევია კაცობრიობა და მაღალს გრძნობას შეუნახამსო. კარი გამოცდილი ფიზიონო-მისტი გმაყოფილებით უყურებდა და დატკბებოდა, იმისის მშჳენიერის სახის მოწყობილებით. რა დაინახა ქვგენი არამმა ქალები, იდგა ხმა გაკმედით და უყურებდა, ელეონორამ უანბო-დაწვრილებით ყოველისფერი, რაც რამ გადახდათ, და არა-მმაც მიიღო გულმხურვალედ მონაწილეობა. მაგდალინა საკვრელად გაკვირდა, როდესაც ნახა, რომ ისე თავაზია-ნათ და ნაზურის ქცევით მოეხმარა ქალსა და წუნარა აიყვანა კიბეზედ. იმან გამოსთქუა ამ შემთხვევაზედ გუ-ლმტკივნეული მწუხარება და იმისი ხმაში ისეთი გულწრ-ფელობითი ღირსება იყო, ისეთი ნაზური ხასიეთები გამომეტყველებდნენ იმის თვალებითგან, რომ მაგდალინამ უნებლიეთ დაივიწყა ყოველივერი.

არამმა მაშინათვე დაუძახა თავისს ერთათ ერთს მრ-თელს სახლში მოსამსახურეს, ბებერს დედაკაცს, რომე-ლიცა ამოერჩივა მრთელს სოფელში, რადგანც სხჳსაზედ მეტის ნიჭით ამითი იყო ის დედაკაცი განსხვავებული, რომ არა ჰქონდა ნიჭი დაერღჳა სიჩუმე და მყუდროება. ის დედაკაცი იყო ყრუ და იცოდა ცოტა ლაპარაკი. ამ დედაკაცს ერქჳა მარგარიტა. საწყალი, ყოფილიყო დრო, როდესაც ეცხოვრა ბედნიერებით. ის იყო ქვრივი და თავის ქმრის დროს დაემარხა ათი შვილი. რა დაინახა მაგდალინა, ყვე-ლაზედ მეტად დაუწყო მზრუნველობა, შერბოდა, გარბო-და, უხვევდა ფეხსა, რომლით ამტკიცებდა, რომ თუმცა ყრუ იყო, მაგრამ სიკეთე კიდევ სჭირდა.

ბოლოს, არამმა ჰკითხა, წავიდე თუ არა, ლეისტერის სახლში, მამა თქჳწნთან ეკიპაჟის მოსატანათაო?

— არა, ბატონო ემბენი არამ, უპასუხა მაგდალინამ, თა-ნა წითლდებოდა; გთხოვ არ წახვიდეთ. ის შეიარაღებუ-ლი იყო. ღმერთმა ნუ ქნას, არ შეგხვდეთ.

— ნუ გეშინიანთ, უთხრა ღიმილით არამმა, — თჳთან მეცა მაქჳს იარაღი, და რომ გულდამშჳდებულნი იყვნეთ, თან წავიღებ ჩემს იარაღსა.

აიღო ორი გატენილი დამბაჩა, წამოისხა პლაშჩი და გამოვიდა გარეთ.

როდესაც წავიდა, მაგდალინამ დაუწყო დათვალიერება ოთახსა. ეს სახლი ეკუთვნოდა ერთს ყმაწჳლს კაცსა, რომელმაცა დაანიავა თავისი ცხოვრება შექცევაში, მხო-ლოდ ეს ერთიღა სახლი დარჩა და ესეც ემბენი არამს მისცა თჳთ მცირეს ქირითა. ეს ოთახი, რომელშიაც ორ-

ნი დარჩა ისხდნენ, მრთელს სისხლში ცურავდნენ დიდი თაის-ში გს იყო. ეროს [illegible] ჰქონდა დიდი ფუნჯარა და ამ ფუნჯარის [illegible] [illegible] [illegible] ბევ-ლებური [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], თვით ქმის [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] არ იყო [illegible]-რიგები, რომ არ [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]-სრულად, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible], რომ [illegible] [illegible] არა [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] არა ჰქონდა [illegible], რომ არ [illegible]-[illegible].

არამც [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-[illegible] სწავლით, რომ [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] არ [illegible] არ [illegible] [illegible]-[illegible] და არ [illegible] [illegible] არამც და იმისი რო-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] იყო [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]; [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] და სწავლის [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ამ სწავლით სავსეს თვალში. [illegible] [illegible] ჩემთა, რომ-ლის მოისურვა [illegible] და უნდა [illegible] [illegible] დედაკაცისათვის შინაგანი [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] იმას [illegible] [illegible] [illegible], მაგრამ [illegible]-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] იყო, რომ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] თავი დაანება.

—სწორე [illegible], ჩემი [illegible] [illegible] [illegible]

ასე ჯდომა ძრიელ მოგვბეზრდება, სთქვა ბოლოს ელეონორამ: წარმოიდგინე, გზა ისეთი ცუდია შინამდინ, რომ თუ არ წყნარა, ჩქარა წასვლა არასგზით არ შეიძლება, მამასადამე წასვლა მოგვიხდება ბნელაში.

—მე ძალიანი ვწუხვარ, საყვარელო ელეონორა, რომ ჩემის მიზეზით შენცა სწუხდები.

—ოჰ, წარმოსთქვა ელეონორამ, რა მოეხვა თავისს დას; მე ჩემზედკი არ ვანბობდი; მე სასიამოვნოთაც მიმაჩნია, ასე უცებ მოულოდნელად რომ გავჩნდით ჩვენის საყვარელის მსწავლულის ყაფაზაში, მაგრამ კიდევკი მეშინიან, არამი არ შეხვდეს იმ საშინელს კაცსა.

—არა, სთქვა ამაყმა მაგდალინამ, შიშისა ახლა ფიქრი აღარ არის. თჳთან ისიც შეიარაღებულია.

—ეგ ძალიან კარგი, მაგრამ მგონია მსწავლულს ხალხს, სიმამაცისა არა გაეგებარა, სთქვა ელეონორამ სიცილით.

—შეგრცხვეს! უპასუხა მაგდალინამ და წითელმა ფერმა გადაჰკრა პირის სახეზედ. განა დაგავიწყდა, რომ მარშან, ზაიფრიდს, გრენფელდის შჳლი მოარჩინა გიჟის ხარისაგან. ვინ იყო, თუ არ ევგენი არამი, წყალის ადიდებების დროს, რომ დადიოდა და არჩენდა ხალხსა დარჩობისაგან? კარგათ იცი, თჳთან გულადს გლეხებსაც ვერ გაებედნათ ეს საშინელი საქმე! მაგრამ, რა ამბავია ელეონორა? რათა კანკალებ! რაზედა ფითრდები?

—ჩუმათ, სუს! უთხრა ელეონორამ, ძლივსღა სულის მობრუნებით.

ის ადგა და წყნარა მიიპარა ფანჯარასთან. სწორეთ! კარების შემოსავალთან იდგა უცნობი მოგზაური. ჩამო-

ჭკრა ზარსა და ბებერს მარგარიტას უნდოდა მისულიყო კარის გასაღებათ. ელეონორა მივარდა და არ გაუშო. ბებერს სრულებით არაფერი არა ესმოდარა, ელეონორამ როგორც იყო გააგებინა რაში მდგომარეობდა საქმე და ეხვეწებოდა არ გაეღო კარები. აქ შემოისმა კიდევ მეორეთ ზარის ხმა, ძრიელ ძლიერად, რომელიც ნიშნავდა მომავლის ლოდინის მოუთმენელობასა. მარგარიტას აღარა გაეგებოდარა, რა ექნა, იფშვნეტავდა ხელებსა, თჳთქმის გამოვიდა თავისის ჩვეულებითგან, შექნა ყჳრილი და უნდოდა უშეჭმელად კარების გაღება. ელეონორა მივარდა კარებს და დაკეტა მეორეს შემოსავლის კარებიცა; ესეც აუხსნა როგორც იყო ბებერს და ძალათ წაიყვანა ეზოსკენ. ამ დროს შემოისმა მესამედ ზარის ხმა. მაგდალინა დარჩა მარტო ოთახში. ის იყურებოდა ფანჯრისაკენ დიდის შიშით, თითქოს ის მოელოდა რაღასაც მოულოდნელს შემთხვევასა და იმყოფებოდა უიმედო მდგომარეობაში. თუმცა იცოდა, რომ ორის დასაკეტით იყო კარებები მაგრათ გამაგრებული, მაგრამ მაინც ის კანკალით მოელოდა, რომ უცნობი კარებს შემოამტვრევდა და შევიდოდა. ამ შიშში რომ იყო, უცებ ფანჯარასცი მოადგა ის უცნობი კაცი. სჩანდა, ამდენი ზარის დარეკა მობეზრებოდა და ფანჯარას ამ მიზეზით მოადგა: ერთისაც და მეორესიც თვალები შეხვდნენ ერთმანერთსა; მაგდალინას აღარ მოსდევდა ხმა, დაეყჳრა? განა ფანჯრებსაც შემოამტვრევსო, ფიქრობდა ის. მოგზაურმა ჯერ საზიზღრათ გაიღიმა, შემდგომს ფანჯარა დაარახუნა და თავისის პირუტყვურის ხმით, დაარღჳა ეს საშინელი სი-

ჩემს.

—რაჭო, რაჭო, ვინ არის გინდა? რაჭო, თქვენ ხარ? მოსმი-ლოდეთ ქალო და... უფრო ახლოს. გუშინ არამი შინ არის?

—არა, გუშინდელ მაგლეხეობამ სოფლის ხმით, და იოვა-ნეს: ვაჰ თუ ვერ გადიგო, და შეიძლება ცოცხალს დამარხოთო, [illegible] მეელეს ხმით.

[illegible] ქნილი, [illegible]. [illegible] მობრუნდა და [illegible] სოფლის მობრუნებით [illegible]. რაც რამ [illegible] წარმოადგინა, ამის [illegible] მომდევ-ნენ [illegible] და [illegible] დენისმე წასვლის შეშლილობის, ისეთ [illegible]. შეშლი-მათ ძველის გარეგანის ხმა. ამ შეშინებულში გარეშე [illegible] მეუჯრებულიყო.

II

როდესაც ამის [illegible] მაღლა [illegible]; როდესაც იმის ცხოვრება მშვენიერი სხვა ქალისა, როდესაც [illegible] მადლობასა იმის მშვენიერს შავს თვალებში, როდესაც გრძნობდა ძლიერს [illegible] გულისას მოშურნის, თავის [illegible] მხრიდან [illegible] ბავში მოწყენად მიყრის, ამაყრება [illegible] გრძნობა, [illegible] და არის დასაწყისი სიყვარულისა. [illegible] მადლობით [illegible] და [illegible] მიმართავდა [illegible].

—ნუ გაქნებით ურთიერთობაზედ დამშვიდებით. მაც-

ნო მგზენი, უთხრა მოხუცებულმა გრძნობით. მე თვითონ არ მიყვარს ზვერს ხალხში ყოფნა, მაგრამ დიდადვე მე-სიამოვნება, როდესაც თქვენთან ვატარებ დროსა. ხვალ ჩვენს მობძანდით სადილად და საღამოზედ [illegible]-საც გამიყოფთ.

უარის თქმა შეუძლებელი იყო ართმისაგან; ერთი შეხე-და თხოვნითის სახით მაგდალინამ, და ეს საკმაო იყო, რომ უეჭველად დათანხმებულიყო: არ შეიძლებოდა არ შეენიშნა ამ გამოუცდელ ქალს ნიღუბლათ გულის ღელ-ვასთან, რომ ამ დათანხმებაზედ მაგდალინას თვალებმა როგორღაც [illegible] შეხედეს ართმს.

[illegible] დაინახულეს, [illegible] გარეკანი უფრო [illegible] და ტყეს, შემდგომს თითქოს მოსაზიზღარი, ნაყოფიერებუ-ლი მცენარე სახლში, [illegible] გარემოებით და წყ-ნარის ბინაში ავიდა [illegible] შედიოდა ღა-ვის [illegible].

—აბა, გამეცდია არ არის კაცის სიცოცხლე! დიდად მოგვაქვს თავი, თითქოს სრულებლობას გამოეცა სწა-ლასა, თითქოს ერთი რაღაც [illegible] კიდეც გვხსნილებითო, მიიღამპარავებოდა თავისთვის, და საცოდავი ქმნილებანი ვართ! არა, ავი განზრახ, სწორედ ტიკინები ვართ, რომე-ლით ბუნება თამაშობს ისე, როგორადაც სურს. ამის შემდგომს რაღა არის სიცოცხლე? დამთავრება!

ამ სევდიან ფიქრის შემდეგს, აზრები დაუფრთხნა, იმან იმოგა სხვა გასამხიარულებელი საგანი: თვალწინ წარ-მოუდგა მაგდალინა.

მაიქნი არამი იმ გვარი კაცი იყო, რომ მრთელი თა-
ვისი სიცოცხლე გაეტარებინა სხვა და სხვა სამეცნიერო
საგნების ჭსწავლაში. რასაც ჩვენ კმაყოფილებას და ბედ-
ნიერებას ვეძახით, ესენი იმას არაფრათ მიაჩნდა. როდე-
საც ის მიუბრუნდა თავისს ყმაწვილობის დროს, ისე
ფიქრობდა თითქოს თავის დღეში ყმაწვილი არა ყოფი-
ლიყოს. სიყვარულს აქამდინ ის უყურებდა ცივად გულ-
გრილათ, თუმცა ჰქონდაკი ამ საგანზედ ცნობის მოყვა-
რება. ამან იცოდა და დარწმუნებული იყო, რომ სწავლება-
ში გართობა ყოველის ფერს დაავიწყებდა კაცსა. ის იყო
იმ გვარის შეუცვლელის თვისებისა, რომლის თვისებისაც
ახლა ძნელად მოიპოვებს. სრულის გონებით მინდობი-
ლი იყო სწავლაზედ და სხვა ყოველივეფერი სძულდა. ერ-
თის სიტყვით ეს კაცი მხოლოდ ცხოვრობდა სწავლისათვის.

არამს თავის სიცოცხლეში არ უცხოვრია ქალაქში,
თუმცა ბევრი ქონება ჰქონდა; ის იმჯავათ მეკვლეობდა
სოფელში კაცის, მაგრამ კაცობრიობას ძრიელ საკმაოთ სცნო-
ბდა. ამიტომ იყო განსხვავებული თავისს თანამოძმეთ
მსწავლეულთაგან. მსწავლეულე კაცებს ეს იმჯაოთ ნიჭი არა
აქვს, მაგრამ იმან დაწვრილებით იცოდა ხასიათები და
თვისებები კაცობრიობისა. თავისის შეურყეველის მტკი-
ცის ხასიათით, თავისის გამოცდილებით და მაღალის
მჭევრმეტყველებით, ვინცი არამს შეეძლო ჰქონებოდა
მრავლის მეცნიერის მსწავლეულებზე უპირველი ადგილი
და სახელოვნებაში არამს შეეძლო მოეტანა დიდი სარგებ-
ლობა ქვეყნისათვის, მაგრამ ქვეყანას და იმასში მცხოვ-
რებნი სძულდა. რადგანაც იცოდა, დარწმუნებული იყო

იყო კაცობრიობას ვერას გზით ვერ გამართავდა. თუმცა არამი ემალებოდა ხალხსა, ჰსცხოვრობდა მიყრუებულს ალაგს, მაგრამ მაინც მთელი სმელეთი იცნობდა. როგორ შეიძლებოდა არ ეცნოთ ის კაცი, რომელმაც იცოდა თითქმის ყოველი ენა, იყო ღრმად დახელოვნებული მატემატიკოსი, იშვიათი ანტიკვარიის მცოდნე, ჩინებული ფილოლოგი, წარჩინებული ბოტანიკი! ყოველი ევროპის მხრიდამ მსწავლულები უგზავნიდნენ წიგნსა და სთხოვდენენ ანუ აეხსნა საგანი, რომელიცა იმათთჳს ძნელი იყო, ანუ მიეცა რჩევა რამ, რომელსამე საგნის შესახებ. არ შეიძლებოდა ყოფილიყო ვინმე მსწავლული მოგზაურობაში და პირველ ვალად არ შეერიცხა, ამ იშვიათის მსწავლულის ნახვა. არამი ყოველს მნახველს მიიღებდა თავაზიანათ და ექცეოდა მეგობრის სახით, თითქოს არაფერსა მიაჩნდა თავისი ჰსწავლა, არც ერთს არ უჩვენებდა სტუმართ მოყუარეობას, ყოვლის ღონისძიებით ცდილობდა მალე მოეშორებინა თავიდგან და ერიდებოდა ყოველს იმათს მეგობრობას და დამოკიდებულებას. დიდის გაცნობისაგან შემწყობა და მეგობრობა დიდად სძულდა, როგორც სძულდა თვით საზოგადოება და ამისათჳს, თუ მივიდოდნენ სანახავათ დიდი ლორდები, მიიღებდა ხოლმე ცივათ ისე, რომ მეორედ ვეღარ იკადრებდნენ მისვლასა. იმისი შეძლება არავინ იცოდა; ის სცხოვრებდა მცირეთი და მცირეს ცხოვრებით კმაყოფილი იყო; იმ ცოტათი იყო კმაყოფილი, რომელსაცა სხჳსანი ეძახიან სიღარიბეს. მხოლოდ ბევრის წიგნების მიხედვით, რომლითაც სავსე ჰქონდა სახლი, ეტყობოდა კაცსა, უეჭველად მდიდარია.

ოცმა წელიწადმა განვლო მას აქეთ, რაც ამ სოფელში გადმოსახლდა. თუმცა ასე დაშორებით სცხოვრებდა, მაგრამ მრთელის სოფლით მცხოვრებთ დიდად უყუარდათ, რადგანაც ყოველ დავარდნილთათჳს შემწეობის გული მიუწოდა, ყველა დარწმუნებული იყო იმის სიუხვეზედ და მოწყალებაზედ თუ გააჩნდა რამე. ყოველი გლეხი, ვინცკი გზაზედ შეხვდებოდა, ქუდს მოუხდიდა, და პატივისცემით თავს დაუკრავდა, და არ იქნებოდა გულის ტკივილი არ მოსვლოდა იმის ფერმკრთალის სახის, დაფიქრებულის და თავ ჩაღუნულის მსწავლულის დანახვა; ყოველი ქალი, ვინცკი შეხვდებოდა იმის მშვენიერს და დამაფიქრებელს ციაგს სახეს, არ შეიძლებოდა არ შესტკივებოდა გული და არ ეთქვა,—საცოდავი, უბედურად უიმედო სიყვარულისგანით იტანჯებაო.

ესრეთ მიმავლობდა ვებერი არამის სიცოცხლე; ამ გვარი ცხოვრება იქნება, ვინ იცის იმას მიაჩნდა ბედნიერებად: არავის არ შეუძლიან სხვა სხვის ბედნიერებაზედ.

ამ გვარი ფიქრები მოუშალნენ არამს, ძირეულის ზარის დარეკის ხმაზედ; საათი იყო ღამის თერთმეტი. ვინ უნდა ყოფილიყო ამ დროს, რომელსაც მრთელს სოფელს ეძინა. უცებ მოაგონდა, მაგდალინა ეუბნებოდა, საშიშარი ვიღაც უცნობი კაცი გვითვალთვალებდაო; ამაზედ საშინლად გაუკვირდა: მაგრამ, შეიძლებოდა, ეს საშიშარი კაცი, ყოფილიყო მოგზაური ვინმე, რომელსაც გაეგონა რა კეთილის მოქმედება არამისა, მისულა შემწეობის სათხოვნელად. არამი დეისტერთან მიმავლობაში არავის არ შეხვედრია გზაზედ და ამ საშიშარი კაცის, ნა-

ხვა მიაწერა ქალების შიშსა, მაშ ვინ უნდა იყოს ეს? ხომ უბედურება არა მომხდარა რა სოფელში? გადაიხედა ოთხ-სერკასტორიიდგან გარეთ, ოთხკუთხივ ყველა მოავლო. სრულებით იყო სიმშვიდე. გიდევ დაჰკრეს ზარსა! იმას შემოესმა გიდასიც ძახილი, ორჯელ გაიარ-გამოიარა ოთა-ხში, თითქოს ვერა ჰპოულობდა კარების გაღებას; ბოლოს რომ არ იქნა, გული შეიმაგრა, ჩვეულებითზე ვაჟკაცობამ გაუძლვა. დამბაჩები ჰქონდა იმ დროს ზედა, წამოიბუტ-ბუტა რაღაც გაუგონარის სიტყვებით, წყნარა, ზლაზნი-ნით ჩამოვიდა კიბეზედ და გააღო კარები. კარებთან იდ-გა ბოროტის მომაწყვლებელი მოგზაური და მთვარის შუქზედ ცხადად სჩანდა იმისი ბოროტეული სახე!...

V

მეორეს დღეს, თავისის პირობის მტკიცედ აღმასრუ-ლებელი არამი, მივიდა სადილათ დეისტერისას. ჭკვიანი მოხუცი მიეგება მხიარულს სახარულითი, სიღარ მაგდალი-ნა შეწითლებულის სახით და ღიმილით, რომელიც უ-ჩვენა არამს უფრო მადლობას. ვგაიმეოროს არ შეუძლო ადგომა, მაგრამ მდივანი, რომელზედაც იწვა, გადაიტანეს იმ ოთახში, სადაც გაშლილი იყო სადილი, ისე რომ მაგდალინა არ გამოაკლდა მეორესს სტუმართან დროს გატარებასა.

იქ მყოფთა ყველამ შენიშნეს, რომ ეგეენი არამი თავის ჩვეულებაზედ უფრო მეტად იმ დღეს იყო მოღუშნი-ლული და დაფიქრებული. ეტყობოდა, რაღაც სამძიმო აზრები აწუხებდნენ იმას. ცდილობდა გულის ღონისძი-

ებით მოუშორებინა გულითგან მძიმე აზრები, მაგრამ გუ-
რა გაუწყორა. ბოლოს საზოგადო ყურადღებამ, საზოგა-
დო მხიარულებამ ესეც გაამხიარულეს. არამი. თითქოს გა-
მოიცხიზლდა და შეხურდა ლაპარაკით. არამი ლაპარაკობდა
ყველაზედ მეტად და მწვავე მეტყველებით. ჩამოვარდა
ლაპარაკი ადგილობრივ ბუნების მშვენიერებაზედ. არც
ერთი მგზავრი ადაგი არ დარჩენილა, რომ არამს არ
სცოდნოდა იმ გარემოების ახლო მახლო. ისე პოეტი-
ურად აღწერდა ყოველს საგანს, ისე ჩინებულად, რომ
მსმენელში უმეტესს ბუნების სიყვარულს განაღვიძებდა.
ყველანი იყვნენ ამის ლაპარაკზედ განცვიფრებულნი, იმის
ხმა ჟღერობდა მუზიკის მსგავსად, თვითონ ლესტერიც
გრძნობდა რაღაც მაღალს სიამოვნებას, რომელიცა აღარ
ეგრძნო რომელსამე წლის განმავლობაში. გახარებული
ელეონორა სიმონ ნელტარის მეზავსად თვითოეულს იმის
სიტყვას, ისეც არ იცოდა, რომ თვითოეული ლექსები მოქმ-
მედებინენ ისმენდა, როგორც მოწყურებული საწამლა-
ვი. მხოლოდ ერთს კაპიტანს ეტყობოდა, არ იყო მიზი-
დული არამის ლაპარაკით, როგორც სხვანი იყვნენ. იმან
გამოიჩინა ამ ლაპარაკის განმავლობაში საკვირველი გუ-
ლის სიცივე, ხან და ხან შეხედავდა და ამ შეხედვაში
გამომეტყველებდა შური და სიმწარე.-უმეტესად მაშინ უფრო
შენიშნა, როდესაც რა სადილი გაათავეს და სასტუმროს
ოთახში გავიდნენ, მოსწყენილმა დაუწყო ყვედრება თავის
ძმის წულს, ასე უზრდელად მოქცევისათვის. როდესაც გა-
რიდდა, ლესტერმა სთხოვა არამს, გასეირნებენ ბაღში
გასავლელ-გამოსასვლელად იმ პირობით, რომ ისევ შემო-

ბრუნებულ იყვნენ სასტუმროს ოთახში, სადაც მოელო-დნენ ქალები, ვალტერმა უარი უთხრა და არ გაჰყვა. ლე-ისტერი და არამი წავიდნენ ერთად.

—თქუენ უფრო განმარტოებით ცხოვრებას ატარებთ ჩემზედ, უთხრა ლეისტერმა, ღიმილით, მითხარით, თუ ღმერთი გწამსთ, ნუ თუ არ არის წამი, რომელშიაც გბე-ზრდებათ მაგგვარი ცხოვრება?

—კაცი არაოდეს არ არის კმაყოფილი. უპასუხა არამმა.

—სჩანს, ზოგჯერა ნატრობთ ხოლმე მხიარულებითს ცხოვრებასა?

—ოჰ, არა! მიუგო არამმა. მე ეგ არ მინდოდა მეთქო, ზოგჯერ შემემთხვევა, რომ სიცოცხლე მომაწყინოს სამძიმოთ, მაგრამ მე ძალიან კარგათ ვიცი, რომ შეიძლება ამ მწუ-ხარების შველა, მეუღლოებით მეგობრობითგან ადრე-ულს მეგობრობაში გარდასვლით. კაცსა ვერასოდეს ვერ შექმნის კმაყოფილ, სრულილი. ის კაცი არასოდეს არ იქნება კმაყოფილი, რომელიც თავისს სიცოცხლეს ატა-რებს გულის წადილის სიცოცხლით. თვისის გულის წადი-ლით სიცოცხლე—სამუდამოს სურვილის სიცოცხლეა. სრუ-ლს კმაყოფილებით მეგობრობაში რომელიც არის, იმისგან შორავს მაშინ სურვილი.

—ეგ, ვსთქუათ მართალია, მაგრამ...

—მაგრამ რა?

—ჩუენს გვაქუს გული, ამასთანავე არის საიდუმლო ხმა, რომელიც ხანდისხან მოითხოვს ხოლმე, რადგანაც გამამხიარულებელს, რადგანაც ჩუენ-ულით მეგობრობის გარდა მოითხოვს [illegible] სიყვარულს. [illegible]

მეღს არსებითს გრძნობასა.

მსწავლულმა ჩაიცინა და შენიშნა:

—ეგ იგი მაგ აზრით იმოქმედებით, მაშ რატომ აღარ მიმართავთ გულმოდგინედ ქრისტიანურს ნეტარებასა?

—ამისათვის, რომ სამუდამო ჩვეულება, უფრო მრიელია, ვიდრე წამიერი ჩაგონება. ამასთანავე ჩემს მარტოდ მყოფობაში არსებობს ერთი აზრი.

—ჰო, როგორც სიყრმეშიაც.

—სიყრმეშიაც? არა მგონია. ჩემი აზრი, ჩემი შვილები არიან.

—ჩემი აზრიც ჩემი წიგნები არიან.

—გამიგონეთ, ნუ თუ არ გიმარჯვით დღეებსა. ნუ თუ არა გსურსთ გამოიკვლიოთ ქვეყანაში, სადაცა მოკვდე-ლია თქვენის სწავლის დღეება?

—ახლა გამიგონეთ მე, მიუგო არამმა. რომელსაც ვიყავი მასწავლებლად, ერთხელ მეფესთან თეატრში ვიყავი. იქ არა-დგენდნენ შექსპირის ტრაგედიას «ჰამლეტს», იმ პიესას, რომელიცა სავსეა მაღალის ფილოსოფიურის აზრებით და, სადაცა გამოყვანილია ხალხის თვით წვრილი ხასიათე-ბიც; ყველა ყურადღებით მოისმენდა, ჰკვირობდნენ, ტაშს უკრავდნენ, მე მეგონა, რომ იჯდა ჩამოეშვება. აი დი-დება! ვფიქრობდი: აი, როგორი ძალა უნდა ჰქონდეს გვამს, რომელსაც აქვს ფილოსოფიის ცოდნა და გრძნობის ძალა-ხის მყოფი! უცებ ერთი ხმა გამოვიდა ერთი გილდას ითვალის ცხენით გამოვლა ... თამაშობა და სიტყვა და სიტყვა გვამის განაშორობას, ხან იცინოდნენ, ხან ქედსიცხებოდა, ხან ჭამდნენ[illegible], მაყურებლები იყვნენ

ადლტაცეჲაში. ვერ შევიძლიანთ წარმოიდგინოთ, ამ ორის მოქმედების შორის მაყურებლებში ჩაბეჭდილებას. ნაცვლად ცვივად და მსუბუქის ქმნისა, რომელიცა გააღვიძა ჭამლეტმა, შემოისმა საშინელი ყვირილი, ტაშის ცემა და აღუწერელი ქება შარლატანისა. ჭამლეტი დაავიწყდათ და ყველას გონება იმ იტალიანზედ იყო მიქცეული, ასრა, ვიფიქრე მე—უკუვსდგები ჩემის პირველის აზრისაგან. დიდება არ არის მეთქი!» რა დიდებაა როდესაც რომ ერთის უპარაკოს მიგრეხ-მოგრეხილს კაცს ცემლესი გადენა აქეს კაცობრიობაზედ? მე აქამდისინ არ დამვიწყებია ის ღამე.

ლუისტერი კიდევ თავისას არ იშლიდა, წინააღმდეგებოდა და ამ ლაპარაკში, ისე გავიდნენ ბაღიდგან და მიადგნენ სოფელს, რომ სრულებით ვერ შეიტყვეს. აქ შეხვდათ იმათ ჯაკობ ბონტეი, ზემოთ რომ მოვიხსენეთ ის კაპრალი.

—მაპატიეთ, ბატონო, სთქვა იმან, თან სალდათურათ გამოჭიმული თავს უკრავდა, მაპატიეთ ბატონო არამ, მე მინდა მოველაპარაკო უფალ ლუისტერს ერთის საქმის შესახებ....

—კარგი, ბონტეი. ხვალ ჩემთან მოდით, მაინც გალუტერს უნდოდა შენი ნახვა და რჩევის მიცემა. ბაღის არახი უნდა ამოაწმენდინოს.

—დიდის კმაყოფილებით ბატონო. უთუოთ. როგორ მოგეწონათ გლაქსნური, რომელიცა გამოვიგზავნე? ბატონო არამ, თუ რომ ინებავთ, ხანდისხან ახალს თევზს არ მოგაკლებთ ხოლმე. ამ ჩვენს მდინარეში ჩინებული თევზები იცის, მერე რა გემრიელი!

არამა მადლობა უთხრა და უნდოდა მოშორებოდა, მაგრამ ბონტივი როგორღაც კარგს გუნებაზედ იყო.

—მაპატიეთ, ბატონო.... გუშინ ვიდაცა მგზავრი გეითხულობდათ თქუენა, შეხვდულობა როგორღაც გასამტკრებელი ჰქონდა! გვარწმუნებდა, ჩემი ძველი მეგობარიაო, აქა იქ დატანტალებდა მეზობლებში. ამან ძალიან შემაწუხა, სწორე მოგახსენოთ.

—რომ სულ მშვიდობიანობა არის თქუენკენ?

—რომ სულ მშვიდობიანობაა თქუენკენაო! განიმეორა არამმა და განკვირვებით შეხედა გამრადლისს. ახ! ჰო! მესმის. ვისაც მეუბნებით. მე ის კაცი გავიცანი აგერ რამდენიმე წელიწადია მას აქეთ. ვინ თქუენა ნახეთ ისა? რაო რა გითხრა ჩემზედ...

—ის ძალიანი ცოტას დაპატარავობდა ბატონო არამ, უფრო ბევრსა სჭამდა და სულ იძახდა სამხედროს სამსახურში სამუდამო ვარო.

—მართალია, სამხედროს სამსახურისთვის არის.

—მაგრამ ეგრეს ენით ვერ გამოთქმევინე, რომელის ჯილაგიდგან არის. ძალიან დაუდარდელს გისმეხს ჰგვანდა. დიდს ხანსა მსახურებდა?

—არ ვიცი, უპასუხა არამმა და პირი მოჰქცია. მე იმისი გარემოების ძრიელ ცოტაი ვიცი, ძრიელ ცოტა-ტაი.

ცოტა განვლო და ისევ შეხედა ამ სიტყვებით:

—ის მოვიდა ჩემთან დამე, ძრიელ გვიან; ისე გვიან, რომ განსაკვირველად მეჩვენა და თავქმის არ იყო, რომ შევიწუხე ვიღაცა. იმან მე მოითხოვა მიმეღო მეშველობა, მი-

მეტი რაც შემეძლო და წავედი.

—მაშ აღარ გეშინოდეს იმ უცნაურის კაცისაგან? ჰკითხა გაშრალმა.

—არა, არაოდეს. მშვიდობით!

—როგორ! ის საშინელი კაცი, რომელმაც შეაშინა ჩემი ქალები, თქუენი ნაცნობია! ჭკუაზე განვშორდებით დევისტრემა. მითხარი ერთი დუნიის გულისათვის, მართლა ის ისეთი საშიშარია, როგორც ამბობენ ჩემი ქალები?

—არა მგონია, მიუგო არამმა. მართალი თავისი სიცოცხლე გაატარებინა ტანტალეში, სმაში, მაგრამ... არა მგონია ის ეგრე საშინელი კაცი. მაგრამ... არავინ გვეთქლის მომავლის გზაზე.

აქ არამი შესდგა და რა არ მოასწრებდა მიეღწია აზრი სრულებით, დაუმატა, მაგრამ ამაზედ მეტს ვეღარ შეაშინებენ თქუენს ქალებს, ის გამგზავრდა ნიდერლანდებისაკენ. აი ჩემი გზა, მშვიდობით.

ამ გვარმა გამოთხოვებამ ძალიან გააკვირვა დევისტრე.

—როგორ! განა შენ უნდა წახვიდე. არა, არ დაგიჯერებ მაგასა! ქალები მოგელიან, იმ იმედით, რომ ერთს საათსაც ერთი გაატარებთ ჩუენთან დროს. არა, რას იფიქრებენ? არა, არა, უნდა გამამშვიდოთ უთუოდ!

—მომიტევეთ, მიუგო არამმა, მაგრამ უნდა განვშორდეთ ახლავე უთუოდ. და რაც შეეხება ქალებს, დაუმატა დაცინვითის ღიმილით, მე იმ გვარ კაცთაგანი არა ვარ, რომლის განშორებაზედ შეიძლება შეწუხება. მომიტევეთ ეს პირდაპირ თქმა. მშვიდობით.

წარმოიდგინეთ დევისტრემა ეს უარის თქმა შეურაცხყოფად

შიიოდა, მაგრამ მოაგონდა რა იმისი იშვიათი და გასაკვირველი ხასიათები, უნდა დამორჩილებოდა. მეტი გზა არ იყო, ამ მიზეზით, კეთილი მოხუცი გამოეთხოვა, აღარ შეაწუხა ბევრის თხოვნით.

რა შინ მობრუნდა ლევისტერი, ნახა სასტუმროს ოთახში ვალტერი, ფანჯარასთან მჯდომი. ის იჯდა ჩუმათ და უკმაყოფილო. მაგდალინა წიგნს კითხულობდა და მეორე მხარეს ელეონორა, თავჩაღუნული რაღასაც ჰკერავდა მშჳდობიანათ და თითქოს ჩაფიქრებული, რომელიც თავის დღეში არა ყოფილა. ცხადათ სჩანდა აქ გარდაევლო რაღაც ღრუბელს. ლევისტერმა მიხვდა გამოცდილების თვალით.

—რა ამბავია? ხომ არა მომხდარა რა? უთუოთ გაუგიათ რამ ამბავს, თორემ გარეშივე შემომესმოდა ჩუმის საყუჭარლის ელეონორას სიცილი.

ელეონორა გაწითლდა, ამოიოხრა და უფრო ერთგულათ დაუწყო კერვა. ვალტერმა გაიღო ფანჯარა და მოჰყვა რაღასაც სიმღერასა, სრულებით იძულებით. ლევისტერმა გაიღიმა და გვერდს მიუჯდა თავის ძმის წულს.

—გამიგონე ვალტერ,—დაიწყო იმან. ამ ათის წლის განმავლობაში მე შენთვის არცა თუ ერთი სიტყვა მითქვამს საწყენი და არცა გაგჯავრებივარ, მაგრამ დღეს კი უნდა დაგტუქსო. რა მიზეზმა გაგაბედვინა, რომ როგორც შემჩნოდა, იმისთანა პატივი არ მიეცი ბიძის შენის სტუმარსა? მთელი დღე ისეთის თვალით უყურებდი, თითქოს გინდოდა გამსკდარიყო მიწა და შიგ ჩავარდნილიყო.

—სწორეთ მოგახსენოთ, მართალიაც დიდათ მსურდა

ეგა! მიუგო გალტერმა დაუყოვნებრივ. იმ თავისს ცოდ-ნასთან და სწავლასთან, დიდი ჯადოქარიც არის. ჩემს ბი-მაშკლებს ყოველი მონათესავე დაუვიწყებიათ იმის გუ-ლისათჳს, ისე მოუჯადოებია, იმას.

—მე ხომ არ მოუჯადოებივარ! სიჩქარით მიუგო ელე-ონორამ.

—არა, შენ არა, ეგ მართალია; შენ მართალს ანბობ, შენ მეტი კეთილი ხარ, მაგრამ მაგდალინაკი მებრალება, რომ შენ არა გგავს.

—საყუარელო გალტერ, უთხრა მაგდალინამ, აბა რაში მამტყუვნებ, რომ ყურადღება და პატივი მივეცი იმ კა-ცსა, რომელიც კაცი ყურადღებისაც და პატივისაც ღირსია.

—აი გესმისთ! დაიყვირა გალტერმა; შენ თჳთან ანბობ მაგასა. უცხო კაცის გულისათჳს, ანგარებისა, თავის მო-ყუარის და დიდების მოყვარის ვიღაცა კაცისათჳს აღარ გიყვარან ისინი, ვისაცა ჰყვარებიხარ მრთელის შენის სი-ცოცხლის განმავლობაში.., და... და...

—დიდების მოყუარისათჳს? დაუმატა მაგდალინამ, რა ვერ შეიტყო უკანასკნელი გალტერის სიტყვები.

—ანგარების მოყვარეო! განიმეორა მამამ.

—დიახ! ანგარების მოყუარისათჳს! ყჳროდა გალტერი მოთმინებითგან გამოსული. მაშ რა არის თუ არ ასე, რომ თავისის ლაპარაკით ვითომც აკჳრვებს ხალხსა? მაშ რა არის, თავის მოყვარეობა არ არის, რომ მოჰყვება და რაღაცა მაგალითებით ლაპარაკობს. მოჰყვება და რაღაცა შენობაებზედ და მცენარებზედ შეგვამცნებს რაღაცე-ბსა, რა არის თქუენ ჰსწავლულისთა.

—მე არ მეგონე, თუ აგრეთს უგვანს და უშვერს ლაპარაკს იკადრებდი, უთხრა ლეისტერმა.

—უგვანს ლაპარაკს!

—სწორეთ! განა შეიძლება სიშურით უყუროს იმ კაცსა, რომელიცა ღირსია პატივისცემისა.

—აბა რა სარგებლობა გამოიტანა თავისის ჭსწავლითგან? რა სარგებლობა მოსცა კაცობრიობას? დამანახვეთ ერთი რა ქნა და დავჩუმდები მაშინვე. სად არის მანდ ნიჭი! აბა სად? უთუოთ ამაზედ ამბობთ ჭსწავლა აქუს, რომ ბევრი წიგნები აქუს სხვის შეთხზულები. აბა, რა აქუს იმ კაცს იმასთან პატივსაცემი? იმაში არა მოიპოვებარა, სიცრუის მეტი! მაგდალინაკი ლამაზს ეძახის!

უცებ ასე მოულოდნელად, ჭსწავლიდან სილამაზეზედ გადასვლამ, მეტად გააცინა ლეისტერი; ხოლო ვალტერი ამ სიცილზედ, როგორც მოთმინებიდგან გამოსული გამოვიდა გარეთ.

—ვინ მოიფიქრებდა, ვალტერის ასეთს უგუნურებასა სთქუა მაგდალინამ.

—არა, მაგითი ამტკიცებს თავისის გულის კეთილშობილებასა. ჩუენ ორნივენი ისე უყვარვართ, რომ სხვებს ათასჯერ ურჩევნივართ.

ლეისტერი ჩუმათ იდგა და უყურებდა მზვერავის თვალით ორივე დებს.

—საყუარელო ელეონორა, სთქუა ბოლოს მოხუცმა,— შენ კეთილი ქალი მეყვხარ, მოდი მკლო, მომეხვიე და მაკოცე.

VI

გამოვიდა რამდენიმე ხანი მას აქეთ, რაც არამი იყო ლეისტერისას. ამ დროს განმავლობაში რამდენჯერმე გამოგზავნა თავისი ყრუ დედაკაცი ავადმყოფი მაგდალინას საკითხავათ; თჳთანკი სრულებით აღარ გაუკლია. ეს არამის მოუსვლელობა მაგდალინამ მიიღო შეურაცხებად მით უმეტეს, რომ ისე გულმხურვალედ ესარჩლებოდა, როდესაც ვალტერი ცუდად იხსენებდა. ლეისტერი დიდათ სწუხდა, არამს, რომ აღარ ხედავდა. ლეისტერს თავის უკანასკნელ სიცოცხლეში, მხოლოდ ერთი არამი ეგულებოდა ნუგეშად, რადგანაც ისიც განდეგილსავით სცხოვრებდა, თუმცა ბევრის ღირსებით დაბლა იდგა არამზედ. ორჯელ მივიდა ლეისტერი მსწავლულთან სანახავათ, მაგრამ შინ არ დახვდა, ან იქნება განგებ მოსამსახურეს ათქმევინა შინ არ არისო, ბოლოს გაუგზავნა ლეისტერმა წიგნი და მოიპატიჟა გულმხურვალედ; მაგრამ პასუხად მიიღო თავაზიანი უარი.

—ხედამ ვალტერ, სთქვა ლეისტერმა, რა წაიკითხა არამის პასუხი,—ხედავ შენის უგუნურებით რა ქენი. მე დარწმუნებით ვიცი, რომ არამმა შენიშნა შენი ეგ უგვანი ქცევა და ხელი აიღო ჩვენზედ. მომაკლდი ახლა შენის უგუნურებით იმისთანა ძვირფასი საზოგადოება, რომელშიაც კმაყოფილებით ვატარებდი ჩემს უკანასკნელს სიცოცხლეს,

ვალტერი ითხოვდა მოტევებასა და სწყევლიდა იმ დღეს

როდესაც არამი გაიცნო იმისმა ბიძამა. ლესტერი იყო გაანჩხლებული. ვალტერს სტანჯავდა სინიდისი, რათ გა-წყენინე ბიძასა, ამ ტანჯვას გასაფანტავათ აიღო ჩუმათ ბადე ხელში და გამოვიდა სათევზაოთ,

იყო ივნისის თვის მშვენიერი საღამო, სურნელებით სავსე გარემოება, დაწმენდილი ლურჯი ცა, მხიარული მწვანეთ მობიბინე ბალახი—ყოველთა, რასაცკი ბუნება აღმოაცენებდა, დამამშვიდებელი მოქმედება ჰქონდა ვალტე-რზედა; გული გაელო ამ მშვენიერებაზედ და რა მიუა-ხლოვდა მდინარეს, გაშალა ბადე და ესროლა. ამ შემთხ-ვევაში არა ჰქონდა ბედი, ბადე გამოიტანა ცარიელი, იმ ალაგითგან, სადაც კვლავ მრავალი დაუჭერია. რა ვერა და-იჭირარა იმ ალაგს, აიღო ბადე და წავიდა იქით.

უცებ, ახლოს ალაგითგან, ხეების უკან, რომლის ტო-ტები დაშვებულ იყვნენ წყალზედ, შემოესმა ვიღასიც ხმა. რა მიუახლოვდა ახლოს, იცნო ხმა არამისა. ბოლოს ვალ-ტერი შეეყარა მოულოდნელად მსწავლულსა, რომელიცა იდგა ხის ქვეშ და მაღალ ხმით ლაპარაკობდა, თავისთვის.

ეს ლაპარაკი, ისეთის გალობის მგზავსი და გაბმული იყო, რომ ვალტერმა სრულებით ვერა გაიგონა; ვალტერ იდგა რამდენიმე ბიჯზედ, როდესაც არამმა შენიშნა თა-ვისი თავი, რომ მარტო არ იყო და ყურის მგდებელი ჰყუანდა, პირის სახე უცებ შეეცვალა. ის ხან ყკითლდე-ბოდა, თვალები უბრიალებდნენ ჯავრისაგან. ვალტერი რა უკან უნდა დაბრუნებულიყო რამდენისამე ბიჯით, უცებ არამი მიუახლოვდა ვალტერს და ისეთის მრისხანეს თვა-ლით შეხედა, რომ თითქოს კითხულობდა იმის გულის

პასუხს.

— ჰა! ყურის მიგდებდით? ჰო, კარგი; რაო, რაო, რას ფიქრობდი ჰა? რას ფიქრობდი? შემდგომს შეგდა და რა გალტერმა პასუხი არა მისცარა, ძრიელად დაჰკრა ფეხი მიწასა გააკრაჭუნა კბილები და განიმეორა; მითხარი, რა გაიგონე?

—ბატონო ქვებენი არამ,—უთხრა გალტერმა,—თქჳენ თავს ივიწყებთ. მე არ ვეკუთვნი იმ კაცებს, რომელთაცა იციან ყურის გდება, უმეტესად ყურის გდება მსწავლულის კაცისა, რომელიცა თავისათჳს რაღაებსაც როტავს და, რომლის აზრების ცოდნა ჩემთჳს უვარგისია. მე აქ მომიყვანა შემთხვევამ.

—მაგრამ მაღლა რომ ლაპარაკობდი? მაშასადამე შე-იტყობდი კიდეც, რასაც ფიქრობდი.

—მართალია მაღლა ლაპარაკობდი, მაგრამ ისეთი გა-ლობით, რომ სრულებით მე ვერა გამოვიგებიერა შენის ლაპარაკითგან. მერწმუნეთ, თქჳენის სწავლის საიდუმლოე-ბას, თუნდა შემეტყო, ვერც გაგცემთ და არცა ვსაჭი-როებ.

არამმა ერთი კიდევ შეხედა, მძიმედ ამოიოხრა, პირი შეაქცივა, და ისევე მობრუნდა.

—მომიტევეთ, უთხრა იმან; მე ვარ შესაბრალისი, ნა-ხევრად ჭკჳა შეშლილი კაცი; მეტის შრომისაგან ძარღ-ვები შერყეული მაქჳს; მე ყოველთჳს ასე ჩემის აზრები-თა ვცოცხლობ: მომიტევეთ ბატონო, გთხოვ მომიტე-ვოთ.

ამ არამის სიტყვებმა ისე გული შეუტკივეს გალტერს,

რომ სრულებით იმ მინუტს დაავიწყდა შური; იმან ჩამოართვა ხელი არამს და დაარწმუნა, რომ სრულებით არა გაუკონიარა იმისის ლაპარაკითგან. არამმა გულის სიღრმით ერთი კიდევ ამოიოხრა რა მოუჭირა ხელი და გალტერმა განკვრვებით შეხედა, რომ არამს თვალები ცრემლით აევსნენ.

— ოჰ! ამოიოხრა არამმა, რა გაიქნია თავი, — ჩვენ მიწვალებულნი თვით უსაშინელეს ცხოვრებაში ვართ. ჩვენთვის არ არის ღიმილით შემოხედვა ქალისა, არ არის ნათელი დღე, ჭაბუკური გულის მხიარულება. ჩვენდა ხვედრად, სიხარული ცოტაა მონიჭებული და შრომა ძრიელძრიელ ბევრი. ესეც არ გვაკმარა სვემ. ყველაზედ მძიმედ ჩვენდა მოვლინებული არის ის, რომ ვბერდებით უდროოთ, ვხმებით, თვალები გვიკვდებიან, გული გვიტანჯება: ფიზიკური ძალა ვერ იტანს ამდენს გონებითს მუშაობასა. მწარე უსიამოვნო სიცოცხლეა ჩვენი სიცოცხლე! უკეთესი იქნებოდა დავბადებულიყავი გლეხად, მეხნა მეთესა და მცოდნოდა, როგორ ისვენებენ კაცნი ძილით, როგორ დატკბებიან მხიარულებით და... და... არ დავბადებულიყავი იმ კაცად, რა კაციცა ვარ ახლა.

რა გაათავა უკანასკნელი სიტყვა, არამმა ჩაჰკიდა თავი და რამდენიმე ცრემლის წვეთმა ჩამოურბინეს ლოყებზედ. გალტერს დიდად შეებრალა, — საკვრველად გაუკვირდა იმისი გულმტკივნეული ლაპარაკი.

— ფიზიკურს ავათმყოფობას ხომ არას გრძნობთ? ჰკითხა გალტერმა მონაწილეობით.

— არა, თავის დღეში ახლოს არ მაშკარებია ფიზიკუ-

რი ავათმყოფობა, ყმაწვილო კაცო, მე თქჳენ გაწყენინე, მომიტევე კიდეც წეღან. ნუღარას ვიტყვით მაგაზედ. თქჳენი ბიძა მეპყრობოდა ალერსიანათ და კეთილათ. სანაცვლოდ არა შემიძღვნიარა, მიმიწვია, იქნება შეურაცხებად მიიღო, რომ არ ვიახლე, გთხოვ უთხრათ რა მიზეზითაც? მე აგერ ცამეტი წელიწადია შევჩვეულვარ გარეულს, გასაოცარს ჩვეულებას, რომლითაც ხალხში ცხოვრება შეუძლებელია. თქჳენ თჳთან იფიქრეთ, ამისთანა ხასიეთების პატრონს, შემიძლიან საზოგადოებაში, ქჳეყანაში თავის გაყოფა! მე თჳთან ვაღვიარებ, რომ, არა! მე უნდა ვიმყოფებოდე მარტო. ვთხოვ თავი დამანებოს და არ შეარყიოს ჩემი მარტოობით ცხოვრება, რომელსაცა შევჩვეულვარ! დიდად გმადლობ მიწვევისათჳს, იმის კეთილშობილურის გრძნობისათჳს. არ მინდა ჩემის მისვლამოსვლით შევაწუხო ვინმე. ჩემი სფერა, ჩემი საზოგადოება ბუნებაა და წიგნები არიან. უყურეთ ამ ბალახებს, დაწვრილებით ვიცი ამათი საიდუმლოება. მე საკმაოდ ცნობა მაქჳს ქარის ხმისა; ვიცი ვარსკვლავების საიდუმლოება,—ესენი არა სწუხდებიან ჩემის იმათთან ყოფნით, იმათთან მხოლოდ ვანდობ ჩემს აზრებს და გულის პასუხს; იმათის თანადასწრებით ვფიქრობ უშიშრად. კაცები მე მიშლიან ყოვლისფერსა: იმათგან სწავლის მიღებას არავსაჭიროებ; ისინი მირყევენ იმ ველურს თავისუფლებას, რომელიცა გარდამექცევიან მეორე ჩჳეულებად.

—ჩჳენთან არ უნდა სწუხდებოდეთ და დარწმუნებული იყავით, არც ჩჳენ შევაწუხებთ. როგორც გსურთ ჩჳენთან ისე მოიქცევით.

არამმა გაიღიმა, მაგრამ პასუხი არ მისცა. ისანი გან-[illegible]დნენ ერთმანეთს, გადატერმა წყნარის ნაბიჯით გასწივა მინათვენ, გული უცემდა, რა წარმოუდგებოდა შესაბრალისი არამის მდგომარეობა, და არ იკვრებოდა, რომ ისე მალე გაჰქრა შური და მტრობა, რომელიც ჰქონდა არამზედ.

(განგრძელება შემდგომ ნომერში იქნება.)

ელეგია.

(ვუძღვნი ბატონის-შვილს ერეკლეს.)

ავერ მივატან მეორმოცე წელს,-
ბევრი ტანჯვა თავს გარდამხდია;
ფიქრით უყურებ წარმავალს სოფელს,
რომელს დანგოც არ მომაწყებია.
რა ვნახე სოფლად მე? არაფერი!
მხოლოდ მინახავს,--რთმევა ტაცებე;
კაცობრიობის დამცემი მტერი:
უთანხმოება და მოძმის გაცემა.
იქ სადაც ელის ძმა ძმისგან შველას,
ჰგონებს მიაწვდეს საშველად ხელსა,

თქჳენ რა გგონიათ? უსარისთ ყველას,
შველის ნაცვლად რომ ძმა ძმას სჭრის
ყელსა.

საფლავში მრწიან წინაპართ ძვლები,
რა უყურებენ ჩჳენს უთანხმობას,
რას იფიქრებდნენ, მათნი ძჳლები,
დაშორდებონენ ერთობით ძმობას.

დღესაცა ვსცხოვრებ მე იმ იმედით,
ძმათ მხარი მოგვცენ ჩჳენ ძმათ ეგება;
მაგრამ რას ბმანებთ. ჩჳენს უბედობით,
ამ იმედს დანგიც არ ემატება...

ივ. კერესელიძე.

13 თებერვალს. 1865 წელსა.
ტფილისში.

რიონს.

ნეტავ რა არის, რიონო ჩჳენო, შენი უტეხი შმოთვა,
გაება.
ვის რათ უწყრები, ან რათ ქუშთები? არა გვაქჳს ჩჳენ
ამის გაგება.

დაგყურებ რა მე შენ იმერელი, მაგ შენი ქვევით გული მისქდება,
რა გხედავ შენსა: შფოთვას, ღრიალს, გაებას, ლტოლვას
და ვერ მივხვდარვარ რასთჳს აგვტენი ეგრეთი ბრძოლვით კიდებსა, შენსას.
იქნება გვიწყრები, ჩვენო რიონო, ჩვენ შენთა ძეთა,
რომ არ გვმსახურებთ ღირსეულათ ჩვენსა მამულსა;
როცა დაქცქერით, წყრომით, ქუხილით მოგვგვარი მხევსა;
თჳთქო ანბობდე, ყენო არსი, იმერლის გულის დამხაშმ სიტყვებსა;
ი დაიწით უკან, აღარ ვარ თქვენი, ნუსდგეხართ ხოლე ჩემს კიდეებთან,
და მე სევდიანს.... მაცალეთ ბრძოლა ჩემს სასტიკ ბედთან. »
თუ რომ რიონო, ამასა ფიქრობ, მიგიხვდი შენი მე იმერელი,
დამერწმუნე, რომ, თანა მგრძნობი, თუ ვერას გიშველი,
მწუხარად, გულ ცივად, შევუერთდები მაგ შენს ღელვასა,
და გავათავებ, შენთა ზვირთებში სოფლის ბრძოლვასა.

პარ. ლორთქიფანიძე.

ქ. ოდესსა **1865** წ.

მშვენიერია.

მართლა ტრფობისა ღმერთა ყოფილა,
ვინცა განიცდის ეთაყვანება;
ვინც ნახოს მისი ტუჩთა ღიმილი—
ოცნებაშიაც მოეზმანება!

სრულს სიკეთელუცეს, გარე-მოუცავს,
ის ვითარცა მაისის დილა,
ოდეს მერხალეს გონა მაყვრის—
სწორეთ ის გონა ისა ყოფილა!
ვნატრი მე იმას, ვინც მას დაჭკნობისას,
ვისაც ტუჩები, ტუჩზე უწვია,
შესტრფის ეშხით, ჭმუნვას დასთრგუნავს—
და მისი გული მას შეუძრია!.....

დიმ. ბერიძე.

1864 წელს. ქ. ტფილისი.

პატრიოტი.

(მიბაძვით.)

მითხარ ფრინველო! რისთვის მოსწყენილა,
სიტურფით, მშვენიერ ნილის ამ ჩვენს არესა,
რათ დაუტევე მოსწყენილი ველი,
რათ ჩამოვარდნილი ამ სამარესა?
ოჰ! თავის დღეში ამ ჩვენს მხარესა
არ შემოსწყდეს სინათლე მკრთალი,
და ამ სასინელის ბნელის აჭარის,
შემორეულების არც არის გზალი!
მას, მკნის მოხუცით მოიყვა შავება,
ისწყვა მისთვის ღვთით მოშორებული,
და ნაზი ჩემში ესრეთი ვავება,
ნუთუან ტანილო უფრო უძლური?

მაგრამ რა! ხვედრით ვარ დანაგრული,
შეპყრობილს მარად თვალნი მაქჳს სველი,
სად არს იმედი, სადღა მაქჳს გული,
მოუთმენელად სიკჳდილს მოველი!...

ტურფა ბუნება ისევე ჰშჳენის,
მოყჳასო ჩემო! სწორედ მითხარი;
სახე ჩჳენ მთისა, მის მშჳენიერის,
იმავე ალაგს, ისევ ის არი?

მითხარ, მიამბე, ის ყვავილნი,
რომელნიც ტურფად დანარნარობდენ,
ხომ არ არიან აწ თავ დახრილნი,
რომელთ სოფლელნი ზედ დასროლდენ?

მამითადის დროს ჩემსა მოძმენი
ისევ ჩვეულებრ ყანებსა მკიან;
წითელის ღვინით გაქეზებულნი,
ისევ გულადად დაერევიან?

მკიან, და გააქჳსთ ოდეს გუგუნი,
ჭოპმით მოსდებენ როდესაც ველსა,
მიამბე, მომხჳდა ზაფხულის სუნი,
არ მიგონებენ საწყალობელსა?

შუა ღამის დროს ვარდის კოკორსა,
ახლაც ზედ დაჰყეფს გრძნობით ბულბული?
მითხარ მოყვასო, მამცნე ობოლსა;
და გამიმთელე ამ ამბით გული.

მამაგონე მე თავისუფლება,
ჭაერი მომეც მცირე ახალი,
ოჰ! რა ძნელია შებორკილება:
ოჰ! რა ძნელია ცოცხლად სიკჳდილი!

ხომ არ გინახავს ჩემი სოფელი,
სად აღვიზარდე ბედნიერებით,
ისევე ისე არის ყოველი,
ისევე ყვავის მშვენიერებით?
წარველ, გაფრინდი, არ შეგაშინოს,
ამ ჩემ სადგომმა შენ უცხოს მოსულს;
წარველ, ეშურვე ჩვენს ქართლის სოფელს,
თორემ ვერ ნახავ მეორეს ზაფხულს.
იქ, ერთს ქოხს წინ დგას ორი ყვავილი,
თუ ისიც ჩემებრ აწ არ დაბერდა,
თუ რომ იქ შეგხვდეს ორი ყმაწვილი,
რომელთ დასდევდეს მწუხარე დედა.
ახ! ნეტამც ერთი მქონოდა ფრთა,
იმ საწყალთათვის ნუგეში მეცა,
გეოქმნა, იმათთვის ვარგვათ ვარ, ჯერა,
მოვცოცხლებოდი ჩქროლილი მეცა!....
ვწუხვარ, არ იცი რამ შენ უბნობა,
თავისუფლებით იცი გალობა,
ეს მაინც მიქმენ რავი მომხედე,
გამოიჩინე იქ ხელოვნება.
მიფრინდი ახლოს ყმაწვილთ ეჩვენე,
ჩვეულებრ გარსა შემოგეტრფიან,
ახლოს მოასხი, გამოიტყუე,
რა ჩემს შინამდინ თან მოგყვებიან.
არ არის ეჭვი, დედაც მათი
თავის საყვარელთ შვილთ თან მოჰყვება,
იმათი ნახვის ერთი საათი
ჩემთვის ათასი წელი იქნება

ლ ე ქ ს ე ბ ი.

უყვარვარ იმათ,—ეს სიყუარული
არისღა მხოლოდ აწ ჩემი ბედი,
ვნახავ, მომივა მე სიხარული,
და მომეცემის ამით იმედი!...
ეჰ, ტყუილი არის ჩემი ვედრება,
ფრინველი იყო, ცით,—მოჩვენება,
ფრთა ფრთას შემოჰკრა, იმ წამს გაფრინდა,
ძლივსღა მოვასწარ: ცოტა მოიცა!....

ივ. კერესელიძე.

13 ოკტომბერს, **1859** წ. ქ. ტფილისს.

ქართველს.

რათა ხარ ძმაო დაფიქრებული;
რათ ჰზიხარ ჩუმათ, დაღონებული?
რისთჳს გიშფოთავს უმანკო გული;
რა გაგონდება? ბედი წარსრული?
ტყუილათ ჰსცდები, ვეღარ მოსწვდები,
გირჩევ დაჰსჯერდე, ახალს ბედსა,
თორემ მაგ ფიქრში უცებ მოჰკვდები,
ვერსაით ჰპოებ შენ სხუას იმედსა!
ნუ სჭმუნავ აგრე, ძმაო ქართველო,
შენგნით ბევრს ელის დღეს საქართველო;
ადექ პირჯუარი გამოისახე—
და შენც კალამსა ხელი შეახე!
ცოტაა ვჰგონებ, თუ კაცი ჰგრძნობდეს—
უჩუმრა იჯდეს, არას ასნობდეს;
რასაც ჰგრძნობს ძმაო და არც ჰხედავ—

რატომ გულ-გრილათ თქმას არა ჰბედავ?
   საცნაურის დრო შეიცვალა,
და ხასიათი გამოიცვალა;
დრო განათლების—დრო არის შვების—
მაშ დაჩუმება ვის დაეთმობის?
   ნუღარა ჰფიქრობ შენცა დასწერე,
ჩვენსა ჟურნალსა, შენცა დამღერე,
ასე უთხარი; შენ გაიზარდე—
და თეთრის თმითა, შენცა დაბერდე!
   იქნება ერთხელ, დრომ მოიტანოს,
და შრომა შენი წინ წაგემძღვაროს,
შენი ნაწერი რომ წაიკითხონ—
და განჰსჯის დროსა თუ შენცა გკითხონ;
   ვით მოიხმარე შენ შენი ჰსწავლა,
თუ რომ გასწავეს თუნდ ანაბანა;
მაშინ თამამად უპასუხებდე—
და უშიშრათაც პასუხს უგებდე:
   როგორც მესწავლა, იმ ცუდათ გჰსწერდი;
და რაც ვიცოდი, იმას გამობდი,
მე ჩემი შრომა არ დაგიშურე,
ჩემი მამული არ მოვიძულე!
   თუ შენს ნაჩხაპნსა დაიწუნებენ,
მაშ თვით დასწერონ როგორც ჰგონებენ;
ოღონდ ჩვენს ენას ლხენა მიეცეს,
ამაზე მეტათ აღარ დაეცეს!—

დიმ. ბერიევი.

1864 წელსა. ქ. ტფილისი.

ფრანცუზის მოგზაურობითგან.

ჩუენ წავედით ჩინეთის (კიტაის) სატახტო ქალაქის პეკინიდამ ლურჯის ზღჳს სამთავროში. ეს არის დიდი ვაკე, ანუ უმჯობესად ვსთქუათ, ჭაობიანი ტყე, სადაც ამოდის მშუენიერი სქელი, მაღალი და ნოყიერი ბალახი. იქ მთაბარობენ მონგოლნი და თიბეთელნი ურიცხვის თავისის ჯოგებით, რომელშიაც ურევიან ერთ რიგი გრძელბანლიანი და ყჳთელი ძროხა, თხა და ცხვარი. იქ მოსვენებულს და ბედნიერს მწყემსურს ცხოვრებას ხშირათ არღვევენ ხოლმე ავაზაკნი, რომელნიც ბუდობენ იმ დიდს ხეობეებსა და ტყეებში. ამისთჳს მწყემსნი თითქმის არასოდეს არ ჩამოხტებიან ცხენიდამ, ყოველთჳს მზა არიან შეეყარონ მტერსა; იმათ ხელში უჭირავსთ შუბი, გვერდზედ ჰკიდიათ ხმალი და მხარუზედ თოფი. სწორეთ მხედარნი არიან ისინი! შესახედაობაც იმათ აქუსთ ძლიერ კაჟკაცური და გამბედავი. კაცს უკჳრს, როდესაც ხედავს, რომ ერთსა და იგივე კაცში შეერთებულია ორი სრულიად სხუა და სხუა რიგი საქმიანობა: ესე იგი მშჳდობიანის მწყემსისა და მამაცის მხედრისა; საკჳრველი სა-

ნახავის თუ რა რიგათ შუბის ტარით საზარელი წვერია-ანი ცხენოსანი მისდევს ძროხასა, და ქალი ხრმლის ქარ-ქაშით აკეთებს ერბოსა: თუ რა რიგათ ჩჩჳლი ხბო, რომელიც ძლივს არის ფეხ ადგმული, ლოკავს თოფის ჩახმახსა, რომელიც ძევს მახლობლათ მწყემსების ფანჩატურებისა. ესე ყოველივე ევროპიელებისათჳს უჩუეულო საქმე, ამ ლურჯ ზღვაზედ არის ჩვეულებითი, და და ბუნებითი რომ მგზავრობა ჩუენი ყოფილიყო უვნებელი, ჩუენ შევკრიეთ ერთს დიდს ქარავანში. ეს იყო გარდასახლება მრთელის ხალხისა. წარმოიდგინეთ თქუენ ათი ათასი მამა კაცი და დედაკაცი იმათის შჳლებით, და ორმოცი ათასი სხუა და სხუა გუარი საქონელი, ცხენი, აქლემი, იქაური, თითქო ნაბდით დაფარული, გრძელ ბეწჳანი ხარები, თხა და ცხვარი, ურმები დატჳრთულნი სხუა და სხუა აკეჯულობით თუ საგძლით, წარმოიდგინეთ იმასთავე, რომ ეს ხროვა ხალხისა და პირუტყვისა მიდის მწკრივათ საშუალ თვალ გაუწდომელის მწუანეთ მდელოვარის ვაკისა, და მაშინ მიხვდებით იმ გარდასახლებასა, ანუ ერთ გვარ უმაგალითო მოგზაურობასა; და თუ იმას დაუმატებთ ლაპარაკსა სხუა და სხუა აღმოსავლეთის ენებზედ, ურმების ჭრიალსა,ბღავილსა, ცხენების ჭიხვინს და პირუტყვთ წინამძღოლთ სტუენას და გარეშემო მათსა მდუმარეს უდაბნოს, სადაც ადრე ნახევარი სიმაღლით ბალახი, როგორც მწუანე ოკიანი ღელავს მშუენივრათ, მაშინ თქუენ არათუ მოგეწონებათ ის სანახავები, არამედ მოხვალთ აუწერელს აღტაცებაში. რომ სრულად დაგვენახა ჩუენ ის მშუენიერი მოგზაურობა, მზის

ამოსვსვლისას ავედით ერთს მაღალს გორაზედ ა დაუწყეთ იქიდამ ყურებას, თუ რა რიგათ ის ქარავანი მიდიოდა ნელნელა გრძელ ნაკადულსა, და უტევებდა უკან განიერს გზასა, დაფარულსა გაქელილის ბალახით. როდესაც ის მიიმალა ისეთს სივრცეზედ, რომ აღარ ისმოდა აღარაფერს ხმა, როგორც კაცისა, ისე საქონლისა, მაშინ კაცის და საქონლისა თავები, რქები სხჳს და სხჳს საქონლისა, აქა იქ თოფის ლულების ელვარება წარმოგვიდგებოდა ჩჳჱნ რაღაც განსაკჳრველ ოცნებით მოჩვენებათ. მზეკი მაღლიდამ ანათებდა ძლიერ ცხოვლათ, და სხივნი იმისნი, შეერთებულნი მწვანეს ბალახებსა, ცურვიდნენ მწვანეს ღელვაში და წარმოადგენდნენ სანახავს უჩვეულოსა. ქარავანი ხან დაიმალებოდა ბალახში და ხან ამოყოფდა ისევ თავსა; ბოლოს ჩჳჱნც მოვეწიეთ იმას და მივჰყევით ნელნელა უკან. რამდენისამე დღის განმავლობაში იმ გვარის მოგზაურობისა, ჩჳჱნ არა შეგვემთხვევია რა საკუთარი, მხოლოდ შეშინებულნი მფრინველნი და ნადირნი დაფრინავდნენ ანუ დახტოდნენ აქა იქა, ეს უგანასკნელნი გაქცეულნი ორას ნაბიჯზედ, გაჩერდებოდნენ ხშირათ და დაგჳწყებდნენ განკჳრვებით ყურებასა. ხან და ხან შორს, დიდს სივრცეზედ, მოჩანდა ხოლმე რაღაც შავათ; ეს იყო ჯოგი სხჳს და სხჳს მწყემსთა; ხან და ხან მაღალს ბალახში დიდის სისწრაფით მირბოდა ვიღაც ცხენით, ეს იყო ხოლმე ანუ ავაზაკი, რომელიც დაეძებდა საშოვარს, ანუ ცხენოსანი მწყემსი, რომელიც ეძებდა ჯოგებისათჳს კარგს ადგილსა. ღამის თევა ჩჳჱნის ქარავნისა იყო ხოლმე ღირს შესანიშნავი; როდესაც გზას

გადექით, მაშინ ჩუენ ვგვანდით მოგზაურთა, და როდესაც დავსდგებოდით სადმე რამდენსამე დღესა, მაშინ ჩუენ ვემსგავსებოდით ხოლმე იქ მცხოვრებთა. ერთს საათში უცებ გაჩნდებოდა ხოლმე რამოდენიმე სოფელი ანუ ქალაქი, თჳსის ხმიანობით, თავისის ზრუნვით, რომელიც არის ხოლმე მრავალ ხალხოვანს ადგილსა. აი ბოლოს განიერი და ანკარა მდინარე! მშუენიერი ადგილი! მიუცილებელი საჭიროება უდაბნოსი. წყალი. წყლის პირი არ არის აქ დაქანებული, ჩასათვლობი. ყველა თანახმა არის ქარავანში, რომ საჭირო არის აქ დადგომა; აი აქ სჩანან ნიშნები რომ მდგარან სხუა ჯოგებიცა, აი აქ იწყებენ დაბინავებასა; იფანტებიან სხუა და სხუა ადგილს, ეძებენ მარჯვე ადგილსა, ყოველი კაცი ცდილობს დაბინავდეს წყლის მახლობლად, მაგრამ ისე, რომ თავის საქონელს უყურებდეს თვალით, და ჰყავდეს ისინი თავის ხელქუეშ. კაცნი, რომელნიც გზაში შეადგენდენ ერთს გაბმულს საზოგადოებასა, ანუ სხუა სროვას, აქ იყოფებიან რამდენსამე ნაწილებად, თჳთეულ ოჯახად. თჳთეულს მათგანს აქუს თავისი სამუშაო, თავისი საზრუნველო; ზოგნი მიირეკენ საქონელს მინდორში, ზოგნი ხდიან საპალნეებსა ცხენებსა, აქლემებსა და სახედრებსა; ზოგნი სწველენ ძროხებსა, ანთებენ ცეცხლსა, ხსნიან საპალნეებსა, ამოიღებენ იქიდამ გამხმარს ხორცსა, ქერის ფქვილსა.

ბოლოს ყოველივე დაბინავდა, დაწყნარდა; სხუა და სხუა ადგილებში ავიდა ცეცხლის კომლი; ყველანი მიახლოვდნენ თავიანთ ქვაბებსა, სადაც რძეში ეხარშებათ იმათ ჩაი. აქ იწყებენ გაჭრობასა ერთმანერთში, გაცნობასა ერთ-

მანერთისასა; იქ სცვლიან ხბოსა ცხვარზედ, ზოგან რომელსამე ფარჩის ნაჭერს ერბოზედ; ზოგან სმენ ერთ რიგს ოტკასა. იმ დროს ლამნი (მღუდელნი), თაყვანის მცემელნი ბუდდის ღუთაებისა, ჩამოდიან იქ მთებიდგან შესაკრებათ მოწყალებისაკეთილმსახურთ ბუდდის თაყვანის მცემელთაგან. როდესაც მიახლოვდებიან კარავებსა ისინი უკრენ საყვირებსა.

ხმის ამოღებაკი იმათგან არ შეიძლება, იმათნი პატივის მცემელნი ჩუმათ მიდიან იმათთან, მოაქუსთ ერბო, ჩაუდებენ ხურჯინში, რომელიც იმათ აქუსთ ჩამოკიდებული ცხენის უნაგირებზედ. ხორცსკი ისინი არ მიიღებენ, რადგან იმათ აქუსთ დადებული აღთქმა, რაოდეს არათუ არ მოჰკლან არა ვითარი ცხოველი, არამედ არა სჭამონ არა ვითარი ხორციელი. იმ გვარათ მოაგროვებენ რა მდიდარს მოწყალებას, დაბრუნდებიან უკანვე თავიანთს მთებში.

ერთხელ მოხდა იმ გვარს დასასვენ ადგილს შემდგომი სანახავი: თიბეთის ძროხები იწველიან საკჳრველ გემრიელს და ნოყიერს რძესა. მაგრამ ისინი არიან ძლიერ მოწიხლენი:მოწველის დროს იმათ მიაბმენ ხოლმე, რადგანაც ისინი აიწყვეტენ და გამოუდგებიან მომწველს და დაუწყებენ რქებით რჩოლასა. განსალტოლველად იმა უწესოებისა იმათ იციან ერთი კარგი ღონისძიება: მოიყვანენ ხბოსა და შეკრულს დაუდებენ წინ ძროხასა და, როდესაც ის დაუწყებს იმას ლოკვასა, მაშინ იმას სწველენ. ერთხელ მოხდა ისე, რომ ჩუჳნ მეზობელს მოუკლდა ერთი დღის ხბო, რადგან ის იყო ძლიერ ღარიბი, ორ რიგათ

სწუხდა თავის დასავლისზედ: პირუელად ხბოზედ და მეორეთ იმაზედ, რომ უხბოოთ არ იცოდა როგორ მოეწველა თავისი ძროხა, რომელიც ჰკუებდა იმასა. ჩუენ ძლიერ შეგვებრალა ის საწყალი თიროლელი და მივიწვიეთ ჩუენ ქუაბებთან. ის იჯდა ძლიერ დაღონებული და სვამ-და რძის ჩაისა ჩუმათ. როდესაც დალია რამდენიმე ფინჯანი, შევნიშნეთ რომ ის ცოტა გამხიარულდა. ჩუენ გვეგონა, რომ იმას ხრულებით დაავიწყდა თავისი მწუხარება და აღარ უგდეთ ყური. მაშინ ის ადგა, წავიდა ჩუმათ, და რამდენსამე წამის შემდგომ დავინახეთ რთმ ის მოდიოდა ისევ ჩუენკენ და ერთს ხელში ეჭირა გასრი და მეორეში ჩუჩელა (საფრთხული) გატენილი თივითა; შესამოკლებლად შრომისა იმას გაეტენა თივით ტანი და თავი ჩუჩილისა და ფეხებიგი მოეჭრა.

სად მიხვალ? რად გინდა ეგ საფრთხული? ვკითხეთ ჩუენ იმასა.

ძროხის მოსაწველათ, გვითხრა ჩუენ იმან პასუხათ:

ჩუენ გაგვეცინა და წავედით იმ წველის სანახავათ. იმ დროს ძროხა დადიოდა მინდორზედ და სჭამდა ბალახსა. როდესაც დაინახა იმან გასრი, გაიქცა, მაგრამ როდესაც სახლის პატრონმა დაანახვა იმას ტყუილი ხბო, ძროხა ჯერ გაჩერდა და მერე ზედ მივარდა. ძროხის პატრონმა დასდო ძირს საფრთხული. ძროხამ, თითქო შეშინებულმა, ჯერ დაუწყო თავისი მსხჳლის თვალებით ყურება, მერე დასუნა და მერე საკუთარის სიმშჳდით, სიყვარულით და ალერსით დაუწყო იმას ლოკუა. პატრონიკი სიჩქარით სწველდა ძროხასა. ჩუენ უყურებდით მდუმარე-

ნი. როდესაც გახარებული პატრონი სავსეს რძის კასრით წავიდა შინა, საწყალი ხბოს დედა კიდევ ლოკავდა თავის შვილსა. ჩუენ ამ სანახავზედ შეგჰყვა რაღაც სევდამ. ბოლოს, როდესაც იმან, შემდგომ დიდის ხნის ლოკჳსა გადააბრუნა ხმა, და იგრძნო თავისი უბედურობა, დაანება თავი ლოკჳასა, გაჩერდა დაღონებული, და იდგა თითქმის მთელი დღე იმ ადგილზედ უსმელ უჭმელი.

ერთხელ ჩუენ დავიბანაკეთ ერთის ბორცვის ქუეშ და დავსხდგით იქ ჩუენი კარავები; თუმცა ეს იყო ივნისის თვეში, მაგრამ ჰაერი იყო ძლიერ ცივი. აქლემებს, რომელთაც ბანალი ჰქონდათ იმ დროს სრულებით გახუნებული, კანკალობდნენ სიცივით: ჩუენ გავიფიქრეთ, რომ თურმე ისინი გახდებოდნენ ავათ, ჩუენთჳს მაშინ შეიქნებოდა საჭირო სხვების ჰყიდვა და ამისათჳს მოვიხადეთ და გადავხურეთ იმათ რაცკი რამ გვებადა.

არ დაგვიზოგავს თითქმის ჩუენი ტანთსაცმელიც, როდესაც იმათ დაუმალეთ ტანი, მაშინ ვფიქრობდით ჩუენს თავზედ. ჩუენ საუბედუროთ მოხდა ისე, რომ იმ ადგილს ფიჩხიც არ იშოვებოდა არამც თუ შეშა, და ამიტომ არა გვქონდა ღონე ცეცხლის ანთებისა; მაშინ ჩუენ შევნიშნეთ შორს ერთი სამწყემსო შავი კარავი, რომლისაგანაც ამოდიოდა სქელი კომლი, და წავედით იქა სტუმრათ. როდესაც შევედით კარავში, იქ ვნახეთ ერთი მოხუცი კაცი. ის იდგა მუხლებზედ, ხელები დაებიჯა მიწაზედ, გვერდით ედო ერთი კონა ფიჩხი და ბალახი, და უბერავდა ცეცხლსა; ჩუენ დავსხედით ხარის ტყავზედ, რომელიც ეფინა ქოხში, როდესაც ავარდა ცეცხლის ალი, მო-

ხუციც დაჯდა ფეხ მოკეცილი, და გამოგჳშვრა ჩუენ ხელი. ჩუენ მივუშვირეთ იმას ბადია, რომელშიაც იმან ჩაგვისხა რძეში მოხარშული ჩაი და გვითხრა: «მიირთვით უფალნო!» მერე დაგვიწყო ორთავეს ყურადღებით სინჯვა, თავიდამ ფეხებამდინ.

—«ძმაო! უთხარით ჩუენ იმას: ჩუენი პირველი მოსვლაა შენთანა; ეს პირველია, რომ ჩუენ შენს კარავში ვზივართ. «ხომ ხედავთ მე მოხუცი ვარ, მოგვიგო ჩუენ იმან; ჩემი ფეხები ისე დასუსტდნენ, რომ ველარ მიმაგურებენ მე, თორემ იქნება მე თითონ გიპოვნიდით, რომ მომერთმია თქუენთჳს ჩაი. თქუენ მგონია, დასავლეთის ცისაგანნი უნდა იყვნეთ, განა?» დიახ, ჩუენ ვართ ფრანცუზები, მიუგეთ იმას.

—მაშ თქუენ ფრანცუზები ბრძანდებით? მე არაოდეს არა გამიგონია რა თქუენს სამეფოზედ. დიდი უნდა იყოს თქუენი დასავლეთი? და სამეფოებიც იქ ბევრი უნდა იყოს? მაგრამ ვინც უნდა იყვნეთ სულ ერთია ჩემთჳს; ჩუენ ხომ ერთ ტომს ვეკუთვნით, განა? ხომ ერთის კაცის ჩამამავლება ვართ?

—უეჭუელია, მიუგეთ ჩუენა, რომ ყველა კაცნი ძმები ვართ. ეგ მართალია, განაგრძო მოხუცმა; თქუენ მაგას ჭკუანათ ბძანებთ: მართლათ ყველა კაცი ძმები არიან, მაგრამ იცის ყველამ ისიც, რომ ცას ქუეშ არის სამი დიდი სახლეულება კაცისა; ჩუენ დასავლეთის ხალხი ვეკუთვნით თიბეთის სახლობასა.

—ძმაო! იცი შენ კარგათ, თუ როგორ წარმოდგნენ სამნი დიდნი სახლობანი კაცთა მცხოვრებნი ცას ქუეშ?

გკითხეთ ჩჳჱნ იმასა.

მე გამიგონია როგორც ამბობენ ამაზედ ლამნი (მღჳ-დელნი), რომელთაც გარგათ იციან ძველი საქმეები: «პირველათ ქჳჱყანაზედ თურმე სცხოვრებდა მხოლოდ ერთი კაცი; იმას არა ჰქონია არც გარავი, არც ქოხი ამისთჳს, რომ ზამთარში მაშინ არა ყოფილა სიცივე და ზაფხულში სიცხე, ქარიც თურმე არაოდეს არა ქრიდა ისე ძლიერ, როგორც ახლა; არ ყოფილა არც წჳმა, და არც თოვლი. ჩაი დაუთესავათ ამოდიოდა თურმე მთებზედ, და პირუტყჳს ზოგებს არა შინებიათ არც მხეცების არც მავნებელის მწერისა; იმ კაცს ჰყოლია სამი შჳლი; იმათ უცხოვრნიათ ძლიერ დიდ ხანს და იზრდებოდნენ თურმე რძითა და ნაყოფითა. როდესაც მიაწიეს ღრმა მოხუცებულობამდინ, პირველი კაცი მოკვდა. იმისმა შჳლებმა არ იცოდნენ თუ რა ექმნათ მამის გვამისათჳს; იმათში ჩამოვარდა უთანხმოება. ერთი ამბობდა, რომ სხეული უნდა ჩავსდოთ კუბოში და ჩავფლათ მიწაშიო; მეორე რომ უნდა დავწვათო; მესამე—რომ უნდა ავიტანოთ მაღალს მთაზედ და გაუშჳათ იქ ცას ქჳჱშაო. ბოლოს გადაწყჳტეს იმით, რომ გასჭრეს სამ ნაწილათ გვამი მამისა, და თჳთეულმა წაიღო თავისი წილი და წავიდა სხჳს მხარეს; პირველს ერგო წილში თავი და ხელები, და ის შეიქმნა წინაპრათ დიდის (კიტაიის) სახლისა. ამისთჳს ტომნი იმისნი შეიქმნენ ჩინებულნი ხელოვნებაში და განსხვავდებიან საკუთარის გონებით და მეცნიერებით. მეორეს ძმას ერგო გული, ის შეიქმნა წინაპარათ დიდის თიბეთის კაცის სახლობისა. ამისთჳს თიბეთელნი არიან გუ-

ლაღნი და გამხედავნი. იმათ არ ეშინიანთ სიკჳდილისა, და იმათში ურევია მრავალი ტომი, რომელნიც არ შეი-წყნარებენ არა ვითარი მთავრობას. მესამე შჯლმა წაიღო დანარჩენი ნაწილი სხეულისა. იმისგან წარმოსდგენ თა-თრის ხალხნი. თქჳენ ბევრნი გიმგზავრნიათ აღმოსავ-ლეთის უდაბნოებში, და თითონ გეცოდინებათ, რომ მონ-გოლნი არიან მხედალნი და გლახა ხალხნი. იმათ არა აქვსთ არც თავი და არც გული. ყოველი იმათი ღირსება მდ-დგომარეობს იმაში, რომ ისინი მაგრათ სხედან უნაგი-რებზედ. აი რისთჳს არიან თათრები კარგნი ცხენოსანნი; თიბეთელნი მშჳენიერნი მხედარნი და კიტაელნი ჩინე-ბულნი ვაჭარნი.

ჩჳენ უთხარით მადლობა მოხუცსა იმისის კარგის ზღაპრებისათჳს და აუწერეთ ნამდჳლი წარმოება კაცთა ნათესავისა და დასახლება იმათი სხჳა და სხჳა ადგილე-ბში შემდგომ წარღჳნისა. ის გვიგდებდა ყურსა, აქნევდა ხანდისხან თავსა და ამბობდა: აი, აი, აი როგორი დიდი ყოფილა ქჳეყანა? რამდენი ხალხი სახლებულა იმაზედ? შემდგომ ამისა უთხარით იმას მადლობა მასპინძლობი-სათჳს და დავბრუნდით შინა.

იქ მიგველოდა ჩჳენ საკმაო კმაყოფილება: თიბეთელს, რომელიც გვყავდა ნაქირავები, რომ ყური ეგდო ჩჳენის ნივთებისათჳს, აენთო ცეცხლი და მოეხარშა ჩაი; მეორე იმისმა ამხანაგმა მოგვიტანა ერთი დიდი მსუქანი კურ-დღელი და გვკითხა: ვსჭამთ ჩჳენ იმ ნადირსა თუ არა?

რატომ არ ვსჭამთ? მივუგეთ ჩჳენ იმას. კურდღელი ძალიან კარგი ნანადირევია. განა თქჳენში არა სჭამენ

კურდღლის ხორცსა, გკითხეთ ჩუენცა იმას?

ჩუენ შავნი კაცნი ვსჭამთ, კურდღლებსა, მაგრამ ლამუბიკი არაოდეს არა სჭამენ. იმათ საღმრთო წიგნებით აქუსთ სრულებით აღკრძალული შავის ხორცის ჭამა.

ჩუენის სარწმუნოებით უბრალო კაცნიც და მღუდელნიც სჭამენ ყოვლის ცხოველის ხორცსა, რომელიცკი არ არის მავნებელი და არის გემრიელი, უთხარით კიდევ ჩუენ იმასა. მაშ კარგი თუ აგრეა, ყოველ დღე, რამდენი ხანი თქუენ აქ იქნებით, მოგიტანთ ხოლმე კურდღლებს რამდენიც გინდათ. ეს ნადირი მრავალია აქა.

იმ დროს შემოვიდა ჩუენთან ლამი, რომელსაც დაენახა კურდღელი, რომელიც იმ დროს იდვა მიწაზედ. შემინებული გაიქცა უკანა და დაიფარა პირზედ ხელი, მერე მიუბრუნდა მონადირეს და დაუწყო წყევლა და უნდოდა მის შემდგომ გასულიყო გარეთ. მაგრამ ჩუენ უბძანეთ მონადირეს გარეთ გასულიყო და გაეტანა კურდღელი; მაშინ ლამი დარჩა ჩვენთან ჩაიზედ. როდესაც ნახა იმან ჩუენი წიგნები, აიღო ხელში, და დაუწყო ყურადღებით სინჯუა. ჩუენ გვქონდა დაბადება მშუენიერათ შეკრული და მშუენიერის კარტინებით სავსე. იმ სურათებმა მიიზიდეს იმისი სრული ყურადღება და დაგვიწყო კითხვა თუ რას ნიშნავდა სხუა და სხუა გამოხატულება. როდესაც ჩუენ უახსნეთ იმას ცხოვრება ჩუენის მაცხოვრისა, იმისი ღვთაებრივი სიმშჳდე, იმისი სიყუარული კაცთ ნათესავისადმი, იმისი ზეციური მოძღვრება, და უთხარით რომ კაცთა იმა ზეციურის თჳსებაებისათჳს ის რა რიგათ მოიძულეს, ცილი შესწამეს, შეურაცხ ჰყვეს და ჯუარს

აცვეს, თიბეთელმა ლამამ, გაიქნია მწუხარებით თავი და წამოუვიდა თვალებზედ ცრემლი.

იმ ლაპარაკზედ შემოვიდა რამდენიმე სხჳა კაცი და დაიწყეს ჩჳენ ცეცხლზედ ხელების თბობა; მე იმათაც შევთავაზე ჩაი, მინდოდა ჩამეწერა ყოველივე ის შემთხვევა-ჩემს ჟურნალში, მიუჯექ ახლოს ცეცხლსა და დავიდე რა რვე-ული მუხლზედ დავიწყე წერა. ამან აწარმოვა განსაკუთრებული მოქმედება ჩჳენს სტუმრებზე, მაშინ იმათ დაჰყარეს ხე-ლიდამ ფინჯნები, შემომეხჳვნენ გარშემო, დიდი სიამო-ვნებით უყურებდნენ ჩემს ქაღალდსა, კალამსა და ყოველა-სედ მეტად, ვგონებ, აკჳრვებდა იმათ ჩქარი მოქმედება ჩემის კალმისა. ისინი ასოებს არა სწერენ, არამედ ხატ-ვენ და ამისთჳს ხმარობენ ან კისტსა და ან ლერწმის მსხჳლს კალამსა. ევროპიული წვრილი ასოები და სიჩქა-რე წერისა ეჩვენებოდათ იმათ რაღაც განსაცჳფრებელათ.

შენ მღჳდელი ხომ არა ხარ დასავლეთის ცისა? მკითხა ერთმა იმათგანმა.

—დიახ, მიუგე მე.

—მაშ შენ გეცოდინება ლოცვებიც დასავლეთის ცისა?

—უეჭველია ვიცი.

—აბა წაგვიკითხე რომელიმე ლოცჳა. მითხრა მე იმან.

მე წავუკითხე იმათ, გადალებული ჩემ მიერ თიბეთის ენაზედ, მამაო ჩჳენო. ისინი მიგდებდენ ყურს გულს მოდგინებით, განამეორებდენ ყოველს ჩემს სიტყჳასა და ცდილობდენ დაეხსომებინათ თვითეული ლექსი. მერე მთხოვეს ამეხსნა მე ის ლოცჳა იმათთჳს. მე ვეცადე ამე-ხსნა იმათთჳს ლოცვა ისე, რომ ყველას გაეგო ანუ მი-

მხვდარიყო იმის ჴაზრსა, მიხვდნენ თუ არა, სწორეთ არ ვიცი, მხოლოდ იმის შემდგომ მე მიჩვენებდენ ისინი საკუთარს პატივისცემას. საკჳირველათ მეჩვენა, ის რომ, იმათმა მღუ̂დელმა, რომელსაც გამომეთხოვა არა თუ არ მაყვედრა არა რაჲ, არამედ სიყუ̂არულით გამომიშვირა მე ხელი.

რომელსაც ჩუ̂ენ დავრჩით მარტო, დაუძახეთ მონადირესა და ვკითხეთ იმას: მართლა შეუძლიან იმას იმდენის კურდღლების ზიდვა, რამდენიც აღგვითქვა. რამდენიც გნებავთო, გვითხრა ჩუ̂ენ იმან, ერთხელ კურდღლის მაგიერათ იმან მოგვიტანა მშუ̂ენიერი მშუ̂ელი. ერთხელ დაგვინახა რა რიგათ გვეგო ჩუ̂ენ მიწაზედ აქლემის მატყლი, გვკითხა რას უშვრებით ჩუ̂ენ იმ მატყლსა? ჯერ გვექნება ჩუ̂ენ ძირს დაგებული და მერე გადავყრით კარზედაო, უთხარით ჩუ̂ენ იმასა; ეს როგორ შეიძლება, შემოგვძახა იმან; აქლემის მატყლისაგან შეიძლება დაწნა ჩინებულის ბაწრისა, თუ გინდათ ეხლავ გასწავლით როგორ უნდა დაწვნა; და დაუცდელად ჩუ̂ენის პასუხისა, აიტაცა ერთი ბღუჯი მატყლი და დაუწყო წვნა. ჩუ̂ენ მართლათ ვისარგებლეთ იმ შემთხვევით და ვისწავლეთ ის საკმაოდ ძნელი ხელოვნება. რომელსაც სხვებმა შენიშნეს ჩუ̂ენში ის მუშაობა, მაშინ ერთ ხმათ შემოგვძახეს: თქუ̂ენ ხომ ღუ̂დლები ხართ? როგორ შეგეფერებათ თქუ̂ენ მაგისთანა მდაბალი შრომა?

ჩუ̂ენ მიუგეთ, რომ დასავლეთის სამეფოებში სასირცხვილოდ ითვლება სიცრუე, ქურდობა, ცილის წამება, შეურაცხ-ყოფა სხვისა, და ყოველი კეთილშობილური შრომა

შეჰფერობს, ყოველს კაცს ვინც უნდა იყოს.

ბოლოს დავუტევეთ ის ადგილი და უწინდელისავე ხმიანის ქარავნულის მოგზაურობით წავედით სამხრეთისაკენ ლაჟვარდის ტბისა. რამდენსაც მეტს ვშორდებოდით მთებსა, იმდენი მცენარე და ბალახი წარმოუდგებოდა თვალს უმაღლეს და უმშუენიერეს; ალაგ ალაგ ბალახი იყო ისეთი მაღალი, რომ აქლემი იმალებოდა შიგა. ბოლოს გამოჩნდა ლაჟვარდი ტბა, ანუ როგორც იქ უძახიან, ლაჟვარდიზღუა; ჩუენ მოუთმენლათ ველოდით გვენახა ის ღირს შესანიშნავი ზღუა; როდესაც მოუახლოვდით ჩუენ იმასა, დავსდგით საჩქაროთ კარვები იმის კიდეებზედ. თუმცა იმას არა აქვს არა ვითარი ცხადი შეერთება ზღვასთან, მაგრამ აქვს ყოველი თჳსება ზღვისა; წყალი იმისი არის მწარე და მარილიანი; ხან იკლებს და ხან იმატებს, სიდიდით სრულებით ემსგავსება ზღვასა; იმას აქუს სივრცე უმეტეს ორასის მილისა, (მილი შჳდი ვერსტია); რადგან იმ დღეს ჩუენ ვიარეთ უფრო ჩქარა სხვა დღეებზედ, ამისთჳს ჩუენ აქლემები ძრიელ დაიღალნენ; რათამცა გაგვემაგრებინა იმათი ძალა, ჩუენ ვასვით იმათ მარილიანი ზღვის წყალი. და ჩუენ კი ჩუეულებრივ დავბანაკდით; ყველგან ცეცხლმა მალე დაიწყო ტკაცა ტკუცი და ადუღდა ყველგან ქვაბებში ჩაი,—ეს აუცილებელი მეგობარი და თანა მოგზაური თვითეულის მონღოლის მოგზაურისა, ჩუენს ქუაბს უსხდა გარეშემო რამდენიმე კაცი და იმათში იყო ერთი მონღოლი და ერთი თიბეთელი. ჩუენ გვინდოდა შეგვეტყო რამე ღირს შესანიშნავი იმ ადგილებზედ, სადაც ვიდექით, და ამისთჳს ჩა-

მოუგდებდით ხოლმე სხუა და სხუა ლაპარაკს, ჩა რამ საასთ როგორადაც არ იყო განცხადებული, ვგონებ იმისთჳს, რომ ჭაზრი იმათი იყო მიქცეული ჩაისკენ. აღმოსავლე-თის კაცი სრულებით არა ჰგავს ევროპიელს: ევროპიელი კაცი სჳამს, ჭამს, სწევს სიგარასა თუ პაპიროსსა და ის არ უშლის იმას საქმიანობას; მეორეს მხრით თუ ის უზის ვითარცამე მატემატიკურს ანუ სხუა ანგარიშებს, მაშინ ვერც ჩაით და ვერც სადილ გახშმით ვერ გააგდე-ბინებ იმას კალამს; აღმოსავლეთის კაციკი როცა სჭამს ანუ სწევს თამბაქოს, მაშინ სხუაზედ რაზედმე უნიჭოა, რომ ფიქრობდეს, ამისთჳს ლაპარაკმა ჩუჱნმა მიიღო ვრ-ცელი ბაასის სახე მაშინ მხოლოდ, როდესაც ისინი შეე-ქცნენ ჩაით,მაშინ მე ვკითხე მონგოლს ხომ არა იცისრა იმან ლაჟვარდის ტბისა?

—ჩუჱნი ტბისა? მკითხა მე მონგოლმა. ის ტბა ჩუჱ-ნია და არა თქუჱნი, შესძახა იმას თიბეთელმა.

—მართლა უწინ თქუჱნი იყო, მაგრამ ახლა ჩუჱნი შეიქმნა, უთხრა იმას მონგოლმა.

ეს როგორ მოხდა მეთქი, ვკითხე მე იმას? მომითმი-ნე, მე გიამბობთ იმის ანბავსა; მითხრა მე მონგოლმა.

—არა, ჯერ მე ვეტყჳო, უთხრა იმას თიბეთელმა.

ნუ დაობთ მეთქი, უთხარი მე იმას; მე მზა ვარ ორი-ვეს დაგიგდოთ ყური; მოჰყევ ჯერ შენა, უთხარი მე თი-ბეთელს, მაშინ ის მოჰყუა და მიამბო შემდგომი საერო-ამბავი:

ძველს დროებში თიბეთელებმა მოინდომეს აშენება ტა-ძრისა იმ განიერს ჴეობაში, სადაც ისინი სცხოვრებდნენ;

დიდის ხარჯით მოამზადეს იმათ თვით ძვრფასი მასალა, შეუდგნენ მუშაობასა და შენობა იყო აგებული, ასე რომ თითქმის თავდებოდა, მაგრამ, როდესაც იმას ასრულებდენ, უცებ დაინგრა ისა, არავინ იცის რა მიზეზით. მეორეს წელიწადში შეუდგნენ კიდევ შენობას, კიდევ აიყვანეს დიდზედ, და როდესაც სრულდებოდა, გასქდა და დაინგრა. მესამე წელიწადსაც ისე მოხდა და მიზეზიკი რჩებოდა შეუტყობლათ. თიბელელნი მოვიდნენ ამაზედ სასოწარკვეთილებაში და ხელი აიღეს იმ შენობაზედ. მაშინ მეფემ მოიყვანა მოგვი, ჰკითხა იმას მიზეზი თუ რისთვის ინგრევა ხოლმე ტაძარი, და თუ იცის რამე იმან ღონისძიება აშენების განაცხადოს, რისთვის იქცევა ხოლმე ტაძარი. არ ვიცი, მიუგო მოგვმა, მაგრამ ისკი ვიცი, რომ აღმოსავლეთს არის ერთი წმინდა განდეგილი და მან იცის ეგ საიდუმლოვო. და თუ როგორმე დასტყუებთ იმას იმ საიდუმლოს, მაშინ უთუოთ ტაძარი იქნება აშენებულიო, მაგრამ ვინ არის ის განდეგილი და ან სად სცხოვრებს,—ამაზედ მოგვმა ვეღარაფერი ვეღარა სთქვარა, იფიქრეს დიდს ხანს და ბოლოს გარდასწყვიტეს გაგზავნა ერთის ჭკჳანის და გამბედავის ლამისა იმ განდეგილის სამებნელათ. ჭკუიანმა და გამბედავმა ლამმა მოვლო მთელი აღმოსავლეთის მხარე, ყველგან გამოიკითხა, თუ, ხომ არავის უნახავს ესა და ეს განდეგილი, მაგრამ ვერაფერი ვერა გაიგორა. მეტი ღონე აღარ იყო უნდა დაბრუნებულიყო ისევ უკან და სწუხდა ძლიერ, რომ ვერ გაიგო კვალი იმ კაცისა; და აი იმ დროს, სადაც ის დაღონებული და შეწუხებული მიდიოდა ვაკით, რომელიც

განყოფს თიბეთს ჩინეთისაგან, უცებ გაუწყდა იმას ცხენის მოსართავი; მაშინ უნაგირი მოექცა გვერდზედ, და თჳთ დაეცა მიწაზედ. მიიხედ მოიხედა და დაინახა, რომ ერთის პატარას მღჳმის პირზედ იდგა ერთი უბრალო დახეული კარავი. ლამმა მიაშურა იმ კარავსა, რომ დაეკერებინა თავისი მოსართავი. დააბა ცხენი პალოზედ, რომელიც იყო ჩარჭობილი კარავის მახლობლათ, შევიდა შიგ კარავში და ნახა იქ ღრმა მოხუცებული, დაღონებული და დაფიქრებული, რომელიც იმ დროს კითხულობდა ლოცვებსა. «ძმაო! უთხრა იმას მოგზაურმა: მშჳდობა შენთანა.»

ძმაო! მიუგო მოხუცმა გაუნძრეველათ, მოდი ახლო და მოუჯმქ ცეცხლსა. თიბეთის ლამმა შენიშნა, რომ მოხუცი იყო ბრმა.

«მე შეწუხებით გხედავ, უთხრა იმან მოხუცსა, რომ შენ მოკლებულ ხარ მხედველობასა.

დიაღ, ძმაო, მიუგო იმან: მე დიდი ხანია რაც ველარ ვსტკბები ვერც მზის სხივებით, და ველარც ჩჳენის მშჳენიერის ჭაობების ბალახების ყურებით; მე დამრჩენია ამ ქჳეყანათ ერთი მხოლოდ ნუგეში ჩემს უბედურებაში,— ესე იგი ლოცჳა,

—ძმაო, შენს ხმაში ისმის რაღაც რამ სასიამოვნო, უთხრა იმას მოხუცმა, ჩჳენის ტომისა ხომ არახარ შენცა?

—მე ვარ საწყალი მონგოლის ლამი, მიუგო იმას მცბიერმა თიბეთელმა. მე აღთქმა მაქჳს დადებული დავიარო ყოველი ტაძარი აშენებული, მონგოლიაში, და თაყვანისვცე ყოველს განთქმულს წმიდასა განდეგილს, რომელსაცგი შევეყრები ჩემს მოგზაურობაში. როდესაც მე აქ

გამოვიარე, გამიწყდა უცებ მოსართავი და აი მოვაშურე შენთან. არ შეიძლება, რომ მომცე შემწეობა დავაკერო როგორმე მოსართავი?

—მე ხომ მხედავ, რომ ბრმა ვარ, უთხრა იმას მოხუცმა და ამიტომ მე არ შემიძლიან აღმოგიჩინო ეგ შემწეობა; და აი აიმ კუნჭულში ჰკიდია რამდენიმე თასმა, აიღე რომელიც მოგეწონოს და დაიკერე მოსართავი.

მოგზაურმა იწყო სინჯვა თასმებისა, ბოლოს აარჩია ერთი და დაუწყო დაკერება მოსართავსა. მაშინ მოხუცმა უთხრა: «ოჰ, ლამო აღმოსავლეთის მხარებისავ! რა ბედნიერი ხარ, რომ შეგიძლიან დავლა ჩჳენის საღმრთო ადგილებისა! თჳთ უპირველესი ტაძრები მონგოლების ქჳეყნებში არიან: თიბეთელთა არაოდეს არ ექნებათ ამ გვარი ტაძრები. ტყუილად ცდილობენ ისინი ტაძრის აშენებას თავიანთ მშჳენიერს ვაკეზედ; იმათ არ იციან, რომ იქ მიწას ქვეშ წყალია; რომ საძირკველი იქ ვერაოდეს ვერ გამაგრდება და შენობა მუდამ დაინგრევა. შემდგომ მცირედის მდუმარებისა მოხუცმა განაგრძო: მე შენ ამას ამისთჳს გეუბნები, რომ შენ მონგოლის ლამი ყოფილხარ. შენ უნდა ეს სიტყვები დაიცვა დიდ საიდუმლოთ, და არავის არ უთხრა ამაზედ არაფერი, თუ რომ შენს მგზავრობაში შეგხვდეს თიბეთის ლამი, გახსოვდეს, რომ ენა მაგრა დაიჭირო, არა წამოგცდეს რა; თუ რომ ეს საიდუმლო როგორმე გამოცხადდა, მაშინ იცოდე ჩჳენი მხარე დაიღუპება. როგორცკი თიბეთის ლამი შეიტყობს, რომ იმათ ვაკეს ქჳეშ იფარვის ზღჳა, წყალი მაშინვე წამოვა და მოედება ჩჳენ ჭაობებს. როგორც გაათავა

მოხუცმა ეს სიტყვები, მოგზაური შეახტა ცხენსა, შესძახა იმას საჩქაროთ: აბა დროზედ უშველე თავსა საბრალო მოხუცოო, აქ ამოვა წყალი, ზღჳსაო. მე თიბეთის ლამი ვარო და შემდგომ ამისა მოუსვა ცხენს დეზი და გაფრინდა უდაბნოსაკენ.

საწყალი მოხუცი წამოვარდა ზეზე, და აკანკალებული მრთელის ტანით ბნელაში აცეცებდა ხელებსა და უნდოდა ეტაცნა ხელი საშინელის სტუმრისათჳს, როგორც იყო გამოვიდა გარავიდამ, და დაიწყო ყვირილი, ტირილი და ბოლოს უგონოთ დაეცა მიწაზედ. ბოლოს მოეგო გონებასა და ხელ ახლა იწყო გორვა მიწაზედ და იგლეჯდა თმას. იმ დროს იმისმა შჳლმა მოარეკა საბალახოდგან პატარა იმის ძროხის ჯოგი. შჳლო? შეჰყჳრა იმას მოხუცმა: შეკაზმე ამ წუთში ცხენი, აიღე ხმალი და გასწიე ეხლავ დასავლეთისაკენ; იქ მოეწევი შენ სხჳსა ქჳეყნის ლამსა; და როგორც მისწჳდე, მოჰკალ ის იმავ წამსა, მე იმან მომპარა თასმა.

—როგორ თუ მოკლა? შესძახა იმას შჳლმა; შენ ჩჳენს ტომში, ჩჳენს მხარეში გთვლიან სათნო და ღჳთის მოშიშ კაცათ და შენ მოხუცი მამა, შჳლსა მგზავნი კაცის მოსაკლავათ? დამწყევლე თუ გინდა, მაგრამ გახსოვდეს რომ მე შენს ბრძანებას არ შევასრულებ. რას მეუბნები, საყუარელო შჳლო? ეხლავ გასწიე მეთქი, ნუ ჰკარგავ ნურცა მცირედს დროს უბრალო ლაპარაკში, გასწიე, მიეწიე როგორც იყოს, და იქავ მოჰკალი, თორემ ჩჳენ ერთიანათ ვიქმნებით ჩანთქმული ზღჳსგან. ასე ეუბნებოდა მამა შჳლსა და იმტვრევდა ჯავრით ხელებსა.

შჳლს ეგონა, რომ მამა იმისი შეიმალა ჭკუიდამ, აღარ დაუწყო წინააღმდეგობა, შეჯდა ცხენზედ და გამოუდგა ღამსა, რომელსაც მზის ჩასვლამდინ მოეწია კიდეც. პატიოსანო კაცო, უთხრა იმას ყმაწჳლმა კაცმა: მომიტევეთ მე, თუ რომ პატარას ხანს შეგაჩეროთ. შენ დღეს შესულხარ ჩუ̂ენს გარავში და მამის ჩემის ნებით წამოგიღია თასმა. მოხუცი ითხოვს უკანვე თავის თასმას და გამამგზავნა მე შენს მოსაკლავათ: მე მგონია, რომ ის ახლა ჭკუაზედ შეშლილი უნდა იყოს; და ამისთჳს მე არა მაქუ̂ს სურვილი შევასრულო უგუნური ბძანება მოხუცისა. მომეცი მე თასმა და შენ წადი მშჳდობით; მე მიუტან მაგას მოხუცსა მამას და მით დავაშოშმინებ იმას. ღამი მაშინვე გადმოხტა ცხენიდამ, მოხსნა თასმა, რომელიც მსახურებდა იმას ნაცვლად მოსართავისა, და მისცა ისა ყმაწჳლს კაცსა და უთხრა: მოხუცნი თუმცა ხშირათ ახირებულნი და ჯიუტნი არიან, მაგრამ მაინც ჩუ̂ენ უნდა ვცდილობდეთ იმათ ნიადაგ პატივისცემას, და არაოდეს არ უნდა გავაჯავროთ ხოლმე ისინი. შემდგომ ამისა იმან მოიხსნა თავის სარტყელი, მოუჭირა ცხენსა მოსართავის მაგიერათ, და გაუდგა გზასა. ყმაწჳლი კაციც მიაჭენებდა ცხენსა მამისკენ. მიახლოვდა თავის მამის კარვსა და ნახა რომ, იმას გარეშემოხვეოდნენ მრავალნი მწყემსნი, და ვერ მიმხუ̂დარნი ვერც ერთს მოხუცის სიტყვასა, მოუთმენელად ელოდნენ შჳლის დაბრუნებასა. მამაო, შესძახა ყმაწჳლმა კაცმა შორიდამ, აი შენი თასმა. დაშოშმინდი ახლა მაინცა. და ჩამოხტა რა ცხენიდამ, მისცა იმას თასმა. თიბეთელი? იმას რაღა უყავი, მოჰკალ თუ არა? უყჳროდა იმას მამა, ჩქარა

სოფჳ რა უყავ იმას? იქნება ცოცხალი გაუშჳ? მამაო, მე იმას რაღათ მოვჰკლავდი; თასმა დამტყუაო შენა სოფჳ, და აი ეს თასმა. ოჰ უბედურო! შესძახა მამამ, ეტყობა შენ ვერ მიმხვდარხარ ჩემს სიტყჳსა. მე დამტყუა იმან საჲდუმლო, დიდი საჲდუმლო, რომელზედაც დამოკიდე-ბულიყო ჩუჱნის მხარის კეთილდღეობა. (ეს არეულობა ანუ გაუგებლობა მოხდა მამისა და შჳლს შუა იმისთჳს, რომ მონგოლის ენაზედ ერთი სახელი აქუსთ თასმასაც და საიდუმლოსაც.)

როდესაც მოხუცმა ნახა რომ ყოველივე დასრულდა, ამოიოხრა ღრმათ და სთქუა; გათავდა დასავლეთის დღე-სასწაულობა; ეტყობა ესრეთი ყოფილა ნება ცისა! აბა შეკრიბეთ თქუენ ჯოგნი და გაიქეცით საწრაფოთ ამ ად-გილებითგან, აქ მალე მოიცვამს ყოველსავე ზღუა. უთხრა ეს, თითონ დასწვა კარავთან და მოსვენებული მოელოდა დასასრულს თავის სვისასა.

ღამემ განვლო დიდს შფოთში და შეწუხებაში. მალე ვერ მიხვდნენ ერთი მეორის სიტყჳსას; მალე ვერ დაერწ-მუნენ ერთი მეორეს, ვერ დათანხმდნენ თუ საით გაქცე-ულიყვნენ. როგორც ირაყრაყა გაიგონეს მიწის ქვეშ საზარელი ხმა, მსგავსი ათასის მთის ნაკადულების ხმისა, რომელნიც ჩამოქუხან მაღლის კლდებიდამ; ეს ხმიანობა უფრო და უფრო მრავლდებოდა, ახლოვდებოდა, და იმ გუბეშ, რომლისაც პირზედ იდგა კარავი, იწყო ღრიალი და დუღილი. ბოლოს ამოსტეხა ყველგან წყალმა და მო-ედო იმ მხარეს, მოჰფარა და დაახჩო ყოველი ის მხარე. დაიღუპა მრავალი საქონელი და კაცი იმაში, პირველათ

ვეელა'კე ბაბა მოხუცებული. ლამი, რომელმაც დასტყუა საიდუმლო მოხუცს, როდესაც მოვიდა თიბეთში, ადგილს სადაც აპირობდნენ ტაძრის აშენებას, იმისნი ტომნი იყვ-ნენ ძრიელ შეწუხებაში, როდესაც გაიგონეს ვაკეზედ უწვეულო ხმიანობა და არა მცოდნენი თუ რას მოასწავე-ბდა ესე, მოელოდნენ რაღაცას უბედურებასა. მაშინ ლამმა უამბო ყოველივე შემთხვევა და მით დააშოშმინა ისინი, როდესაც მიწის ქუშმეთი წყალი გავიდა ლაჟვარდს ტბა-ში ხმიანობაც დასცხრა. თიბეთელნი შეუდგნენ უწინდე-ლისავით ტაძრის შენებასა და ააშენეს ის საკუთარის დიდის შემგობილებით; იმის მახლობლათ იწყო გადასახ-ლება მრავალმა და ამ გვარად შედგა დიდი ქალაქი, რო-მელსაც უძახიან ლასარსა და არის ეხლა სატახტო ქალა-ქი თიბეთისა.»

გაათავა თუ არა ეს ანბავი თიბეთელმა, მაშინვე მოჰყვა იმ ისტორიას მონგოლიც. მე კმაყოფილებით მოუსმი-ნე იმასაც ის ანბავი და ვცდილობდი დამეხსომებინა ყო-ველივე ლექსი. მაგრამ გასაკვირველი იყო ისა, რომ თიბე-თელიც იმ გვარის ყურადღებით ისმენდა როგორც ის.

შემდგომ ამისა შუა ღამის დროს მე ვიგრძენ რაღაცა მოუსვენებლობა, რაღაც სევდა და გულწუხილი. უცებ კარავში შემოვარდა ცხელი ქარი. მე მეგონა, რომ ცეც-ხლი გაგვიჩნდა კარავში. წამოვხტი საჩქაროთ, შევხედე, რომ პირუტყვები ერთმანერთს ეკვრიან, თითქო მო-ელოდნენ რაღაც საშინელს მხეცსაო; აქლემები დაეცნენ მიწაზედ და თავისი დინგები ჩაჰფლეს ქვიშაში, და შეე-ქმნათ შეწუხებული ფრუტუნი. შორიდამ მოდიოდა რა-

ღაც მძიმე შავი ნისლივით, რომელიც ჰფარავდა მზესა. ეს იყო ქარიშხალი, წამოსული სამხრეთიდამ, რომელსაც აჰქონდა ჰაერში ქჳა და ქვიშა. მე დავეცი ძირსა, მოვკიდე ცალი ხელი კარვის პალოსა, მეორეთი მივიფარე ხალიჩა პირზედ, თვალებზედ. ამ დროს ქარმა დასწყვიტა ბაწრები კარვებისა, აიტაცა ჰაერში ბაწრები და პალოები სხჳა და სხჳა კარვებისა. სანახავი იყო ძნელი წარმოსადგენი. ბაწრები წყდებოდენ, პალოებს და კარვების გაუდიოდა რახა-რუხი; უნაგირებს, ბალიშებს და ქვაბებს მიაგორებდა მინდორში. არა მიმხედი ამ საშინელის ჰაერის აღრეულებისა, არსად არ ისმოდა ხმა არც კაცისა, არც პირუტყვისა; ყველამ გაიკმინდა ხმა, მხოლოდ ისმოდა ზრიალი ქარიშხალისა და ღმუილი ზღვისა.

თუმცა ეს სანახავი იყო ჩემთჳსაც საშინელი, მაგრამ მე მაინც ხანდისხან მოვიხსნიდი ხოლმე ხალიჩას და უყურებდი შორს ჰაერის ზრიალსა. იმ დროს შევნიშნე. რომ ნელნელა რაღაც, მსგავსი მხეცისა, მოცოცავდა ჩემსკენ; ჩავაცქერდი და ვერ შევნიშნე იმ მოჩვენებაში ვერც თავი, ვერც ფეხები. ვიფიქრე ეს უთუოთ უნდა იყოს ვიღაც ავაზაკი, რომელიც სარგებლობს საზოგადო არეულობით, რომ უფრო მარჯუჳთ გამცარცვოს მეთქი. იმ ფიქრში მე მოვიმარჯუჳე ჩემი თოფი, რომელიც იყო ჩაფლული მიწაში. მაგრამ ბოლოს დავრწმუნდი, რომ ის არ იყო არც ავაზაკი და არც მხეცი, არამედ მშჳდი და კეთილი მონგოლის ლამი, თუმცადა იყო შეპყრობილი სარწმუნოებ-ბის დაბნელებით.

როდესაც დამიახლოვდა მე, მითხრა მონგოლის ენაზედ:

ცისკარი.

«ძმაო! ნუ გეშინიან; მე ცუდის საქმისათჳს არ მოვსუ-ლვარ შენთან: შენა ხარ დასავლეთის ლამი და მე აღმო-სავლეთისა. ხედავ როგორი ქარიშხალია? ვაი ქვეით მო-გზაურებს, რომელთაც ეს ქარიშხალი მოასწრებს მინ-დორში. უშველოთ რამე იმათ: გაუგზავნოთ იმათ ცხე-ნები,»

—ძმაო! მიუგე მე; მე მყავს მხოლოდ ერთი აქლემი და ერთი ცხენი, რომელნიც მიუცილებელნი არიან ჩემის მოგზაურობისათჳს; და მეტი რომ მეყუანდეს, სად და ანუ ვის უნდა გავატანო მე. ისინი?

შენ არ გესმის გეტყობა კარგათ ჩემი ჭაზრი, მითხრა მე იმან. მე ხომ არ გეუბნები ნამდვილს ცხენებზედ. მე გეუბნები ქაღალდის პატარა საბავშო ცხენებზედ. ჩუენ უნდა წავიკითხოთ ზოგიერთი ლოცვები, მერმე აუშვათ ჭაერში ის ქაღალდები, ბუდდა (იმათი ღმერთი) იმათ გარდააქცევს ნამდვილ ცხენებათ, და სადაც კი მოგზაური საჭიროებს, ცხენები იქ გაჩნდებიან სასწრაფოთ.

«ძმაო! განაგრძო იმან სიმშჳდით; გთხოვ ნუ დასცინი ჩემს სარწმუნოებას, თუ ეს არ მოგწონს შენა, და მე მა-შინ მარტო წავალ და ვილოცავ იმათთჳს. დიდათ მებრა-ლებოდა მე საწყალი ლამი, მაგრამ როგორც ქრისტია-ნსა, მე არ შემეძლო მიმეღო მონაწილეობა ამაოდ მო-რწმუნოებით წესდებულებაში მონგოლის მოდგმისა, და მით მეპყრა იმისი ცხადი დაბნეულება.

—ძმაო, უთხარი მე იმას ბოლოს, მე მრწამს მეთქი ღმერთი, შემოქმედი ცისა და ქუეყანისა, რომელსაც შე-უძლია ერთ წამის ყოფაში აღდგენაც და დაცხრომაც

ქარიშხალისა. მე ვილოცავ იმას სარწმუნოებისაებრ წინაპართა ჩვენთა: ის არის სული სიყვარულისა, სიმშვიდისა და შებრალებისა; როდესაც იმისს წმინდას ნებას სურს, ის გაიყვანს უდაბნოდგან გაჭირვებულსა მოგზაურსა უვნებელათ და საშუალ მაშფოთართა ღელვათა მიიტანს უშიშარს ადგილს მქელს ნავს.

—შენ ლაპარაკობ ძლიერ გონიერულად, მითხრა მე იმან; ილოცე ისე, როგორც გამხილებს შენ შენი სარწმუნოება, და მე ისე მოვიქცევი როგორც გვიბრძანებენ საღმრთო წიგნები. სთქვა ეს და დავშორდით კიდევ ერთმანეთის.

რამდენისამე წამის შემდგომ მე დავინახე, რომ ლამა ასულიყო ერთს გორაზედ და იქიდამ უშვებდა ჭაერში ქაღალდის ცხენებსა! მძიმე სანახავი იყო ჩვენთვის იმისი სამწუხარო ამაოდ მორწმუნოება.

შემდგომ იმისა ქარიც დასცხრა, ნახევარ საათის განმავლობაში, დასდგა სრული მყუდროება; დავიწყეთ გასთავისუფლება თავისა ქვიშიდგან, შევუდგით ჩვენის ნივთების ძებნასა და იმათი წესში მოყვანასა, და მეორეს დღეს წავედით თიბეთში.

როდესაც დავბრუნდით ჩვენს საზღვრებში, მივიხედე უკან და ვწუხდი ჩემგან ნახულს უდაბნოებზედ. მაგრამ რისთვის? რა მეგულებოდა ან რა დამრჩა მე იქა? როგორ რისთვის? მე იქ ვნახე განსაკვირველი ბუნება, ახალი სახე კაცთა ცხოვრებისა, და იმაში ბევრი კეთილი კაცი, რომელნიც, თუ ღმერთი იმათ განანათლებს სახარების სარწმუნოებით, შეიქნებიან კიდევ უფრო უკეთილესნი, უკე-

თილესნი, უფრო სათნონი; მე ვპოვე იქ ბევრს ადგილს სტუმართ მოყვარებს ჩაის ქვაბებთან. იქ მოვისმინე მე სხჳა და სხჳა ანბავი იქაურის ხალხისა. იქ მინდორი მაგრილებდა მე თავისის წყაროებით და მწვანით, შესძრავდა სულსა რაღაც გამოუთქმელის საჲდუმლოთი. მშვიდობით მშჳენიერო განიერო, მწჳნე უდაბნოვ! ღმერთი იყოს შენი მფარველი გვალვებთა, ავაზაკთა და ქარიშხლებთაგან.

გ. დიდებულიძე.

ერთი საზოგადოების სურათი ტფილისში.

(სცენა წარმოადგენს ევროპიულ მებილებით მორთულს ოთახს, შუაგულს მრგვალი სტოლი დგას და გარს უსხედან მაღალი ხარისხოვანი ივანე თავდგირიძე, რომელიცა ჩიბუხს ეწევა და კრესლაზედ გადაშვებულია; სტუდენტი სოფრონ მაჭუტაძე, სოფლელი თავადი, ახლად ჩამოსული, სოლომან ბლევრიშვილი, მაქარ ფანდუროვი მტატსკის ჩინოვნიკი კუპციანი და ბოლოს შემოდის ზურიევი. გახურებულნი ლაპარაკში არიან.)

ივანე თავდგირიძე. ეჰ, ცუდი დრო არის, ცუდი, ძრიელ ცუდი; (ჩიბუხს მადიანად მოსწევს და ზრქელს კომლს ამოუშვებს პირითგან.) აი ბატონო, ტყუილათ ლობიეყურეს რათ ჰედებით, ჩემი ხარისხის ხალხს, ჩემ ჯუარს, სადაც ფეხი წამოჰკრათ, ყველგან შეხვდებით, ადრე ასე იაფათ არ გახლდათ ჩემი ხარისხის შოვნა. ამისათჳსაც ჰქედაც აღარავინ გვიყურებს!

მაქარ ფანდუროვი. მართალი ბძანებაა! ჭეშმარიტი!

ძრიელ ჭეშმარიტი, ჩემ გამჩენს ვფიცავ! აი ბატონო, ად-რენდელი თავადიშვილები ამ მდგომარეობაში იყვნენ, რაც მდგომარეობაში ახლა ვართ? ჩვენ რომ არავინ გვყურ-ბდეს, მაგას ვინ ჩივის, მოსამსახურების ალაგს ჩავარდით, მოსამსახურების ალაგს ჩემი გამჩენის მადლმა, ყურებით დაჯექით!... დაიჯერებდა ვინმე ამას!...

სოლომან ბიერიშვილი. ჰაი, თუ აგრეა, ჰაი! თქვენ ნუ მოუწყენდებით ჩემს თავს, სამი დღე ურემზედ დადებული ხორბალი ვარწინ მეძგა, და ქერი გეძხი ახლო არ მამეკარა, წისქვილამდინ გადავიტანა. რომ ვნახე ცოლ-შვილი მშიერი მიწყდებოდა, აქ ქი და ერთი გადამდგარი სალდათი დაიჭირე თვეში ხუთ მანეთათ, იმას გადავა-ტანინე, საუბედუროთ ურემი გადაბრუნებოდა. სრულებით მიემტვერ-მოემტვერია, ხორბალი დაეყრია და უგვრო თავში საცემი გამიხდა. სალდათი ვინ, ურემი ვინ!

სოფრომ მაჭუტაძე. ოჰ, ბოჟე მოი! და, მე დალო-ცულო, რაზედ იწირვებდი საქმეს! რით ვერ გაიგეთ მრ-თელს ევროპაში თანსწორობა არის და დიდი პატარანი ერთგვარად მუშაობენ. არა, მამა ნუ წამიწყდება, რა სათა-კილო იყო, თვითან თქვენ დაუჯდებოდით და გადაიტა-ნდით.

მაქარ ფანდურაძე. რაო? ეგ რა სთქვა! შენ წაიღუპდიო! არა, ისე უნდა დაუმცროს თავადის შვილობას, რომ ეგეც ექმნა! ჰოო! ერთი ეგ გვაკლია სწორეთ!... სხვა არა იყოს რა ჩვენ ჩავქოლავდით, რომ მაგისთანა უკადრისი საქ-მე ჩაიდინა.

ივანე თავიქარიძე. ძმაო, ეს სტუდენტები სულ სხვა

ხალხნი ხართ, თქჳენ არა დაგეჯერებათ რა; მთა და ბარი ვერავინ გაასწორებს და შენ დაგვაქადაგებ, ქეროზიის სისწორეს. არა ძმაო, აგრე არ არის საქმე. იცოდეთ მე ვინცა ვარ!

სოფრონ მაჭუტაძე. ვიცით ვინცა ხართ! თქჳენა ხართ კაცი! თქჳენა ხართ საზოგადოდ ძმა!

შაქარ ფასნდუროვი. ეჰ, კარგია თუ ღმერთი გრწამს კალი აილე! ეგ სტუდენტები სულ გონიოაზედ დამარაოსთ და თქჳენცი ამანდლით ძმებში შფოთის ამტეხნი! ჩჳენცი არ გვავზავნეთ ძმა უნივერსიტეტში, ვსთქვთ ღმერთი გაიმეგზის კაცი გამოვაო, მერე სამსახურში შევალ და ამდენს ჩჳენს დახლდათეულს საქმეს გასწმენდსო. მოვიდა, შენ და მარილდად და გულის ჭკავს, აბა ახლა თავი გაუსინჯეთ, სულ ერთიან იქოდით საცხე აქჳს. წასულა ბატონი, დამჯდარა გარემოში, უნდა მამულებს მოუაროვო. რაც არა აქჳსრა რას მოუვლის და თუ გვაქჳს რამე, ისიც გადმაა წაღებული და ალეს არის თუ ხჳაჲ ჩაქუჩს დაცემეერეს. ის ვიცეე თავისას არ ეშვება და ცარიელ როგეზედ ახსენი ჩამუროგვინებსა, სარდნიკები უნდა გაეკეთებინოს და ატუმტკიცოს ევროპას, რომ საქართველოდოს სარდინკა იმათსას სჯობიაო!..,.

ივანე თავაქირიძე, ხა! ხა! ხა! (გულიანად იცინის, ისე იცინის, რომ ჩიბუხი ჴელიდგან გავარდება.) ხა! ხა! ხა ეგ რა სთქჳ? რა მამა ნუ წაგიწყდება? ხა! ხა! ხა! სარდინკები უნდა გავაკეთებინოთო?

სოფრონ მაჭუტაძე. ძრიელ არ გიამათ კნიაზო? მეტალნებით, აგრე გიამებოდათ, ვეტყოდი ამ ჩჳენს მაქენარს

მაქროს, რომ ადრე ეიქო. ეგები უფრო ბევრი გაგეცო-ნათ. რა გელაპარაკოთ თქჳენ, თქჳენ, რომელნიც ყოვე-ლის საზოგადო საქმის ჩამშლელის მიზეზი თქჳენა ბძა-ნდებით; თქჳენ, რომელნიცა მიზდევთ მხოლოდ ჩინებს, ორდენებს.

ივანე თავქარიძე. უკაცრავათ! ღმერთმა ინებოს ყვე-ლა ჩემსავით საზოგადო საქმის დამხმარებელი იყოს. თუ არავარ საზოგადო საქმის მონაწილეობის მიმღები, მაშ ეს რა არის, რომ ქართულს ჟურნალებს ვიბარებ!

სოლომან მაჭუტაძე. იბარებ და არა კითხულობ! ეგ რასაკჳრველია დიდი შემწეობა არის.

ივანე თავქარიძე. მაშ არ არის თუ! არა, უთუოთ უნდა წავიკითხო! მერე მაქჳს დრო?

შაქარ ფანდუროვი. მართალსა ბძანებს, სად აქჳს დრო, წუხელის ხალხით იქაურობა სავსე იყო და ქაღალდის თამაშობას უნდებოდნენ.

სოფრონ მაჭუტაძე. ეჰ, ეს არის უბედურება, რომ ქაღალდში გაქჳსთ თქჳენებრ პირით ამოსული სულები. თქჳენ რა იცით საზოგადო სარგებლობა რა არის? შენ დალოცვილო, კეთილშობილები ტფილისში შეყრილან, ბანკზედ ლაპარაკი აქჳსთ, წინააღმდეგნი ბევრნი არიან, თქჳ-ენისთანა ჯურა ხალხი ქაღალდის თამაშობას უნდება და ერთს რიგიან რჩევას არავის აძლევთ. გამოგიჭიმავს მტკ-ვრის პირზედ სახლები, გაგიკეთებია არანჟერეიები, და შენი ჭკუა გონება მაგაშია ქართული. თუ დაგელაპარაკა ვინმე და ასე იფიქრებს, შენისთანა მამულის მოყვარე თითქოს არავინ არის ქჳეყანაზედაო. როგორ არა თქჳას

გაცმა. ქართულის ჟურნალისა არ იყოს, რომ იმასი გა-ზარებო. რა საკადრისია მოტყუება ხალხისა. აბა სად იბარებ? შენ არა ხარ, რომ შენის მეგობრის ჯანამაძისაგან ატანინებ მართლის წლებისას და განგებ ფანჯარაში ამწ-კრივებ; რა არის თქჳან ენის მოყჳარე არისო. არ არის კარგი უპატივცემულესო კნიაზო, არა, ათასჯერ არა!...

ივანე თავთქირიძე. (წამოდგება და წყრომით.) ბიჭო! მართლის თქმა გინდათ და ახლა გეტყჳთ, ჟურნალს თა-ვი დავანებოთ, ვიბარებ თუ არა, ეგ ჩემი საქმეა და რაც ბანკს შეეხება ახლავე მოგახსენებთ.

სოლომან ბლერიშვილი. (თავისთჳს.) მე ფულების მისა-ლებათ ჩამოვსულვარ და როგორც ვხედავ საქმე საკონ-კურსოთ ხდება!

სოფრონ მაჭუტაძე. ჰო, აბა ბძანეთ, ვნახოთ რას იტ-ყჳთ.

ივანე თავთქირიძე. რას ვიტყჳ? იმას გეტყჳ, რომ შენ ცხრა შჳლი გყვანდეს და მე არც ერთი, რა მოვალე ვარ რომ ჩემის ფულებით შენი შჳლები იზრდებოდნენ; რომ შენი შჳლები ნათლდებოდნენ; შენი შჳლები ჩემის ფუ-ლების წყალობით, ლუკმა პურსა სჭამდნენ, და ვინ იცის იქნება კიდეც მდიდრდებოდნენ.

სოლომან ბლერიშვილი. (თავისთჳს.) აი მამა გაცხოვნე შენი, აი აგრე აი.

სოფრონ მაჭუტაძე. (გულს მოსული.) მომიტევე კნია-ზო და როგორც ვატყობ, ქრისტიანული ნიშანიც არა პოებულა თქჳენში. თითქო თქჳენისთანა დამკელებული და დამყაყებული ხალხი საღმრთო სჯულის მოყვარენი

იყვნენ? განა ეგეც გამქრალა თქუჱნში? სახარებაში განა სწერია, მოყუასი შენი თუნდა მიწასთან სწორდებოდეს, ნურას ინაღვლიო? როგორცა სჩანს შენთჳს უნდა სასიამოვნო იყოს, რომელსაც შენ თვალწინ ხედავ შენ მოყვასს, თანამოძმე ქართველს, ყოველ დღე მოკლებულს, მშიერს, მწყურვალს, ერთის სიტყვით ღარიბს, ღატაკს, უსწავლელს!

ივანე თავდქირიძე. (თავისთჳს.) უსწავლელს! (მაღლა.) შენი ძმა თუ განათლდა, მე ბევრი შემემატება, მე სახლი მექცეოდეს და შენს სახლს გააკეთებდე!... ნეტავი მე რადა! რვაასი თუმანი ფული მერგება, ეს რვაასი თუმანი ფული კარგი საქმე არის ახლა ჩემთჳს, ამ რვა ასის თუმნით, რვა ოთახს მაინც გავაკეთებ, ქირით მივსცემ და კმაყოფილი ვიქნები ჩემ ცხოვრებაზედ.

სოფრონ მაჭუტაძე. (მხარეზედ.) რასაკჳრველია ამისათჳს უკეთესი იქნება, ამ ქმმაგ უშჯლო კაცისათჳს, რომელსაც ცოლი ჰყავს და გახეთშიგა ერთის ოჯახს ინახავს თავის საყუარელისას!... (ივანე თავთქირიძეს.) თქუჱნ მაგ სიტყუჱბით, სრულებით ჩემი გული მოსწამლეთ. რომ არ გელაპარაკოთ ისა სჯობია, ან თუნდა გითხრა რამე, რას გავაწყობ. გეძლეს ელაპარაკე, რა იქნება? ამასკი გეტყჳ, რომ შენისთანა ჯურა ხალხნი არიან ჩუჱნი საცოდავის ქუჱყნის დამღუპავნი! (იღებს ქუდს და გადის გარეთ, მილაპარაკებით,) მშჳდობის ღირსნიც არა ხართ, რომ გამოგეთხოვოთ?

შაქარ ფანდუროკი. (იქ მსხდომთ) ჩემ ძმას ვანზობდი და, ეგ უფრო ტუტუცი ყოფილა.

ივანე თავთქირიძე. თუ წავიდა მაგისმა სიცოცხლემ, ახლავე უკან გამოუდგები.

(ამ ლაპარაკში შემოდის ზურიევი, ყმაწვილი კაცი, სუფთათ ჩერქეზულად ჩაცმული, მდაბლის ტანისა, წვერ შემოხვეული.)

ზურიევი. ოჰ! ყმაწვილებს გაუმარჯოთ? რა ამბავში ბძანდებით?

ივანე თავთქირიძე. ოჰ. მობძანდით ჩუჱნო მშჳდობიანო, გეთიდო ყმაწვილო კაცო? ახალს რას იტყჳ?

ზურიევი, (სკამს მიიდგამს და ჯდება.) ახალს რას გიტყჳ? ქუჱყნის დაქცევას; დაქცევას და დანელებას, სხუა რას?

ივანე თავთქირიძე. რა ამბავია, გეტყობა ვიღასაც გაუჯავრებიხარ?

ზურიევი. როგორ არ გაუჯავრებივარ, კაცი ყოველ ფეხის გადადგმაზედ საძაგელობას ხედავს! გაგონილა ასე ქუჱყნის წახდენა!

(იქ მსხდომნი სკამებს სტოლთან ახლოს იდგამენ და დიდის ყურადღებით ყურს უგდებენ პირ დაღებულები.)

ივანე თავთქირიძე. რა ამბავია, თქჳ და რაღა?

ზურიევი. კაცო, გუშინ შენც იქ არ იყავ ბალში?

ივანე თავთქირიძე. ჰო, და რა, რომ იქ ვიყავ!

ზურიევი. რაო და, ისეთი შეურაცხება მამაყვენეს, ჩუჱნმა ქალებმა, რომ სწორე მოგახსენოთ, ჩემს ალაგს სხუა ყოფილიყო, ვერ მოითმენდა. მივედი ერთან, ვთხოვ, ჩემთან იტანციოს,—უარს მეუბნება! მივედ მეორესთან.—უარს! მესამესთან,—უარს! ისეთს ჯავრზედ მოვედი, რომ სი-

სხლი ყელში მომებჯინა?

სოლომან ბდერიშჳლი. (თავისთჳს) დალოცჳლს, ასე მეგონა სახლკარი დაქცევია მეთქი?

ივანე თავთქირიძე. მეც არა გსთქჳ, რა ანბავია მეთქი? ახლა რა იყო მიზეზი?

ზურიევი. ის იყო მიზეზი, რომ ქართულად მეცვა. დახე როგორ წახდა ჩუ̂ენი ქუ̂ეყანა, რომ ჩუ̂ენ მამაპაპათ ტანისამოსიც გვეზიზღება; მგონია ჴსწავლა არც მე მაკლია; მეც ვყოფილვარ რუსეთში სასწავლებელად და ასე უბედურება გაგონილა, რომ ჩემი ქართული ტანისამოსი ენაჯიმებათ.

ივანე თავთქირიძე. ახლა რა გაღონებს, ენაჯიმებათ და ენაჯიმებოდეთ! მითომ შაგითი რა დაგიშავდათ!

ზურიევი. როგორ თუ რა დამიშავდა, ეგ ძველი გაცები, რატომ აგრე სჯით? მე იმასკი არა ვჩივი, რომ ჩემთან არ იტანციეს და ტანციობდნენ რუსულად ჩაცმულებთან, მე იმასა ვჩივი, რომ ყველა ფერი ჩუ̂ენი ქართული ჩვეულება, თუ ხასიეთი, თუ ლაპარაკი, თუ კითხუ̂ა, თუ წერა, ეთაკილებათ ჩუ̂ენ ქართველ ჴალებსაცკი. მაშ ეს შესაწუხარი არ არის?

ივანე თავთქირიძე. სულაც არა? შენც ჩაიცვი იმათებურად, შენც ილაპარაკე იმათებურად, შენც ეძებე მაღალი ხარისხი, მითომ რატომ შენკი არა გნებავს, ჩუ̂ენსავით გზაზე დადგომა?

ზურიევი. (თავისთჳს.) მოდი და ამათთანა ხალხს, გრძნობა გაციებულს, გონება მიხდილს ელაპარაკე. (იმათ.) თქუ̂ენ რომ აღარ გელაპარაკნეთ ისა სჯობია, იმისი არ

იყოს, ახლა გზაზედ შემხჳდა, მიდიოდა და მიილანძღებოდა ის ჩჳენი სტუდენტი მაჭუტაძე. მართლად და, რასაც ანბობდა სულ მართალს: თქჳენისთანა ჯურა ხალხი არის ჩჳენი დამღუპავი. შენ რომ მაგას ანბობ, სხჳა რას იტყჳს. (ქუდს იღებს და გამოდის.)

ფარდა დაეშვება.

ოტია თავმრგვალაძე.

მოძღჳრის ბაასი თავის მოწაფესთან.

(უძღჳნი ჩემს მეგობარს დათიკო სარაჯოვს.)

186... წლის მარტის **25** დღეს დიდმარხჳაში, წირვის შემდეგ, თავისი მოძღჳარი მიიწვია სახლში ერთმა დიახ პატიოსანმა და ღჳთის-მოყჳარე მოხუცებულმა სოფლის, ანუ ვსთქჳათ მამულის პატრონმა, კარგახანს გაატარეს მამა შჳლურს ბაასში: საუბრობდნენ ზოგი ერთ საღმრთო საგნებზედ, რასაკჳრველია, უმეტესად იმაებზედ, რაც უფრო ამ დროს შეეხებოდა და შეეფერებოდა; მერე გადავიდნენ სხჳა და სხჳა ჩჳენ დროების მთავრობის განკარგულებაზედ, როგორც ჩჳენ მხარეს, ისე სხჳაგან, რაც კი იცოდნენ და გაეგონათ სადმე, ზოგი მოიწონეს, ზოგი დაიწუნეს; მაგრამ საუბარი მაინც არა გრძელდებოდა, მღჳდელი ყველა კითხჳაზედ უპასუხებდა ხოლმე მოკლეთ, ორიოდე სიტყვებით, და რა მღჳდელი! — იმის პატივსადები მოწაფეც უფრო მოკლეთ ჰსჭრიდა — არ მინდასავით, და თითქმის ძალად დატანებით გამოეხმაურებოდა ხოლმე.—

ამისი მიზეზი ცხადია: ეს დრო იყო სადილზე წინა.. და გაგიხარიან ცოტა ხნის შემდეგ გაძლიერდა ბაასი,

სხჳა და სხჳა კითხვა მიგება,—რაკი რომ სადილზედ მიიღეს მონასტრულად სასმელი ცხოვრებისა, რაც არაგებს გულსა კაცისასა (მოძღჳარმოწაფეები უწოდებდნენ ამას ზედაშეს). რომელის ძალსც განაოცარ განედღულობას ამაღლებს კაცსა და თითქმის უბედურად წარმოათქმევინებს რაცკი რამ ხინჯი და დარდი აქჳს კაცს გულში. ასე მოუჟვიდა ამ ჩუენ პატიოსან მოხუცსაცა.... აეშალა სხჳა და სხჳა დარდი და ვარმები, დაიწყო უკმაყოფილება ახალ დროებაზედ, (პირველი საგანი თითქმის ყველა მოხუცებულებისა); რომ ის სრულიად შეიცვალაო და აღარა ჰგავს იმ ძველს მამაპაპურ დროებასაო. დაიწყო ხმა მაღლა ამოხვრით: ვაჲ, ვაჲ ჩემო მოძღჳარო რა დროება მოგვიბრუნდა, ჩუენ უბედურებს. ახლანდელი ჩუენი ხალხი ხალხს აღარა ჰგავს, ჩუენი ქუეყანა ქუეყანას, ჩუენ ხალხს ქართული ნიშანწყალი აღარა აქჳს, ადრინდელი ქართული ტანისამოსი, ნამუსი, ჭკუა, შეხედულობა არავისა აქჳს. დღე დღედ აღარ მიაჩნიათ, ღამე ღამედ; მარხჳასა და ხსნილს, ხომ კაცი ვერცკი გაარჩევს. თუ გნებავთ, რომ კიდევ საზოგადოებაში გამოგესვლებოდეთ და თავი გამოგეყოფოდეთ, რაც მოგართონ მიირთვითო, ასე გაშინჯეთ, ვერცკი გაიგებთ: ხორცია, თევზია, ფრინველია სამარხოა თუ სახსნილო!... აგრეთვე ჩუენი ძველი დროების ქალისა და ვაჟის მორიდება, კრძალულება, მორცხობა, ჩაცმა დახურვა, პატიოსნური ქცევაც და ღუთის შიში ხომ სულ სანთლითაც რომ ეძებოთ მაშინაც ვერ იპოვნით ამ ჩუენ ხალხში.,. ის ადრინდელი სანატრელი ცოლქმრული საღმრთო სიყუარული, ერთგულობა და ერთ

სულობა სადღაა? ნათესავისა (მეტადრე თუ ცოტა შო-
რეულიც არის) და ნათელ მირონობის დანდობა ხომ მე
მგონია საუკუნოდ გამოესალმა ამ ჩჳჱნ ცოდვილ ქჳჱ-
ყანას! ხალხში სინიდისზედ ნდობა, ანუ პატიოსნური
სიტყჳს მიცემა, ანუ შინაურული მორიგება სადღა არის,
რომლესაც რომ კანონიერი და ჰსჯულიერიც არავრათ მი-
აჩნიათ; ერთი სიტყვით, მამაო, რაღა ბევრი გავიანჩხლო
გული, მე მგონია შორს აღარ იყვეს ჩჳჱნზედ ის სა-
შინელი და შესაძრწუნებული დრო, რომელიც თქჳჱნ
დღეს სახარებაში წაიკითხეთ «აღზდგეს ნათესავი ნათესა-
ვსა ზედა და მეუფება მეუფებასა ზედა, და იყვნენ სიყ-
მილნი და ძჳრანი და სოფელნი ადგილითი ადგილითგან...
და განმრავლებითა უსჯულოებათა განხმეს სიყჳარული
მრავალთა.... » ესეცკი არის ნათქომი: «ვითარცა იგი იყვ-
ნენ დღეთა მათ შინა პირველ წყლითა რღჳნისა, სჭამდეს,
ჰსმიდეს, იქორწინებდეს და გაქორწინებდეს, მუნ დღემდე
ვიდრემდე შევიდა ნოე კიდობნად და ვერ სცნეს, ვიდრე-
მდე მოიწია წყლის რღჳნა იგი და წარიღო ყოველი.»

აი მამაო, ეს დროება აღარ უნდა იყოს ჩჳჱნზედ
შორსა! არა, მაგისიკი ღმერთმა უკეთ იცის შორს არის
თუ ახლო, უპასუხა მოძღჳარმა «არა ჩჳჱნი არს ცნობა
ჟამთა და წელთა, რომელი იგი მხოლოდ მამამან დახსნა
თჳსითა ხელმწიფებითა» მაგრამ წეღანკი რაც ბძანეთ, ახ-
ლანდელი ხალხის უგულმა წასვლაზედ და გარყჳნაზედ, ის-
კი სულ მართალია. (საქმე მოც. 1, 7.)

ოჰ მამაო, მართალია და ამასაც გეტყჳთ, (ჩჳჱნშიკი
დარჩეს ეს სიტყჳაც), რომ ამისთანა ყოფაქცევის ჩჳჱნ

ქუეყანაში დამაარსებელნი, მმართუელნი და თაყუანის-მცემელნი და განმამლიერებელნი არიან უმეტესად ის ხალხი და თქუენი. . . . . რასაკჳრველია უფრო განათლებულნი, როგორც უწოდებენ თავის თავსა, თორემ ჩემისთანა გადაბერებულები და გამოყრუებულები ხომ—არა, არა, ბატონო, შაგას რათ ბძანებთ, გააწყუეტინა სიტყუა მღუდელმა.—არა თქუენმა მადლმა, მე სულ სწორეს ვანბობ, ჩემი თუ სხჳსა მე სიმართლე უნდა ვსთქო, მართლის თქმა მიყვარს და იმიტომ პირ დაუფერებელი კაცი ვარ, ახლა მომითმინეთ, დავასრულო სიტყუა, უეჭუელია, რომ ღმერთმა უკეთ იცის ჩუენი ამისთანა მდგომარეობისა მიზეზი ვინც არის, მაგრამ ათასი დავფაროთ, ერთი მიბძანეთ მამაო, მაშ რას უნდა მივაწეროთ ეს მოულოდნელი უბედურება, რომელიც, მგონია სოფლის დაარსებიდგან არა ყოფილა, მარტო ჩუენთჳსკი გამოტყვრა მეხისავით. სწორეთ, რომ ღუთის რისხვამ მოავლინა ეს ჩუენ ცოდვილებზედ?..,! რა ბატონო, ეგრეთი რა უბედურება გეწჳათ, მე ვერას ვხედამ მაგისთანას? რაღა რა, მამაო, როდესაც რომ მთელ ჩუენს ქუეყანაზედ უხჳ მუჭით ისეთი მოწყალება ითესება, და მზე მადლისა და განცხოველებისა დაჭნათის ყოველ სულსა, სამღუდელოს თუ საეროს,გლეხთა და დიდთა; როდესაც ყველა ხალხი ჭსწორდებიან ერთმანერთთან, ჩუენკი, ჩუენი თანამოძმენი ვმდაბლდებით, შავი ღრუბლები იგრიფებიან ჩუენზედ, რაღაც გავიგონე: უნდა ბატონყმობა,—თქუენი ჭირიმე რა დასაჯერია ესა, მაგრამ ეჰ ამ დროებაში თითქმის არ არის გასაკჳრველი, არა, ბატონო

რათ იქნება გასაკჳრველი დიდი ხანია ეგ დაწყობილება არის და იქნება ამ წელიწადშიაც სულ გადაწყდეს, უპა-სუხა გულგრილათ მოძღჳარმა.

—ის სიტყჳები მართლა მეხისავით ეცა მოხუცს: ნუ მიბძანებთ თქჳენს მადლს, უპასუხა შეკრთომით მოხუცმა!!...

—ან ამაში რა უბედურობას ხედავთ, !განაგრძელა მღჳ-დელმან, რომელსაც რომ უდიდეს ღჳთის მოწყალებად უნ-და მიიღოთ! არა თქჳენი ჭირიმე, კმარა, აი მამაო ამოდენათ მოვიყარე, სამოც და თხუთმეტის წლის კაცი ვარ ხომ მიყურებთ, სიბერეს ჯერ ღლანჯი არ გამოუ-გრავს ჩემთჳს და სიკჳდილსაც ვერაფერი გაუბედნია რამე ჩემზედ, მაგრამ არათუ მაგ ბატონყმობის საქმის გადაწყ-ვეტამ მე ბოლო მომისპოს,—რომ მეყურება ეგ ამ-ბავი, ეხლავე ვგრძნობ, რომ სიბერეც შემეპარა და სიკჳდილიც ტანშივე მიდგას, და იმტელი თქჳენი მადლი მე შემეწიოს, რამტელიც. . . . .

. . . მაგრამ რა გაეწყობა, ნათქომია «დრონი მეფო-ბენო» და ნება ღმრთისა აღსრულდეს, მაინც აი აღვავლენ ქებასა მისდამი და ვიტყჳ იობის მგზავსად: უფალმან მოგვცა და უფალმანვე მიიღო, რამეთუ უფალს ენება, იყავნ სახელი მისი კურთხეულ ამიერითგან და უკუნისა-მდე. მგონიავი რომ მაშინ ჩჳენი შეიწროება კალმითაც ვერ აღიწეროს?—როგორ, რათ, რისგან წარმოსდგება ეგ უბედურება? ჰკითხა მონაწილემან შეწუხებულმა მოძღჳა-რმა! მამაო, დამიგდეთ ყური მე დაწვრილებით მოგახსე-ნებთ ჩჳენ თავად აზნაურების მდგომარეობას ამ ჩჳენ

სანატრელათ თავგამოსულ ბატონ ყმობის დროებაში, მაშინ თქვენცა შეგიძლიათ წარმოიდგინოთ მდგომარეობა ჩვენი, რომელსაც რომ მივასხლოდებდით ყმებსა; მაშინ თქვენ დარწმუნდებით, რომ იმათ მოვლენასთან სულ ქვეყნათ მოვლენაც რომ გამოსტუმროს ჩვენს ალარაკი ვინაღვლებთ...ოჰ,ოჰ,ყოველადვე იყოლიან, მაგას რას ბძანებთ? მაგ სიტყვებით, ბატონო, მაშ ახლა ყმები, რომ არა გვყავსან ჩვენ, ქვეყანას მოვლენილები ვართ? ვერავცხოვრობთ? როგორ ვერა ფერო უკეთესათაც!...

ალ. ფომინი.

სხვა და სხვა ანბავი.

იმ 1864-ს წელს სეკტემბრის 15-ში, ბრიუსელში (ბელგიის ქალაქში) განთქმული ჭაერში მავალი ნადარი აღწეულა ჰაერათ 9 ამხანაგებით. ჭაერში სავლელათ თავისის დიდ ბუშტით (Шаръ) რომელსაც ჰქვან (გეანტი) შუადღის შემდეგ 6 საათში, გარითადის გვარეულობის დასწრებით და მოგროვებულა ურიცხვი ხალხი, გამხნევებანი მავალნი აიწივნენ ჭაერში, და აღმოსავლეთის ქარის ბერვით შეეფარნენ ცაში, ღამის 11 საათში, ისინი მშვიდობით დაეშვნენ იპერნიაში, ფრანციის საზღვარზედ. შორს აღარ წასულა იყვნენ ამიტომ, რომ ქარი ზანდეყვალისა და ლამანშისა შიუცილებლივ გადაიტანდა იმათ ატლანტიის ოკეანის ზღვაში...

—ახალგაზდა, მშვენიერი და უთვალავი ნიჭიერი ანგლიისის ქალი, ოლილია დუბსი მგზავრობდა თავის მოყვრებით რეინის მდინარეზედ. იმას ჰქონდა ხასიათი რომ მარტოთ გაისეირნებდა ხოლმე იმ დიდ მდინარის ნაპირზედ. დანშტეინში, ის წავიდა ამ სახით მარტოდ გასასეირნებლად გოსტინიდამ და უცან ვერღარ მობრუნდა

ისი. ყოველი ძებნა დარჩა ამაოდ, უნუგეშო მისი მშობლები დაბრუნდნენ შინ მარტონი. ათი წლის შემდეგ, ციხეში ძველი ლანეკისა უნდა გაკეთებულიყო რამ, მაშინ იქ ჰპოვეს ერთ ადგილს ჩამლილი ადამიანის ჩონჩხი, (სხეული) დაფარებული მტვრისგნით. იქვე იპოვნეს ოქროს საათი, ბეჭედი, ღილები, ნაჩქლეთები ჩალის ქუდისა;ესეები ისევ ელავდნენ, მაგრამ სადღა იყო ელვა ახალ გაზდისა. ოდილიას ლუბბისა? იქვე ნაპოვნმა მისგნით წერილმა, რომელშიც ეწერა მწარე მისი მწუხარება, აცნობა ყველას საშინელი გადასავალი მისი. ის ასულიყო ძველ დამპალ ფეხის დასადგმელ ხეებზედ, კოშკში, და ძლივს მოესწრო იქიდან გახედ-გამოხედვა საკჳრველ სანახავებისა, რომლებზედაც უწვდებოდა თვალი, რომ ასავალი ხის კიბე ჩამოშლილიყო, სრულებით ძირს: ქალს შემოჰკვროდა გულსა. რომლესაც მოგონებულიყო, ქალი სცემოდა ყოველ მხარეს მაღლა, რომ იპოვნოს რამე ღონისძიება თავის მორჩენისა; ეძახნა რაც ძალა ჰქონოდა ხმითა—ვერავის ვერ ბეეგოის, ექნივა ხელცახოცითა, შორს ეცურავნათ ნავებს წყალზედა, მაგრამ ვერ შეენიშნათ ხელცახოცის ქნევა, დაღამებოდა ტანჯჳთ, მის გარშემო ეფრინათ ღამურა ფრინველებსა, ელავდნენ მთვარე და ვარსკვლავნი, მაგრამ არსით იყო ნუგეში მისთჳს, გადაფრენილიყვნენ ორნი მერცხალნი: როგორ მხიარულათ ეჭიკჭიკნათ მათ! ახ, ნეტა შეეძლოთ იმათ ლაპარაკი! იმას ეფანტა მაღლიდამ თავის ნაწერი ქაღალდის ფურცლები, ისეებიც ეტაცნა ქარსა, და ვერავის ჩაჰვარდნოდა ხელში, დაემხობა ძირს, მაგრამ ხედავს კარებს ამოქოლვილს ნანგრევებით, სუფთა მისი ხელები დასისხლიანდებიან, და თავისავე სისხლს იწოვნის წყურვილის მოსაკვლავად, შემდეგ ესმის შიგნით რომ

ვინმე იმას გარეულამ ქმარის, მაგრამ ხმა ისე წასულია, რომ აღარა აქჳს მაღლა ხმის ამოღებისა და ვერც არავის მოსვლია აზრათ, რომ ის მოუმწყვდეოდა კოშკში, [illegible]ის ზვეგით, რომელიც იყო ჩამონგრეული, და რომელსაც ჭკონებდნენ მაღლიან ძველ დანგრეულად. გახდა საღამო და სიკჳდილიც დაუახლოვდა. ის აღწერავს თავის უბედურ შემთხვევას და თავის მწუხარებას, თავის ჯიბეში სატარებელ წიგნში. ეს რჩება იმისი უკანასკნელი ანდერძი. მოიკითხეს შემდეგ იმისი მშობლები, რადგანც ყველამ იცოდა იმ ქალის დაკარგვა. მოვიდა მწუხარე იმისი დედა, და დაალბო ცრემლებით თავისი საყვარელი ქალის დანარჩენი მჯრთვასი ნიშნები.

ივ. სომხიევი.

განცხადება.

სტეფანე მელიქი-შჳლის და კამპ. ტიპოგრაფიაში, გოლოვინის პროსპექტზედ, იაკობ ზუბალოვის სახლებში, იყიდება ქართული ანბანი, მეორე გამოცემა. ფასი ანბანისა ერთი შაური.

იქავე იყიდება ქართული არითმეტიკა, შედგენილი **1862** წელს. ფასი სამი შაური.

—ჩუენის მხრივ ეს უნდა მოვახსენოთ ცისკრის მკითხველთ, რომ ეს სასარგებლო წიგნები დაბეჭდილია მეორედ იმ ახალს ტიპოგრაფიაში, რომელიცა გამართეს უ. მელიქიშჳლმა და კამპ.—ამ ტიპოგრაფიაში არის ახალი ქართული ასოები, ვენიდგან მოტანილი, უფრო საკუთრად ქართულის წიგნების დასაბეჭდავათ, ამ ასოების სიკეთეზედ ჩუენ მოვილაპარაკებთ მაშინ, როდესაც სრულებით სი-

სრულებში მოვა ეს ტიპოგრაფია,—ჯერ კიდევ მოელიან ამ დღეებში სხჳა და სხჳა გვარს ტიპოგრაფიის კუთვნილებს. რედ.

1865 წლის ცისკარზედ ხელის მომწერთა სია.

ტფილისში.

148 სჳმონ კობიევი.
თ. სოლომან ანდროვნიკოვი.
150 თ. მალხაზ ანდრონიკოვი.
თ. მერაბ ანდრონიკოვი.
თ. არჩილ ანდრონიკოვი.
ივანე ბაქრაძე.
სვიმონ ყორღანოვი.
თ. გრიგოლ დადიანი.
ნიკოლოზ ლოლობერიძე.
თ. გიგო ჩოლაყაევი.
სტეფანე მირიანოვი.
ტფილისის სემინარია.

სიღნაღში.

160 თ. სოლომან ივ. ანდრონიკოვი.
თ. ილია აბხაზოვი. 2.
თ. ზურაბ აბაშიძე.

თელავში.

თ. დავით ჭავჭავაძე. 3.

პეტერბურღში.

უნივერსიტეტის ბიბლიოტეკა.

ფარღობში.

მიხეილ ჯობინოვი.

ქუთაისში.

170 მიხეილ ღლებულიძე. 2.